

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ
ΘΕΣΣΑΛΙΑΣ

**ΤΜΗΜΑ ΜΕΤΑΠΤΥΧΙΑΚΩΝ ΣΠΟΥΔΩΝ
ΣΤΗΝ ΕΦΑΡΜΟΣΜΕΝΗ ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΗ
ΚΑΤΕΥΘΥΝΣΗ :ΧΡΗΜΑΤΟΟΙΚΟΝΟΜΙΚΗ
ΚΑΙ ΤΡΑΠΕΖΙΚΗ**

ΔΙΠΛΩΜΑΤΙΚΗ ΕΡΓΑΣΙΑ

Το Δημόσιο Χρέος στην Ελλάδα, είναι διαχειρίσιμο?

ΕΠΙΜΕΛΕΙΑ: ΜΑΤΙΑΣΤΗΣ ΔΗΜΟΣ

**ΕΠΙΒΛΕΠΩΝ ΚΑΘΗΓΗΤΗΣ:
ΚΥΡΙΑΖΗΣ ΝΙΚΟΛΑΟΣ**

ΒΟΛΟΣ ΣΕΠΤΕΜΒΡΙΟΣ 2021

Πίνακας περιεχομένων

Περίληψη.....	5
Abstract	6
Εισαγωγή	7
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 1 ^ο ΒΑΣΙΚΕΣ ΕΝΝΟΙΕΣ	9
1.1 ΟΡΙΣΜΟΣ ΤΟΥ ΔΗΜΟΣΙΟΥ ΕΛΛΕΙΜΜΑΤΟΣ	9
1.2 ΧΡΗΜΑΤΟΔΟΤΗΣΗ ΤΩΝ ΔΗΜΟΣΙΟΝΟΜΙΚΩΝ ΕΛΛΕΙΜΜΑΤΩΝ.....	12
1.3 ΟΡΙΣΜΟΣ ΤΟΥ ΔΗΜΟΣΙΟΥ ΧΡΕΟΥΣ	14
1.4 ΕΣΩΤΕΡΙΚΟ ΚΑΙ ΕΞΩΤΕΡΙΚΟ ΔΗΜΟΣΙΟ ΧΡΕΟΣ	16
1.5 ΕΞΕΛΙΞΗ ΤΟΥ ΔΗΜΟΣΙΟΥ ΧΡΕΟΥΣ	17
1.6 ΤΟ ΔΗΜΟΣΙΟΝΟΜΙΚΟ ΒΑΡΟΣ ΜΙΑΣ ΧΩΡΑΣ.....	19
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 2 ^ο ΠΑΡΑΓΟΝΤΕΣ ΚΑΙ ΧΑΡΑΚΤΗΡΙΣΤΙΚΑ ΕΛΛΗΝΙΚΟΥ ΔΗΜΟΣΙΟΥ ΧΡΕΟΥΣ	22
2.1 ΕΝΔΟΓΕΝΕΙΣ ΠΑΡΑΓΟΝΤΕΣ	22
2.1.1 Υψηλές δημόσιες δαπάνες και αδύναμη κυβέρνηση εσόδων.	22
2.1.2 Διαρθρωτικές πολιτικές και μείωση της διεθνούς ανταγωνιστικότητας.	23
2.1.3 Λάθη κυβερνήσεων.	23
2.1.4 Πολιτική διαφθορά και αδιαφάνεια συναλλαγών.....	24
2.2 ΕΞΩΓΕΝΕΙΣ ΠΑΡΑΓΟΝΤΕΣ:	24
2.2.1 Αυξημένη πρόσβαση στα κεφάλαια με χαμηλά επιτόκια.....	24
2.2.2 Ζητήματα σχετικά με την επιβολή κανόνων της ΕΕ.	25
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 3 ^ο	31
ΤΟ ΕΛΛΗΝΙΚΟ ΧΡΕΟΣ ΑΠΟ ΤΗΝ ΙΔΡΥΣΗ ΤΟΥ ΕΛΛΗΝΙΚΟΥ ΚΡΑΤΟΥΣ ΕΩΣ ΤΙΣ ΜΕΡΕΣ ΜΑΣ.....	31
3.1 ΙΣΤΟΡΙΚΗ ΑΝΑΔΡΟΜΗ:.....	31
3.2 ΠΕΡΙΟΔΟΣ ΤΗΣ ΒΑΣΙΛΕΙΑΣ ΤΟΥ ΟΘΩΝΑ(1832-1862):.....	32
3.3 ΠΕΡΙΟΔΟΣ ΤΗΣ ΚΥΒΕΡΝΗΣΗΣ ΧΑΡΙΛΑΟΥ ΤΡΙΚΟΥΠΗ(1880-1893):.....	32
3.4 Η ΠΕΡΙΟΔΟΣ ΑΠΟ ΤΟ 1893 ΕΩΣ ΤΟ 1912:	32
3.5 Η ΠΕΡΙΟΔΟΣ ΤΩΝ ΒΑΛΚΑΝΙΚΩΝ ΠΟΛΕΜΩΝ ΚΑΙ ΤΗΣ ΜΙΚΡΑΣΙΑΤΙΚΗΣ ΚΑΤΑΣΤΡΟΦΗΣ(1912-1922):	32
3.6 Η ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΗ ΠΕΡΙΟΔΟΣ ΑΠΟ ΤΟ 1923 ΕΩΣ ΤΟ 1940:	32
3.7 Η ΠΕΡΙΟΔΟΣ ΤΟΥ Β΄ ΠΑΓΚΟΣΜΙΟΥ ΠΟΛΕΜΟΥ ΚΑΙ Ο ΕΜΦΥΛΙΟΣ(1940-1949):	33
3.8 Η ΜΕΤΑΠΟΛΕΜΙΚΗ ΠΕΡΙΟΔΟΣ(1950-1967):.....	33
3.9 Η ΠΕΡΙΟΔΟΣ ΤΗΣ ΚΥΒΕΡΝΗΣΗΣ ΤΟΥ ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΥ ΚΑΡΑΜΑΝΛΗ(1955-1963):	33

3.10 Η ΠΕΡΙΟΔΟΣ ΤΗΣ ΔΙΚΤΑΤΟΡΙΑΣ(1967-1974):.....	34
3.11 Η ΠΕΡΙΟΔΟΣ ΤΗΣ ΜΕΤΑΠΟΛΙΤΕΥΣΗΣ(1974-1989):.....	34
3.12 Η ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΗ ΠΕΡΙΟΔΟΣ ΑΠΟ ΤΟ 1990 ΕΩΣ ΤΟ 2008:	35
3.13 ΤΟ ΞΕΣΠΑΣΜΑ ΤΗΣ ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΗΣ ΚΡΙΣΗΣ ΤΗΣ ΠΕΡΙΟΔΟΥ ΑΠΟ ΤΟ 2008 ΕΩΣ ΤΟ 2009:	38
3.13 Η ΠΡΩΤΗ ΠΕΡΙΟΔΟΣ ΤΗΣ ΚΡΙΣΗΣ(2009-2012):.....	39
3.14 Η ΔΕΥΤΕΡΗ ΠΕΡΙΟΔΟΣ ΤΗΣ ΚΡΙΣΗΣ(2012-2015):.....	41
3.15 Η ΤΡΙΤΗ ΠΕΡΙΟΔΟΣ ΤΗΣ ΚΡΙΣΗΣ(2016-2018):.....	46
3.16 ΔΙΑΠΙΣΤΩΣΕΙΣ ΤΩΝ ΣΥΝΕΠΕΙΩΝ ΤΗΣ ΚΡΙΣΗΣ ΚΑΙ ΤΗΣ ΕΦΑΡΜΟΓΗΣ ΤΩΝ ΠΡΟΓΡΑΜΜΑΤΩΝ ΔΙΑΣΩΣΗΣ:	49
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 4 ^ο	51
ΒΙΩΣΙΜΟΤΗΤΑ ΤΟΥ ΧΡΕΟΥΣ	51
4.1 ΘΕΩΡΗΤΙΚΗ ΠΡΟΣΕΓΓΙΣΗ ΒΙΩΣΙΜΟΤΗΤΑΣ ΔΗΜΟΣΙΟΥ ΧΡΕΟΥΣ :	51
4.2 ΒΙΩΣΙΜΟΤΗΤΑ ΚΑΙ ΔΗΜΟΣΙΟΝΟΜΙΚΗ ΠΟΛΙΤΙΚΗ:	54
4.3 ΚΡΙΣΙΜΟΙ ΠΑΡΑΓΟΝΤΕΣ ΤΗΣ ΠΟΡΕΙΑΣ ΚΑΙ ΤΗΣ ΒΙΩΣΙΜΟΤΗΤΑΣ ΤΟΥ ΕΛΛΗΝΙΚΟΥ ΔΗΜΟΣΙΟΥ ΧΡΕΟΥΣ:	55
4.4 ΤΟ ΦΑΙΝΟΜΕΝΟ ΤΗΣ ΑΥΞΗΣΗ ΤΟΥ ΔΗΜΟΣΙΟΥ ΧΡΕΟΥΣ ΧΩΡΙΣ ΑΥΞΗΣΗ ΤΟΥ ΔΑΝΕΙΣΜΟΥ:.....	58
4.5 ΒΙΩΣΙΜΟΤΗΤΑ ΤΟΥ ΕΛΛΗΝΙΚΟΥ ΔΗΜΟΣΙΟΥ ΧΡΕΟΥΣ ΜΕΤΑ ΤΑ ΜΝΗΜΟΝΙΑ:	59
4.6 ΣΚΕΨΕΙΣ ΚΑΙ ΠΡΟΤΑΣΕΙΣ ΓΙΑ ΕΞΟΔΟ ΑΠΟ ΤΗΝ ΚΡΙΣΗ ΚΑΙ ΕΠΑΝΕΚΚΙΝΗΣΗ ΤΗΣ ΟΙΚΟΝΟΜΙΑΣ:	62
4.7 ΜΙΑ ΔΙΑΦΟΡΕΤΙΚΗ ΑΠΟΨΗ, Η ΕΚΘΕΣΗ ΤΗΣ JAPONICA 2014:.....	68
ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ.....	70
ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ.....	73

Περίληψη

Ένα από τα πιο φλέγοντα ζητήματα κατά την τελευταία δεκαετία είναι αυτό του Ελληνικού Δημοσίου χρέους όπως αυτό έχει διαμορφωθεί μετά την περίφημη «κρίση χρέους». Η παρούσα εργασία μέσα από την μεθοδολογία της βιβλιογραφικής ανασκόπησης με την χρήση ελληνικής και ξένης βιβλιογραφίας προσπαθεί να συμβάλει στην διαλεύκανση των πολύπλοκων ζητημάτων του δημοσίου χρέους και των δημοσίων ελλειμάτων εστιάζοντας στην περίπτωση της ελληνικής οικονομίας

Στο πρώτο κεφάλαιο της παρούσας πραγματοποιείται μια θεωρητική προσέγγιση της έννοιας του Δημόσιου Χρέους και του Δημοσιονομικού Ελλείματος και δίδονται οι σχετικοί ορισμοί, εξετάζονται οι τρόποι χρηματοδότησης των Δημοσιονομικών Ελλειμάτων και οι συνέπειες τους, παρατίθεται η διάκριση του Εσωτερικού και Εξωτερικού Δημοσίου Χρέους και γίνεται αναφορά στο Δημοσιονομικό Βάρος. Στο δεύτερο κεφάλαιο παρουσιάζονται ενδογενείς και εξωγενείς παράγοντες και χαρακτηριστικά του Ελληνικού Δημοσίου Χρέους. Στο τρίτο κεφάλαιο πραγματοποιείται μια ιστορική αναδρομή του χρέους από την ίδρυση του Ελληνικού κράτους εστιάζοντας στην περίοδο της κρίσης χρέους από το 2009 έως και τις μέρες μας. Στο τέταρτο κεφάλαιο πραγματοποιείται αρχικά μια θεωρητική προσέγγιση στο θέμα της βιωσιμότητας του Δημοσίου χρέους και στην συνέχεια εστιάζομαστε στο Ελληνικό Δημόσιο Χρέος όπου γίνεται αναφορά σε προτάσεις για έξοδο από την περίφημη «κρίση χρέους»

Λέξεις κλειδιά: ελληνικό δημόσιο χρέος, κρίση χρέους, βιωσιμότητα, προγράμματα προσαρμογής, μέτρα λιτότητας.

Abstract

One of the most burning issues in the last decade is that of the Greek public debt as it has been formed after the famous "debt crisis". The present work through the methodology of the bibliographic review with the use of Greek and foreign bibliography tries to contribute to the clarification of the complex issues of public debt and public deficits focusing on the case of the Greek economy.

The first chapter presents a theoretical approach to the concept of Public Debt and Fiscal Deficit and gives the relevant definitions, examines the ways of financing fiscal deficits and their consequences, sets out the distinction between Internal and External Public Debt and refers to the Public Debt. Weight. The second chapter presents endogenous and exogenous factors and characteristics of the Greek Public Debt. The third chapter provides a historical overview of the debt since the founding of the Greek state focusing on the period of the debt crisis from 2009 to the present day. In the fourth chapter, a theoretical approach to the issue of Public Debt Sustainability is first made and then we focus on the Greek Public Debt where reference is made to proposals for overcoming the famous "debt crisis".

Keywords: Greek public debt, debt crisis, sustainability, adjustment programs, austerity measures

Εισαγωγή

Η Ελλάδα θεωρούνταν μια από τις πιο ανεπτυγμένες οικονομίες του κόσμου (Nikiforos et al., 2015). Το 2000 ήταν μια σημαντική χρονιά, διότι σηματοδοτούσε την εισαγωγή του Ευρώ ως νέο κοινό νόμισμα, όπου υπήρξε μια συνεχής παράλληλη αύξηση τόσο των εσόδων όσο και των δαπανών. Ωστόσο, είναι επίσης μια χώρα με χρόνια προβλήματα που περιστρέφονται γύρω από τα υψηλά επίπεδα του δημόσιου χρέους και της συνολικής κακής εικόνας των δημόσιων οικονομικών της.

Τις τελευταίες δεκαετίες το χρέος της Ελλάδας, αυξήθηκε σημαντικά γεγονός το οποίο οφείλονταν περισσότερο στην αδιαφορία των κυβερνήσεων. Η Ελλάδα κατέγραψε υψηλά ποσοστά δημόσιων χρεών, προς το ΑΕΠ. Παρόλο που το 1980 το χρέος ήταν χαμηλό, στο 23% του ΑΕΠ, μέχρι και το 2014 δεν υπήρχε ούτε ένας χρόνος που να παρατηρήθηκε πλεόνασμα, παρά μόνο έλλειμμα, με τις δαπάνες να ξεπερνάνε πάντα τα έσοδα. Η ελληνική κρίση έχει κυριαρχήσει σε πολλούς διεθνείς τίτλους ειδήσεων από τα τέλη του 2009 και με πολλούς τρόπους είναι ακόμα στην πρώτη σελίδα των περισσότερων πρακτορείων ειδήσεων, διεθνώς. Το 2010, μαζί με την εκτόξευση της κρίσης χρέους υπήρχε έντονη συζήτηση σχετικά με την βιωσιμότητα του (Kyriazhs, Oikonomou, 2015). Η ελληνική οικονομία, το Μάιο του 2010 επέλεξε ένα πακέτο χρηματοδότησης ύψους 110 δις. ευρώ, στο πλαίσιο του Διεθνούς Νομισματικού Ταμείου, της Ευρωπαϊκής Επιτροπής και της Ευρωπαϊκής Κεντρικής Τράπεζας. Σύμφωνα με τους όρους, στο πλαίσιο του προγράμματος χρηματοδότησης, η Ελλάδα διάνυε ένα αυστηρό πρόγραμμα μεταρρυθμίσεων. Το πρόγραμμα επικεντρωνόταν στο να καταστήσει την Ελλάδα πιο ανταγωνιστική και να είναι σε θέση να αποπληρώσει το χρέος της με επιτυχία. Τα αποτελέσματα δυστυχώς δεν ήταν τα αναμενόμενα. Μετά από το πρώτο πρόγραμμα προέκυψαν άλλα δυο πακέτα διάσωσης και είχαν την ίδια κατάληξη με το πρώτο. Η ελληνική οικονομία απαιτεί ριζικές αλλαγές προκειμένου να σχεδιάσει και να εφαρμόσει ένα διαφορετικό μοντέλο ανάπτυξης. Με την παρούσα εργασία, επιδιώκεται η προσέγγιση της εξέλιξης του χρέους της Ελλάδας, η αποσαφήνιση βασικών ορισμών του χρέους και οι προτάσεις πολιτικής που επιβάλλονται για την μείωσή του.

Παράλληλα αναφέρονται οι αιτίες που οδήγησαν σε τόσο υψηλά επίπεδα το χρέος, οι οποίες διαχωρίζονται σε ενδογενείς και εξωγενείς καθώς και οι συνέπειες που αυτό προκάλεσε στην Ελλάδα. Στη συνέχεια παρουσιάζεται η εξέλιξη του χρέους της Ελλάδας από το 1824 έως και την τωρινή κρίση χρέους. Επιπρόσθετα, επικεντρώνεται στα πακέτα διάσωσης που δέχτηκε η χώρα από το 2010 έως το 2018 και τα μέτρα που λήφθηκαν. Τέλος, παραθέτονται οι προτάσεις πολιτικής που στοχεύουν στη μείωση αυτού του τεράστιου χρέους και, έπειτα τα συμπεράσματα και η σχετική βιβλιογραφία που χρησιμοποιήθηκε για την εκπόνηση της παρούσας εργασίας.

Εικόνα 1 Πηγή <https://www.dimoprasion.gr/viosimotita-tou-elliniku-chreous-eparkei-mono-se-mesoprothesmo-epipedo/>

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 1^ο ΒΑΣΙΚΕΣ ΕΝΝΟΙΕΣ

1.1 ΟΡΙΣΜΟΣ ΤΟΥ ΔΗΜΟΣΙΟΥ ΕΛΛΕΙΜΜΑΤΟΣ

Η έννοια του δημοσίου ελλείμματος (public deficit) ή δημοσιονομικού ελλείμματος (fiscal deficit) βρίσκεται σε άμεση σύνδεση με το αρνητικό αποτέλεσμα της διαφοράς των δαπανών από τα έσοδα. Παρά το γεγονός ότι ως έννοια είναι απλή, διαφοροποιείται ως προς την σημασία που έχει στην οικονομική πολιτική αναλόγως με το πώς προσδιορίζεται αυτό. Η διαφοροποίηση έγκειται κυρίως στο ποιες δαπάνες περιλαμβάνονται, ειδικότερα δε αν περιλαμβάνονται οι δαπάνες για τόκους και οι δαπάνες για χρεολύσια. Κατ' αυτόν τον τρόπο προκύπτουν δύο βασικές έννοιες του δημοσίου ελλείμματος, ως εξής (Καραβίτης, 2008) :

Το Πρωτογενές Έλλειμμα (Primary Deficit) είναι η διαφορά των Πρωτογενών Δαπανών, δηλαδή των Συνολικών Εξόδων (εκτός των Εξόδων για την Παροχή και Εξόφληση Δανείων) μείον τις Δαπάνες Εξυπηρέτησης Δημοσίου Χρέους, από τα Τρέχοντα Έσοδα (εκτός των Δανείων και Εκποιήσεως της Δημοσίας Περιουσίας), όταν αυτή είναι υπέρ των Πρωτογενών Δαπανών.

Με τον τρόπο αυτό, το Πρωτογενές έλλειμμα, δεν περιλαμβάνει τους τόκους εξυπηρέτησης δημοσίου χρέους, οι οποίοι είναι αποτέλεσμα επιβαρύνσεων δανεισμού του παρελθόντος αλλά ούτε και τις δαπάνες για πληρωμές χρεολυσίων του Δημοσίου Χρέους. Περιλαμβάνει μόνο δαπάνες για κατανάλωση, επενδύσεις και μεταβιβάσεις εισοδήματος ή κεφαλαίου (οι οποίες με την σειρά τους μετατρέπονται σε κατανάλωση ή επενδύσεις). Έτσι λοιπόν

το πρωτογενές αποτέλεσμα (έλλειμμα) εκφράζει την απορρόφηση πραγματικών πόρων της οικονομίας από το δημόσιο, τους οποίους είτε δαπανά άμεσα, είτε τους αναδιανέμει στις επιχειρήσεις και ιδιώτες. Μπορούμε να πούμε ότι το πρωτογενές αποτέλεσμα (έλλειμμα) αποτυπώνει τον βαθμό στον οποίο ο δημόσιος τομέας επιδρά επεκτατικά ή όχι στην «πραγματική» οικονομία.

$$\begin{aligned} \text{Τρέχοντα Έσοδα} - \text{Πρωτογενείς Δαπάνες} &= \text{Πρωτογενές αποτέλεσμα} \\ &- (\text{Πρωτογενείς Δαπάνες} + \text{Τόκοι εξυπηρέτησης Δημ. Χρέους}) = \\ &= \text{Καθαρό αποτέλεσμα} \end{aligned}$$

Το Πραγματικό ή Καθαρό Έλλειμμα (Actual or Net Deficit) είναι η διαφορά των Συνολικών Εξόδων (πλην των Εξόδων για την Παροχή και Εξόφληση Δανείων, έχοντας συμπεριλάβει τους Τόκους Εξυπηρέτησης Δημοσίου Χρέους), από τα Τρέχοντα Έσοδα (αφαιρουμένων των Δανείων και Εκποιήσεως της Δημοσίας Περιουσίας), όταν αυτή είναι υπέρ των Συνολικών Εξόδων .

Έτσι λοιπόν, το Πραγματικό ή Καθαρό Έλλειμμα προκύπτει όταν στο πρωτογενές αποτέλεσμα (έλλειμμα) προσθέσουμε και τους τόκους εξυπηρέτησης δημοσίου χρέους (έξοδα) αλλά όχι τις δαπάνες για χρεολύσια. Άρα, το καθαρό έλλειμμα εμφανίζει τις απαιτήσεις του δημοσίου για νέους χρηματικούς πόρους κατά την διαχειριστική περίοδο, για κάλυψη τόσο των δαπανών για κατανάλωση και επένδυση, όσο και των εξόδων-τόκων για την εξυπηρέτηση των δανείων που είχε συνάψει σε προηγούμενες περιόδους.

Το Πραγματικό / Πρωτογενές Έλλειμμα διακρίνεται σε Πραγματικό / Πρωτογενές Έλλειμμα της Κεντρικής Κυβέρνησης ή της Κεντρικής Διοίκησης ή του Κράτους και σε Πραγματικό / Πρωτογενές Έλλειμμα της Γενικής Κυβέρνησης.

Ειδικότερα λαμβάνοντας ως κριτήριο τη θεσμική διάρθρωση του Δημόσιου Τομέα της Ελληνικής Οικονομίας, η Κεντρική Κυβέρνηση αποτελείται από τα Υπουργεία, τη Βουλή και την Κυβέρνηση. Σύμφωνα με τη Συνθήκη του Μάαστριχτ, η Γενική Κυβέρνηση είναι ένα ευρύ θεσμικό μέγεθος, το οποίο πέρα της Κεντρικής Κυβέρνησης περιλαμβάνει και τους Οργανισμούς Κοινωνικής Ασφάλισης (ΕΦΚΑ, κ.ά), τους Οργανισμούς Τοπικής Αυτοδιοίκησης, όπως Δήμους, Περιφέρειες και τα λοιπά Νομικά Πρόσωπα Δημοσίου Δικαίου. Ο Δημόσιος Τομέας αποτελείται κυρίως από την Γενική Κυβέρνηση, και τις Δημόσιες Επιχειρήσεις και Οργανισμούς. Στην Ελλάδα, ο Δημόσιος Τομέας (Public Sector) εκτός της Γενικής Κυβέρνησης, περιλαμβάνει τις Επιχειρήσεις Δημοσίου ενδιαφέροντος (ΟΤΕ, ΔΕΗ κλπ) και διάφορες κατηγορίες ΝΠΔΔ (Πανεπιστήμια, ΤΕΙ, Νοσοκομεία κλπ) και Δημοσίου Ενδιαφέροντος Νομικών Προσώπων Ιδιωτικού Δικαίου (Τράπεζες κρατικού ενδιαφέροντος, διάφοροι αγροτικοί συνεταιρισμοί κλπ).

Το Έλλειμμα της Κεντρικής Κυβέρνησης ή της Κεντρικής Διοίκησης ή του Κράτους περιλαμβάνει τα έσοδα και τις δαπάνες της Κεντρικής Κυβέρνησης και τη χρηματοδότηση της Κοινωνικής Ασφάλισης, ΟΤΑ και ΝΠΔΔ.

Το Έλλειμμα της Γενικής Κυβέρνησης, προκύπτει αν στο έλλειμμα της Κεντρικής Διοίκησης προσθέσουμε τα έσοδα και τις δαπάνες της Τοπικής Αυτοδιοίκησης, των Οργανισμών Κοινωνικής Ασφάλισης και λοιπών ΝΠΔΔ, και λαμβάνεται υπόψιν από την Ευρωπαϊκή Ένωση κατά την εποπτεία της Δημοσιονομικής Πολιτικής.

Λοιπές κατηγορίες του Δημοσίου Ελλείμματος που εμφανίζονται στη βιβλιογραφία είναι οι εξής:

Το Τρέχον Έλλειμμα (Current Deficit) το οποίο δίνεται ως διαφορά των μη κεφαλαιακών εσόδων και των μη κεφαλαιακών δαπανών του δημοσίου. Δεν περιλαμβάνονται σε αυτό οι δημόσιες δαπάνες για επενδύσεις, καθώς και τα έσοδα του δημοσίου από την πώληση πάγιων περιουσιακών στοιχείων. Το τρέχον έλλειμμα είναι εξαιρετικά σημαντικό γιατί υποστηρίζεται ότι οι τρέχουσες δαπάνες του δημοσίου πρέπει να χρηματοδοτούνται πλήρως με τρέχοντα έσοδα και μόνο οι δημόσιες επενδύσεις δύναται να χρηματοδοτούνται με δανεισμό του δημοσίου. Έτσι το τρέχον έλλειμμα αποτελεί μέτρο του βαθμού απόκλισης της τρέχουσας δημοσιονομικής πολιτικής από την «συνετή» (Βαβούρας 2013).

Το Λειτουργικό Έλλειμμα (Operational Deficit) το οποίο ορίζεται ως το άθροισμα του πρωτογενούς ελλείμματος και των πραγματικών τόκων του δημοσίου χρέους. Το λειτουργικό έλλειμμα δεν αποικονίζει το τμήμα των τόκων του δημοσίου χρέους που οφείλεται στον πληθωρισμό. Από το δημόσιο έλλειμμα θα πρέπει να αφαιρεθεί το γινόμενο του πληθωρισμού επί το μέγεθος του υφιστάμενου δημοσίου χρέους. Έτσι αποτελεί μέτρο του δημοσίου ελλείμματος στην περίπτωση που η κυβέρνηση είχε καταφέρει να εξαλείψει τον πληθωρισμό (Βαβούρας, 2013).

Το Πραγματικό Έλλειμμα (Actual Deficit) διακρίνεται σε Δομικό ή Διαρθρωτικό Έλλειμμα (Structural Deficit) και σε Κυκλικό Έλλειμμα (Cyclically Deficit), με τρόπο ώστε αυτοί οι οποίοι ασκούν οικονομική πολιτική να γνωρίζουν αν το έλλειμμα αυτό είναι αποτέλεσμα αντικυκλικής πολιτικής (οφείλεται δηλ. στον οικονομικό κύκλο) ή αποτέλεσμα των Δομικών χαρακτηριστικών της οικονομίας (Λιανός Θ. , 2015).

Δομικό ή Διαρθρωτικό Έλλειμμα (Structural Deficit) είναι το Έλλειμμα το οποίο εμφανίζεται όταν το εισόδημα της οικονομίας αντιστοιχεί στο εισόδημα πλήρους απασχόλησης, δηλαδή όταν το πραγματικό προϊόν της οικονομίας βρίσκεται στο δυνητικό του επίπεδο, και οφείλεται στην ακολουθούμενη οικονομική πολιτική.

Κυκλικό Έλλειμμα (Cyclically Deficit) είναι η διαφορά του Πραγματικού Ελλείμματος από το Διαρθρωτικό ή Δομικό Έλλειμμα και είναι εκείνο που οφείλεται στην οικονομική συγκυρία καθώς ο ρυθμός μεταβολής του επηρεάζεται από τη φάση του οικονομικού κύκλου, την οποία διέρχεται το οικονομικό σύστημα.

Στις περιπτώσεις κατά τις οποίες το Δομικό Έλλειμμα είναι μηδενικό όταν η οικονομία βρίσκεται σε κατάσταση πλήρους απασχόλησης, δηλαδή το εισόδημα είναι στο δυνητικό του επίπεδο, τότε το έλλειμμα που προκύπτει στις περιόδους στις οποίες στην οικονομία επικρατεί ύφεση και το πλεόνασμα που δημιουργείται όταν το εισόδημα υπερβαίνει το δυνητικό του επίπεδο και η οικονομία είναι σε άνθιση, ονομάζονται Κυκλικά (διότι λαμβάνουν υπόψιν τους τον οικονομικό κύκλο).

Εδώ θα πρέπει να τονίσουμε ότι όταν μια οικονομία παρουσιάζει Δομικό ή Διαρθρωτικό Έλλειμμα, δηλαδή οι Δημόσιες Δαπάνες υπερβαίνουν τα Δημόσια Έσοδα (τους Φόρους) ακόμα και στην κατάσταση πλήρους απασχόλησης, τότε αυτό το Δημοσιονομικό Έλλειμμα και το Δημόσιο Χρέος που προκύπτει εξαιτίας αυτού, αποτελούν ένδειξη σημαντικών δομικών παθογενειών της οικονομίας. Επομένως, θα πρέπει να γίνουν οι μεταρρυθμίσεις εκείνες στο φορολογικό σύστημα ώστε το τελευταίο να είναι καλύτερα οργανωμένο και δομημένο αλλά και στον τρόπο διαχείρισης των Δημοσίων Δαπανών, έτσι ώστε το Δομικό Έλλειμμα να είναι μηδέν, σε κατάσταση πλήρους απασχόλησης.

1.2 ΧΡΗΜΑΤΟΔΟΤΗΣΗ ΤΩΝ ΔΗΜΟΣΙΟΝΟΜΙΚΩΝ ΕΛΛΕΙΜΜΑΤΩΝ

Γενικά, η χρηματοδότηση των δημοσίων ελλειμμάτων μπορεί να γίνει θεωρητικά με διάφορους τρόπους, όπως (Λιανός Θ. , 2015):

Με την λεγόμενη «νομισματοποίηση» του ελλείμματος, δηλαδή με την κοπή/δημιουργία «νέου» χρήματος από την Κεντρική Τράπεζα. Επειδή ο τρόπος αυτός χρηματοδότησης συνδέεται με την αύξηση των πληθωριστικών πιέσεων στην οικονομία, η πολιτική αυτή δε συνίσταται και δε χρησιμοποιείται στο πλαίσιο της Οικονομικής και Νομισματικής Ένωσης (ΟΝΕ).

Με εσωτερικό δανεισμό. Το Δημόσιο εκδίδει διάφορους τίτλους (έντοκα γραμμάτια, ομόλογα κλπ) που διαθέτει στο τραπεζικό σύστημα και σε ιδιώτες. Για τον δανεισμό αυτό, το Δημόσιο πληρώνει τόκους στους δανειστές του.

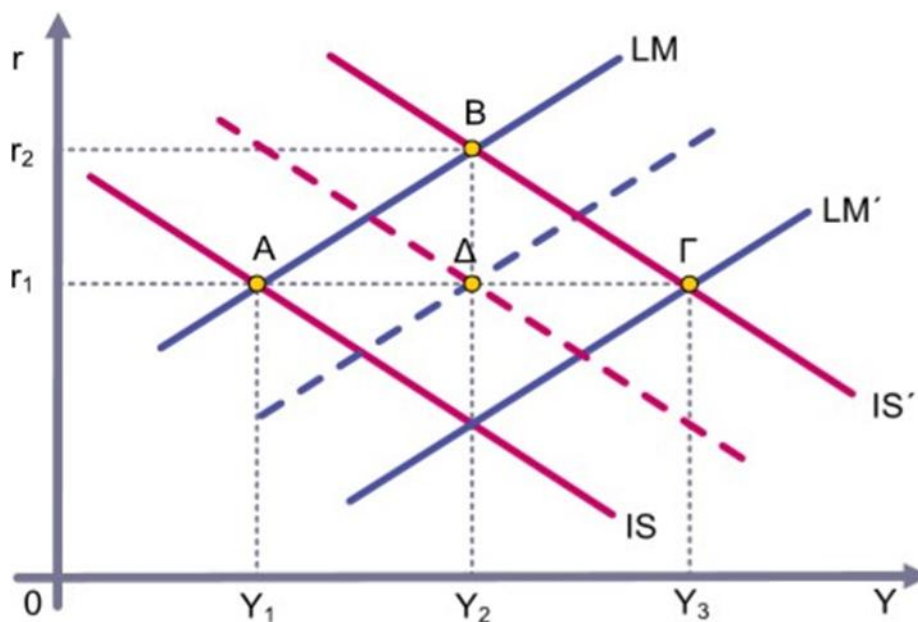
Με εξωτερικό δανεισμό. Το Δημόσιο μπορεί να συνάψει δάνεια απευθείας από το εξωτερικό, με διαπραγματεύσιμα το επιτόκιο πληρωμής και την περίοδο λήξεως του δανείου. Επισημαίνεται ότι στον εξωτερικό δανεισμό περιλαμβάνονται μόνον ο δανεισμός και οι εκδόσεις τίτλων στο εξωτερικό. Δεν περιλαμβάνεται η διακράτηση από κατοίκους του εξωτερικού ομολόγων που έχουν εκδοθεί στο εσωτερικό της χώρας. Περιλαμβάνεται όμως η μεταβολή των καταθέσεων του Δημοσίου σε τράπεζες του εξωτερικού.

Η χρηματοδότηση των Δημοσίων Ελλειμμάτων με δανεισμό (εσωτερικό ή εξωτερικό) σημαίνει ουσιαστικά αύξηση του Δημοσίου Χρέους, για αυτό και στην περίπτωση αυτή λέγεται ότι το κράτος χρηματοδοτεί τα ελλείματά του δημιουργώντας χρέος.

Σε περίπτωση οικονομίας η οποία βρίσκεται σε ισορροπία, με εξισωμένο τον κρατικό προϋπολογισμό και σταθερή ποσότητα χρήματος και υπό την υπόθεση ότι η κυβέρνηση επιθυμεί να τονώσει την απασχόληση μέσω άσκησης

επεκτατικής δημοσιονομικής πολιτικής, με αύξηση των δαπανών ή με μείωση των φόρων, δημιουργώντας έλλειμμα προκύπτει το πρόβλημα της χρηματοδότησης του ελλείμματος. Η κυβέρνηση έχει δύο επιλογές. Μπορεί να εκδώσει ομόλογα τα οποία θα αγοράσει το επενδυτικό κοινό. Μπορεί, επίσης, να ζητήσει χρηματοδότηση του ελλείμματος από την Κεντρική Τράπεζα. Τα δύο ως άνω είδη δανεισμού έχουν διαφορετικές συνέπειες για την οικονομία.

Εάν η κάλυψη του ελλείμματος πραγματοποιηθεί με έκδοση κρατικών ομολόγων και διάθεσής τους στους επενδυτές, θα σημειωθεί αύξηση του εισοδήματος και παράλληλη αύξηση του επιτοκίου. Το επιτόκιο θα αυξηθεί για τους εξής δύο λόγους. Πρώτον, η κυβέρνηση, για να παρέχει κίνητρο στους επενδυτές να αγοράζουν τα ομόλογα, θα πρέπει να αυξήσει το επιτόκιο των ομολόγων. Δεύτερον, η αύξηση του εισοδήματος θα αυξήσει τη ζήτηση χρήματος και συνεπώς το επιτόκιο. Η αύξηση του επιτοκίου σύμφωνα με την οικονομική θεωρία προκαλεί μείωση των επενδύσεων, ένα φαινόμενο που αποκαλείται εκτόπιση των ιδιωτικών επενδύσεων από τις κρατικές δαπάνες. Η περίπτωση αυτή εμφανίζεται στο κάτωθι Διάγραμμα. Στην αρχή, η οικονομία βρίσκεται στην κατάσταση που περιγράφει το σημείο Α. Η μετατόπιση της IS, στη θέση IS', λόγω της αύξησης των δαπανών ή της μείωσης των φόρων, αυξάνει το εισόδημα από το Y1 στο Y2 και το επιτόκιο από r1 σε r2. Η οικονομία τώρα βρίσκεται στο σημείο Β. Στην περίπτωση αυτή, η ποσότητα του χρήματος είναι σταθερή.

Το Δημόσιο Χρέος, (Λιανός, 2015)

Εάν η κυβέρνηση δεν προβεί σε έκδοση ομολόγων, αλλά επιλέξει να προσφύγει στην Κεντρική Τράπεζα, και η Κεντρική Τράπεζα αποφασίσει να κινηθεί στην ίδια κατεύθυνση με την κυβέρνηση με την έκδοση νέου χρήματος, το οποίο χρησιμοποιείται για την κάλυψη του ελλείμματος, το αποτέλεσμα είναι διαφορετικό ως προς το επιτόκιο. Η αύξηση της ποσότητας του

χρήματος θα αποτρέψει την αύξηση του επιτοκίου και την εκτόπιση των ιδιωτικών επενδύσεων, με τον τρόπο αυτό το εισόδημα θα αυξηθεί περισσότερο από ό,τι αναμενόταν.

Στο παραπάνω Διάγραμμα φαίνεται η ταυτόχρονη μετατόπιση της IS και της LM προς τα δεξιά. Η νέα θέση της οικονομίας είναι στο σημείο Γ. Όπως φαίνεται από το Διάγραμμα, εάν το επιθυμητό επίπεδο εισοδήματος είναι το Y_2 και το επιτόκιο πρέπει να μείνει σταθερό, τότε μικρότερες μετατοπίσεις της IS και της LM είναι αρκετές, όπως φαίνεται από τις διακεκομμένες γραμμές. Στην περίπτωση αυτή, το σημείο στο οποίο θα βρισκόταν η οικονομία είναι το σημείο Δ.

Όπως είδαμε λοιπόν παραπάνω η κάλυψη του ελλείμματος του κρατικού προϋπολογισμού με έκδοση ομολογιακών δανείων επιτυγχάνει την μεγένθυση του εισοδήματος και την τόνωση απασχόλησης, αλλά λόγω της αύξησης του επιτοκίου μειώνει τις ιδιωτικές επενδύσεις. Έτσι λοιπόν, η βραχυχρόνια επίπτωση είναι θετική, αλλά μακροχρόνια παρατηρείται δημιουργία κεφαλαίου, ως αποτέλεσμα της μείωσης των επενδύσεων, κατά συνέπεια υπάρχουν αρνητικές επιπτώσεις στην μακροχρόνια ανάπτυξη της οικονομίας. Όπως έχουμε ήδη επισημάνει, η χρηματοδότηση του ελλείμματος με νέο χρήμα εμφανίζει το ίδιο αποτέλεσμα, χωρίς την πρόκληση φαινομένων αύξησης του επιτοκίου. Το ερώτημα το οποίο προκύπτει είναι, γιατί να μην καλύπτονται πάντοτε τα κρατικά ελλείμματα με έκδοση νέου χρήματος; Η απάντηση είναι ότι η έκδοση νέου χρήματος σύντομα θα προκαλέσει πληθωρισμό, ο οποίος θα αυξήσει τις ανάγκες της κυβέρνησης για νέο χρήμα προκειμένου να προβεί στις ίδιες πραγματικές δαπάνες. Όταν μια χώρα εισέλθει σε διαδικασία αυτοτροφοδοτούμενου πληθωρισμού το ονομαστικό χρέος αυξάνει με πολύ γρήγορους ρυθμούς.

1.3 ΟΡΙΣΜΟΣ ΤΟΥ ΔΗΜΟΣΙΟΥ ΧΡΕΟΥΣ

Δημόσιο χρέος είναι το μέγεθος που αναφέρεται στον υφιστάμενο δανεισμό του Δημοσίου σε δεδομένο χρονικό σημείο. Συνήθως, το χρονικό σημείο αναφοράς είναι το τέλος κάθε χρόνου, 31/12/XXXX. Το δημόσιο χρέος δημιουργείται με τον δημόσιο δανεισμό, ο οποίος αποτελεί ένα από τα τρία μέσα χρηματοδότησης των δημοσίων δαπανών. Άλλοι τρόποι είναι, η φορολογηση και η έκδοση νέου χρήματος, μέτρο το οποίο καταργήθηκε με την ένταξη της Ελλάδας στην ONE (Βαβούρας, 1993). Το δημόσιο χρέος συνήθως εκφράζεται ως ποσοστό του ΑΕΠ και προκύπτει αν διαιρέσουμε το Χρέος προς το ΑΕΠ της χρονιάς και το πολλαπλασιάσουμε με το 100.

Το δημόσιο χρέος εκφράζει το σύνολο των απαιτήσεων τρίτων έναντι του δημοσίου. Ο ορισμός του δημοσίου χρέους μπορεί ωστόσο να πάρει διάφορες μορφές, οι οποίες έχουν σχέση με το εάν αναφερόμαστε στο ακαθάριστο χρέος (το σύνολο υποχρεώσεων του δημοσίου) ή στο καθαρό χρέος (τις υποχρεώσεις του δημοσίου μείον τις απαιτήσεις που έχει έναντι τρίτων). Επίσης το χρέος μπορεί να εκφραστεί ως εγχώριο ή προς το εξωτερικό (ανάλογα του τύπου

μόνιμης κατοικίας των πιστωτών), ή και σε εθνικό νόμισμα ή σε συνάλλαγμα (αναλόγως του νομίσματος στο οποίο έχει γίνει η έκδοση του χρέους). (Καραβίτης 2008).

Σύμφωνα με τον Βαβούρα (1993), υπάρχουν διάφορα ζητήματα σχετικά με το περιεχόμενο του όρου του δημόσιου χρέους. Ένα από αυτά είναι το κατά πόσον περιλαμβάνει μόνο το χρέος της γενικής κυβέρνησης ή και το χρέος των δημοσίων επιχειρήσεων. Ο συγγραφέας υποστηρίζει ότι η χρήση του όρου του δημοσίου χρέους, με την έννοια του χρέους του ευρύτερου δημοσίου τομέα (δηλ με την συμπερίληψη του χρέους των δημοσίων επιχειρήσεων), μας δίνει μια πιο αξιόπιστη εικόνα του συνολικού δημοσίου δανεισμού γιατί τμήμα των εσόδων των δημοσίων επιχειρήσεων προέρχεται από επιχορηγήσεις του τακτικού προϋπολογισμού και του προϋπολογισμού των δημοσίων επενδύσεων. Τα έσοδα αυτά επηρεάζουν το μέγεθος της δαπάνης της κεντρικής κυβέρνησης και επομένως το μέγεθος των ελλειμμάτων και του χρέους αυτών.

Στη χώρα μας υπεύθυνος για την διαχείριση του Δημοσίου του δημοσίου χρέους είναι ο Οργανισμός Διαχείρισης του Δημοσίου Χρέους (ΟΔΔΗΧ-PDMA) ο οποίος αποτελεί νομικό πρόσωπο δημοσίου δικαίου, το οποίο ιδρύθηκε σύμφωνα με τις διατάξεις του νόμου 2628/6.7.1998 και εποπτεύεται από τον υπουργό των οικονομικών. Σκοπός του ΟΔΔΗΧ είναι η μέριμνα για την χρηματοδότηση του Ελληνικού δημοσίου χρέους, η βελτιστοποίηση του κόστους δανεισμού και η επίτευξη της βέλτιστης διάρθρωσης του δημοσίου χρέους σύμφωνα με τις ανάγκες της χώρας και τις διεθνείς οικονομικές συνθήκες.

Σύμφωνα με το Ευρωπαϊκό Σύστημα Εθνικών και Περιφερειακών Λογαριασμών ΕΣΛ95, ο ισολογισμός (το ενεργητικό και το παθητικό) ενός τομέα πρέπει να καταγράφει τα σχετικά αποθέματα περιουσιακών στοιχείων και χρηματοπιστωτικών απαιτήσεων όπως αυτά αποτιμώνται σε αγοραίες τιμές που ισχύουν κατά την ημερομηνία που «κλείνει» ο ισολογισμός. Υπ' αυτή την έννοια, το ακαθάριστο χρέος του δημοσίου είναι το άθροισμα όλων των υποχρεώσεων του δημοσίου {μετρητά και καταθέσεις (AF.2) + χρεόγραφα πλην μετοχών και χρηματοπιστωτικά παράγωγα (AF.3) + δάνεια (AF.4) + δάνεια και λοιπές συμμετοχές σε κεφάλαιο (AF.5) + τεχνικά ασφαλιστικά αποθεματικά (AF.6) + λοιποί εισπρακτέοι ή πληρωτέοι λογαριασμοί (AF.7)} σε τιμές αγοράς.

Όμως, στο πλαίσιο της διαδικασίας υπερβολικού ελλείμματος το δημόσιο χρέος περιλαμβάνει μόνο τις κατηγορίες AF.2+AF.3+AF.4 και ορίζεται ως το συνολικό ακαθάριστο ονομαστικό ενοποιημένο χρέος της γενικής κυβέρνησης κατά την τελευταία ημέρα του έτους σε όρους εθνικού νομίσματος. Πιο συγκεκριμένα, ο ορισμός αυτός σημαίνει τα εξής:

Συνολικό: το σύνολο των υποχρεώσεων όλων των υποτομέων της γενικής κυβέρνησης και ειδικότερα οι κατηγορίες κέρματα και καταθέσεις (AF.2), χρεόγραφα πλην μετοχών (AF.3), εξαιρουμένων των χρηματοπιστωτικών παραγώγων (AF.34), και δάνεια (AF.4).

Ακαθάριστο: μετράται το σύνολο των υποχρεώσεων χωρίς την αφαίρεση των αντίστοιχων απαιτήσεων του δημοσίου που πιθανόν υπάρχουν.

Ονομαστικό: είναι η αξία όψεως του χρέους, δηλαδή η αξία που το δημόσιο θα πρέπει να καταβάλλει στους δανειστές του κατά τη λήξη του χρέους.

Ενοποιημένο: δεν προστίθεται το χρέος το οποίο είναι διακρατούμενο από φορείς των υποτομέων της γενικής κυβέρνησης.

Κατά την τελευταία μέρα του έτους: σημαίνει το πώς έχει διαμορφωθεί κατά την τελευταία ημέρα του έτους δηλαδή την 31/12/XXXX η αξία έκδοσης λόγω μεταβολών των ισοτιμιών του χρέους σε συνάλλαγμα ή μεταβολών των δεικτών με τους οποίους το χρέος πιθανόν να συνδέεται.

1.4 ΕΣΩΤΕΡΙΚΟ ΚΑΙ ΕΞΩΤΕΡΙΚΟ ΔΗΜΟΣΙΟ ΧΡΕΟΣ

Ως προς την πηγή του το δημόσιο χρέος μπορεί να διακριθεί σε εσωτερικό και εξωτερικό. Εσωτερικό δημόσιο χρέος αποτελεί ο υφιστάμενος δημόσιος δανεισμός ο οποίος έχει συναφθεί στο εσωτερικό της χώρας ενώ εξωτερικό δημόσιο χρέος αποτελεί ο υφιστάμενος δημόσιος δανεισμός ο οποίος έχει συναφθεί στο εξωτερικό. Τα δυο αυτά είδη δανεισμού εμφανίζουν μεγάλες διαφορές σχετικά με τις οικονομικές επιπτώσεις τις οποίες επιφέρουν.

Μια πρώτη διαφορά αποτελεί το γεγονός ότι ο εξωτερικός δημόσιος δανεισμός θα οδηγήσει στην αύξηση των παραγωγικών πόρων οι οποίοι διατίθενται στην χώρα οφειλέτη για κατανάλωση ή για επενδύσεις. Σύμφωνα με αυτό αν η συνολική δαπάνη ή ζήτηση της χώρας η οποία χρηματοδοτείται είναι υψηλότερη από την συνολική παραγωγή της, με τον εξωτερικό δανεισμό οι πόροι που είναι διαθέσιμοι στην οικονομία αυξάνονται. Γίνεται εύκολα αντιληπτό ότι κατά την περίοδο εξυπηρέτησης του εξωτερικού χρέους, η συνολική δαπάνη ή ζήτηση της χώρας οφειλέτη θα είναι μικρότερη από την συνολική παραγωγή της.

Εξαιρετικά σημαντικός είναι και ο τρόπος χρησιμοποίησης του εξωτερικού δανεισμού. Όταν ο εξωτερικός δανεισμός χρησιμοποιείται για τη διενέργεια επενδύσεων μέσω των οποίων η παραγωγικότητα είναι μεγαλύτερη από τις δαπάνες εξυπηρέτησης του, το παραγόμενο εθνικό προϊόν είναι υψηλότερο από εκείνο που μπορεί να επιτευχθεί χωρίς την προσφυγή στον εξωτερικό δανεισμό. Αν ο εξωτερικός δανεισμός οδηγείται για την ικανοποίηση καταναλωτικών αναγκών, η εξυπηρέτηση του δημοσίου χρέους θα γίνεται σε βάρος της μελλοντικής κατανάλωσης, καθώς μέρος του εθνικού εισοδήματος θα άγεται για την εξυπηρέτηση του δημοσίου χρέους.

Σε μια άλλη περίπτωση, ο εσωτερικός δανεισμός δεν αυξάνει τους συνολικούς πόρους της οικονομίας. Όταν οι δημόσιοι φορείς δανείζονται από εσωτερικές πηγές, χρησιμοποιούν πόρους που θα μπορούσαν να χρησιμοποιηθούν στον ιδιωτικό τομέα της οικονομίας. Με τον δανεισμό αυτόν, υπάρχει μια ανακατανομή παραγωγικών πόρων μεταξύ των πολιτών της χώρας, η οποία σε αρκετές περιπτώσεις είναι αποτελεσματικότερη, ενώ η εξυπηρέτηση του έχει ως

συνέπεια την μεταβίβαση των παραγωγικών πόρων από κατοίκους της συγκεκριμένης χώρας σε κατοίκους της ίδιας χώρας (Βαβούρας, 1993, Γεωργακόπουλος, 2005).

Μια δεύτερη διαφορά αποτελεί το γεγονός ότι ο εξωτερικός δανεισμός ασκεί ανατιμητικές πιέσεις στο νόμισμα της χώρας οφειλέτη, αποθαρρύνοντας τις εξαγωγές και ενθαρρύνοντας τις εισαγωγές, εντείνοντας με τον τρόπο αυτό το φαινόμενο της διεύρυνσης των ελλειμμάτων του ισοζυγίου τρεχουσών συναλλαγών της. Αντίθετα, ο εσωτερικός δανεισμός περιορίζει τα κεφάλαια που διατίθενται στον ιδιωτικό τομέα, αυξάνοντας έτσι τα εγχώρια επιτόκια εκτοπίζοντας έτσι τμήμα των εγχώριων ιδιωτικών επενδύσεων (Βαβούρας, 1993).

Μια τρίτη διαφορά αποτελεί το γεγονός ότι ο εξωτερικός δημόσιος δανεισμός οδηγεί σε αύξηση των δημοσιονομικών ελλειμμάτων, χωρίς τα τελευταία να ασκούν υπερβολικές αυξητικές πιέσεις στο επίπεδο του πληθωρισμού και τα επιτόκια της χώρας που δανείζεται. Ωστόσο με τον τρόπο αυτό αυξάνεται ο βαθμός κατά τον οποίο η χώρα οφειλέτης επηρεάζεται από εξωγενείς παράγοντες, όπως είναι η διεθνής ύφεση ή οι απότομες μεταβολές των επιτοκίων στην διεθνή κεφαλαιαγορά. Η σε μεγάλη έκταση προσφυγή στον εξωτερικό δανεισμό έχει ως επακόλουθο την δημιουργία και μεγέθυνση υπερτιμημένων συναλλαγματικών ισοτιμιών, την διεύρυνση των ελλειμμάτων του ισοζυγίου πληρωμών και την αύξηση του βαθμού εξάρτησης της χώρας από εξωγενείς από αυτήν παράγοντες. Ενώ η εκτεταμένη προσφυγή στον εσωτερικό δανεισμό επιφέρει αύξηση των πραγματικών επιτοκίων στο εσωτερικό και εκτόπιση των εγχώριων επενδύσεων (Βαβούρας, 1993).

1.5 ΕΞΕΛΙΞΗ ΤΟΥ ΔΗΜΟΣΙΟΥ ΧΡΕΟΥΣ

Η εξέλιξη του δημοσίου χρέους εξαρτάται από τη διάρκειά του, δηλαδή από τον χρόνο λήξης του ομολόγου, από το επιτόκιο και από τη διαφορά δαπανών και φόρων ($G - T$) κάθε έτους (Βαβούρας, 2009).

Θα εξετάσουμε μερικές περιπτώσεις που αντιστοιχούν σε διάφορες επιλογές της κυβέρνησης ως προς τον χειρισμό του χρέους για να παρατηρήσουμε την εξέλιξη του δημοσίου χρέους

Περίπτωση 1η Έστω ότι το έλλειμμα στο τέλος του έτους t_1 είναι D_1 και καλύπτεται με δάνειο, και δημιουργείται το χρέος B_1 , και άρα $B_1 = D_1$. Στο επόμενο έτος, t_2 , το χρέος θα είναι B_1 , συν τους τόκους rB_1 , συν το έλλειμμα του t_2 , δηλ. το χρέος του t_1 θα είναι

$$B_2 = B_1 + rB_1 + G_2 - T_2 = B_1(1 + r) + G_2 - T_2$$

Ας υποθέσουμε, τώρα, ότι η κυβέρνηση θέλει να μηδενίσει το χρέος, ώστε στη επόμενη περίοδο να μην έχει να πληρώσει ούτε τόκους ούτε εξόφληση δανείου, δηλ. θέλει το B_2 να είναι μηδέν. Εάν $B_2 = 0$, θα έχουμε

$$0 = B_1(1 + r) + G_2 - T_2 \text{ ή } B_1(1 + r) = T_2 - G_2$$

Αυτό συνεπάγεται ότι η κυβέρνηση πρέπει να αυξήσει τους φόρους ή να μειώσει τις δαπάνες ώστε να έχει ένα πρωτογενές πλεόνασμα ίσο προς το χρέος συν τους τόκους. Έτσι η επόμενη περίοδος, t_3 , θα αρχίσει χωρίς δημόσιο χρέος.

Περίπτωση 2η. Έστω ότι η κυβέρνηση δημιουργεί στο έτος t_1 ένα έλλειμμα D_1 και άρα ένα ισόποσο χρέος $B_1 = D_1$, και αποφασίζει στα επόμενα έτη να πληρώνει τους τόκους, αλλά όχι το χρέος. Αυτό σημαίνει ότι κατά το επόμενο έτος το χρέος θα παραμένει στο ίδιο ύψος, B_1 . Κατά συνέπεια, στο επόμενο έτος η κυβέρνηση πρέπει να δημιουργήσει ένα πρωτογενές πλεόνασμα ίσο προς τους τόκους rB_1 . Αυτό μπορεί να φανεί εύκολα από την εξίσωση που χρησιμοποιήσαμε και πιο πάνω. Κατά το επόμενο έτος, t_2 , το χρέος, γενικά, θα είναι το προηγούμενο χρέος και οι τόκοι, συν το οποιοδήποτε έλλειμμα του t_2 , δηλ.

$$B_2 = B_1 + rB_1 + G_2 - T_2$$

Εάν η κυβέρνηση πληρώνει τους τόκους μόνο, χωρίς να αυξήσει το χρέος, το χρέος θα είναι σταθερό, δηλ. $B_2 = B_1$. Άρα

$$B_2 - B_1 = rB_1 + G_2 - T_2 \quad \text{ή}$$

$$0 = rB_1 + G_2 - T_2 \quad \text{και}$$

$$rB_1 = T_2 - G_2$$

Με το πρωτογενές πλεόνασμα, $T - G$, θα πληρώνονται οι τόκοι κάθε έτος και το χρέος θα μένει σταθερό στο αρχικό του ύψος B_1 .

Περίπτωση 3η. Έστω ότι η κυβέρνηση δημιουργεί ένα έλλειμμα D_1 και ένα ισόποσο χρέος B_1 κατά το έτος t_1 . Επίσης, θέλει να έχει μία δεκαετή περίοδο χάριτος και να πληρώσει το χρέος και όλους τους τόκους στο τέλος του δεκάτου έτους. Στην περίπτωση αυτή, η εξέλιξη του χρέους και των τόκων θα είναι ως εξής.

t_1	B_1
t_2	$B_2 = B_1 + rB_1 = B_1(1 + r)$
t_3	$B_3 = B_2(1 + r) = B_1(1 + r)(1 + r) = B_1(1 + r)^2$
...	
t_{10}	$B_{10} = B_1(1 + r)^9$

Η περίπτωση αυτή καθιστά σαφή τη σημασία του επιτοκίου σχετικά με το πόσο γρήγορα αυξάνεται το χρέος. Παραδείγματος χάριν, ένα χρέος 100 ευρώ με επιτόκιο 5% σε δέκα χρόνια θα έχει γίνει, μαζί με τους τόκους, 155 ευρώ. Εάν το επιτόκιο ήταν 7%, το τελικό ποσό θα ήταν 197 ευρώ.

Περίπτωση 4η. Στις παραπάνω τρεις περιπτώσεις, το έλλειμμα της κυβέρνησης και η δημιουργία του χρέους ήταν για μία μόνο φορά στο πρώτο έτος, t1. Στην πραγματικότητα, πολλές χώρες έχουν πρωτογενή ελλείμματα για σειρά ετών. Έτσι, η συνεχής κάλυψη των ελλειμμάτων με νέα χρέη καθιστά την εξέλιξη του δημοσίου χρέους εκρηκτική και τη χώρα σε πτώχευση.

Έστω ότι το πρωτογενές έλλειμμα είναι το ίδιο, ύψους D. Κάθε χρόνο στο χρέος προστίθεται το νέο έλλειμμα και οι τόκοι του υφισταμένου χρέους. Το πρώτο χρόνο το έλλειμμα είναι D1 και το χρέος B1. Κατά τον δεύτερο χρόνο, το χρέος θα είναι το χρέος του πρώτου έτους, B1, συν οι τόκοι, rB1, συν το χρέος για το έλλειμμα του δεύτερου έτους, B1, που είναι το ίδιο κάθε χρόνο, δηλ.

$$B2 = B1 + rB1 + B1 = B1(1 + r) + B1$$

Κατά το τρίτο έτος το χρέος θα είναι

$$B3 = B2(1 + r) + B1$$

και, αντικαθιστώντας το B2 με την προηγούμενη έκφραση, το χρέος του τρίτου έτους γίνεται

$$B3 = B1(1 + r)^2 + B1(1 + r) + B1$$

Για το νιοστό έτος, το χρέος είναι

$$B_n = B1(1 + r)^{n-1} + B1(1 + r)^{n-2} + \dots + B1(1 + r) + B1$$

Ο όρος $(1 + r)$ είναι μεγαλύτερος της μονάδας και το χρέος αυξάνει ταχύτατα, χωρίς όριο. Από τις παραπάνω περιπτώσεις, είναι σαφές ότι, εάν μια κυβέρνηση θέλει να σταθεροποιήσει ή να μειώσει το δημόσιο χρέος, είναι αναγκαίο να δημιουργήσει πρωτογενή πλεονάσματα. Τα σημερινά ελλείμματα επιβάλλουν μεγαλύτερα μελλοντικά πλεονάσματα. Εάν, αντί πλεονασμάτων, συνεχίζει να δημιουργεί πρωτογενή ελλείμματα, η κατάσταση του χρέους γίνεται εκρηκτική.

1.6 ΤΟ ΔΗΜΟΣΙΟΝΟΜΙΚΟ ΒΑΡΟΣ ΜΙΑΣ ΧΩΡΑΣ

Το δημοσιονομικό βάρος της Κεντρικής Κυβέρνησης κρίνεται από την ευκολία με την οποία μπορεί να αποπληρωθεί το Δημόσιο Χρέος. Επομένως, σημασία δεν έχει το απόλυτο μέγεθος του δημοσίου χρέους αλλά το σχετικό, δηλαδή η σχέση του χρέους προς το εισόδημα.

Τα βάρος του χρέους της οικονομίας μετριέται με τον λόγο (Λιανός, 2015) :

$$\gamma = B / (YP)(1)$$

όπου

B = ονομαστική αξία του χρέους Y = πραγματικό εισόδημα

P = επίπεδο τιμών

Ο παραπάνω λόγος εμφανίζει το βάρος του χρέους ως αναλογία επί του εισοδήματος ή ως ποσοστό επί του εισοδήματος.

Από τον παραπάνω λόγο είναι φανερό ότι η εξέλιξη του βάρους του χρέους, δηλ. του γ , εξαρτάται από την εξέλιξη του B, του Y, και του P.

Συγκεκριμένα, η ποσοστιαία μεταβολή του γ είναι

$$\Delta\gamma/\gamma = \Delta B/B - \Delta Y/Y - \Delta P/P \quad (2)$$

Η σχέση αυτή δείχνει ότι η ποσοστιαία μεταβολή του βάρους του χρέους εξαρτάται από την ποσοστιαία μεταβολή του χρέους, του πραγματικού εισοδήματος, και των τιμών.

Ο λόγος $\Delta Y/Y$ είναι ο ρυθμός ανάπτυξης της οικονομίας (g) και ο λόγος $\Delta P/P$ είναι ο ρυθμός πληθωρισμού (π).

Η σχέση (2) απλοποιείται ως εξής:

$$\Delta\gamma/\gamma = (\Delta B/B) - g - \pi \quad (3)$$

$$\text{Όμως, } B_t = (1 + r)B_{t-1} + G_t - T_t$$

Δηλαδή το χρέος μίας περιόδου είναι ίσο προς το χρέος της προηγούμενης περιόδου, συν τους τόκους, συν τις κρατικές δαπάνες, μείον τους φόρους.

Η σχέση (3) γράφεται και ως:

$$\Delta B/B = B_t - B_{t-1} / B_{t-1} = rB_{t-1} / B_{t-1} + G_t - T_t / B_{t-1} \quad (4)$$

Εάν διαιρέσουμε και τα δύο μέλη της (4) με B_{t-1} , έχουμε (αγνοώντας τους δείκτες του χρόνου):

$$\Delta B/B = r + [(G - T) / B](5)$$

Αντικαθιστώντας τη σχέση (5) στην (3) έχουμε:

$$\Delta\gamma / \gamma = r + [(G - T) / B] - g - \pi \quad (6)$$

Από τη σχέση (6) βλέπουμε τους παράγοντες που προσδιορίζουν την εξέλιξη του βάρους του χρέους. Όσο μεγαλύτερο είναι το επιτόκιο και το έλλειμμα του προϋπολογισμού, τόσο μεγαλύτερο θα είναι το δημοσιονομικό βάρος του χρέους και, αντιθέτως, όσο ταχύτερα αυξάνει το εισόδημα και ο πληθωρισμός, τόσο θα μειώνεται το βάρος του χρέους.

Στο σημείο αυτό αξίζει να τονισθεί ότι, η εξέλιξη του χρέους που δίδεται από τη σχέση (3) διαφέρει από την εξέλιξη του δημοσιονομικού βάρους του χρέους που δίδεται από τη σχέση (6). Όπως φαίνεται από τη σύγκριση των δύο σχέσεων, η (6) περιέχει την (3). Επίσης, πρέπει να σημειωθεί ότι, στην παραπάνω ανάλυση όλα τα μεγέθη είναι σε ονομαστικές αξίες, πλην του Y που ορίσαμε ως πραγματικό εισόδημα και του g που είναι ο ρυθμός ανάπτυξης του Y . Αυτός είναι ο λόγος για τον οποίον εμφανίζεται στη σχέση (6) ο ρυθμός πληθωρισμού.

Εικόνα 2 Πηγή: https://economytoday.sigmalive.com/oikonomia/ellada/16769_ee-dyo-ta-senaria-gia-ti-viosimotita-toy-ellinikoy-hreoyis

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 2^ο ΠΑΡΑΓΟΝΤΕΣ ΚΑΙ ΧΑΡΑΚΤΗΡΙΣΤΙΚΑ ΕΛΛΗΝΙΚΟΥ ΔΗΜΟΣΙΟΥ ΧΡΕΟΥΣ

2.1 ΕΝΔΟΓΕΝΕΙΣ ΠΑΡΑΓΟΝΤΕΣ

2.1.1 Υψηλές δημόσιες δαπάνες και αδύναμη κυβέρνηση εσόδων.

Μεταξύ του 2001 και 2007, το ΑΕΠ στην Ελλάδα αυξήθηκε με μέσο ετήσιο ρυθμό 4,3%, σε σύγκριση με την Ευρωζώνη που ήταν κατά μέσο όρο στο 3,1%. Οι υψηλοί ρυθμοί οικονομικής ανάπτυξης οδηγήθηκαν κυρίως από τις αυξήσεις της ιδιωτικής κατανάλωσης που ενισχύθηκε σε μεγάλο βαθμό από την εύκολη πρόσβαση στην πίστωση και στις δημόσιες δαπάνες όπου χρηματοδοτήθηκαν από την ΕΕ και την κεντρική κυβέρνηση. Κατά τη διάρκεια των έξι ανωτέρω ετών, οι δαπάνες της κεντρικής κυβέρνησης αυξήθηκαν κατά 87%, ενώ τα έσοδα αυξήθηκαν μόνο κατά 31%. Η αύξηση των δημόσιων δαπανών οδήγησε σε ραγδαία αύξηση των δανειακών απαιτήσεων και σε υψηλό επίπεδο δημόσιου χρέους. Ως κρίσιμοι παράγοντες που βοήθησαν στην αύξηση του χρέους θεωρούνται η φοροδιαφυγή, τα ακριβά συστήματα συντάξεων και υγείας, η αναποτελεσματική δημόσια διοίκηση στην Ελλάδα και η δημοσιονομική σπατάλη (Nelson et al., 2011)

2.1.2 Διαρθρωτικές πολιτικές και μείωση της διεθνούς ανταγωνιστικότητας.

Λόγω των υψηλών μισθών και της χαμηλής παραγωγικότητας η Ελληνική οικονομία υποφέρει από τη μείωση της διεθνούς ανταγωνιστικότητας (Hyppolite, 2016). Οι ανισορροπίες ισοζυγίου τρεχουσών συναλλαγών για την περίοδο (2000-2008), αντανακλούν μια σοβαρή ανεπάρκεια στον ανταγωνισμό. Η Ελλάδα έχει αρχίσει να χάνει τη διεθνή ανταγωνιστικότητά της λόγω των υψηλών μισθών και της χαμηλής παραγωγικότητας. Οι μισθοί στην Ελλάδα αυξήθηκαν την περίοδο 2001-2010 σε διπλάσιο ποσοστό από αυτό του μέσου όρου της Ευρωζώνης. Οι μισθολογικές συμφωνίες για την περίοδο 2008-2009 που ενσωματώνονται υψηλές προσδοκίες για τον πληθωρισμό, με αποτέλεσμα 12% ονομαστικές αυξήσεις των μισθών κατά την περίοδο αυτή. Η υψηλή αύξηση των μισθών πάνω από τον μέσο όρο του ευρώ έχει οδηγήσει σε επιδείνωση της ανταγωνιστικότητας. Ένας σημαντικός παράγοντας για την τόνωση της ανταγωνιστικότητας επικεντρώνεται στην παραγωγικότητα μέσω της ενίσχυσης της εκπαίδευσης (Rady, 2012). Σύμφωνα με μια μελέτη, οι μισθοί στην Ελλάδα έχουν αυξηθεί σε ετήσιο ρυθμό 5%, από τότε που η χώρα υιοθέτησε το ευρώ, περίπου διπλάσιο από το μέσο ποσοστό στην Ευρωζώνη ως σύνολο. Κατά την ίδια περίοδο, οι Ελληνικές εξαγωγές προς τους κύριους εμπορικούς εταίρους της αυξήθηκαν κατά 3,8% ετησίως (Nelson et al., 2011). Ενώ οι κυβερνήσεις αύξησαν την απασχόληση στο δημόσιο τομέα και τους μισθούς, με αποτέλεσμα να κάνουν το δημόσιο χρέος μη βιώσιμο (Hyppolite, 2016).

2.1.3 Λάθη κυβερνήσεων.

Φυσικό αίτιο της μεγάλης συσσώρευσης χρέους επίσης, ήταν και η τάση των κυβερνήσεων από το 1981 με σκοπό την εξυπηρέτηση των πελατειακών σχέσεων να προσλαμβάνουν στο δημόσιο τομέα και οι πληρωμές ύστερα να γίνονται με δανεικά (Tsakalotos, 1998). Παρόλο που οι κυβερνητικές δαπάνες της Ελλάδας, είναι σχετικά συγκρίσιμες με αυτές των υπόλοιπων χωρών της Ευρωζώνης, τα έσοδα κυρίως λόγω του φαινομένου της φοροδιαφυγής είναι πολύ χαμηλά. Αποτέλεσμα αυτού του φαινομένου το οποίο

είναι σύνηθες στην Ελλάδα και δεν γίνεται τόσο από την εργατική τάξη αλλά κυρίως από τα οικονομικά εύρωστα κοινωνικά στρώματα, είναι ότι η κυβέρνηση αδυνατεί να παρέχει κρατικές υπηρεσίες υψηλής ποιότητας, το φορολογικό σύστημα χαρακτηρίζεται από ανισότητες ενώ ωφελούνται δραστηριότητες χαμηλής ανάπτυξης (Flevotomou, Matsaganis, 2010).

2.1.4 Πολιτική διαφθορά και αδιαφάνεια συναλλαγών.

Επιπλέον ένα ακόμη αίτιο της κρίσης χρέους είναι η πολιτική διαφθορά και αδιαφάνεια των συναλλαγών, όπως συμβαίνει σε αρκετές χώρες με αναθέσεις οικονομικών έργων στους επιχειρηματίες, τους κυβερνητικούς φίλους και άλλους παράγοντες, που για την εκπλήρωση των έργων έδιναν μεγάλα χρηματικά ποσά παράνομα στους μεσολαβητές κυβερνητικούς υπαλλήλους. Τα σκάνδαλα πολιτικής διαφθοράς στην Ελλάδα είναι συχνό φαινόμενο τα τελευταία 30 χρόνια. Φυσικά οι περισσότερες από τις υπέρογκες εξοπλιστικές δαπάνες που διεξήχθησαν με κριτήριο την ασφάλεια της χώρας και την ισορροπία δυνάμεων συνέβαλαν στην εξανέμιση του δημοσίου χρήματος για την αγορά περιττών και πανάκριβων όπλων (Katsios, 2006).

2.2 ΕΞΩΓΕΝΕΙΣ ΠΑΡΑΓΟΝΤΕΣ:

2.2.1 Αυξημένη πρόσβαση στα κεφάλαια με χαμηλά επιτόκια.

Η υιοθέτηση του ευρώ ως εθνικού νομίσματος της το 2001 στην Ελλάδα θεωρείται παράγοντας για την συσσώρευση του χρέους. Οι αντιλήψεις της σταθερότητας που απορρέουν από την ένταξη του ευρώ επέτρεψαν στην Ελλάδα, καθώς και άλλα μέλη της Ευρωζώνης, να δανείζονται σε ένα πιο ευνοϊκό επιτόκιο, πράγμα που καθιστά ευκολότερη τη χρηματοδότηση του κρατικού προϋπολογισμού και την εξυπηρέτηση του υφιστάμενου χρέους. Οι παρατηρητές υποστηρίζουν ότι η πρόσβαση σε τεχνητά φθηνές πιστώσεις επέτρεψαν στην Ελλάδα να συσσωρεύει τα υψηλά επίπεδα χρέους. Οι επικριτές ισχυρίζονται ότι αν η αγορά είχε αποθαρρυνθεί από τα περίσσεια του δανεισμού καθιστώντας τη χρηματοδότηση του χρέους πιο ακριβή, η Ελλάδα θα αναγκαζόταν να συμβιβαστεί νωρίτερα με την ανάγκη για λιτότητα και μεταρρυθμίσεις (Nelson et al., 2011).

2.2.2 Ζητήματα σχετικά με την επιβολή κανόνων της ΕΕ.

Η έλλειψη της εφαρμογής του Συμφώνου Σταθερότητας και Ανάπτυξης, επίσης, θεωρείται ως παράγοντας που συμβάλλει στο υψηλό επίπεδο του χρέους της Ελλάδας. Το 1997, τα μέλη της ΕΕ ενέκριναν το Σύμφωνο Σταθερότητας και Ανάπτυξης. Οι κανόνες για τον προϋπολογισμό κρίνουν ότι τα ελλείμματα δεν πρέπει να υπερβαίνουν το 3% του ΑΕΠ και το δημόσιο χρέος δεν πρέπει να υπερβαίνει το 60% του ΑΕΠ. Το Σύμφωνο επιτάχυνε την διαδικασία υπερβολικού ελλείμματος που πρέπει να εφαρμόζονται στα κράτη μέλη που ξεπέρασαν το όριο του ελλείμματος. Από το 2003, πάνω από 30 διαδικασίες υπερβολικού ελλείμματος έχουν σημειωθεί, και επιπλήττουν τα κράτη μέλη της ΕΕ και τα πιέζουν να ενισχυθούν οικονομικά, ή τουλάχιστον να υποσχεθούν ότι θα το πράξουν. Η ΕΕ, ωστόσο, ποτέ δεν επέβαλε οικονομικές κυρώσεις εναντίον οποιουδήποτε κράτους μέλους για την παραβίαση του ορίου του ελλείμματος. Η Ευρωπαϊκή Επιτροπή κίνησε τη διαδικασία υπερβολικού ελλείμματος κατά της Ελλάδας το 2004, όταν η Ελλάδα ανέφερε αναθεώρηση για τον προϋπολογισμό ελλείμματος το 2003 στο 3,2% του ΑΕΠ. Στην έκθεσή της, η Επιτροπή ανέφερε ότι «η ποιότητα των δημόσιων δεδομένων δεν είναι ικανοποιητική». Οι επόμενες αναθεωρήσεις των στατιστικών στοιχείων μεταξύ των ετών 2004 και το 2007 αποκάλυψαν ότι η Ελλάδα είχε παραβιάσει το όριο του 3% για κάθε έτος από το 2000, με το έλλειμμα στο 7,9% του ΑΕΠ το 2004. Η Επιτροπή σημείωσε επίσης ότι το χρέος στην Ελλάδα ήταν πάνω από 100% του ΑΕΠ πριν η Ελλάδα ενταχθεί στο ευρώ, και ότι οι στατιστικές αναθεωρήσεις είχαν θεωρήσει τον αριθμό του χρέους ως καλό. Η ΕΕ περάτωσε τη διαδικασία υπερβολικού ελλείμματος το 2007, με την Επιτροπή να κηρύσσει την ικανοποίησή της ότι η Ελλάδα είχε λάβει επαρκή μέτρα και ότι το έλλειμμα της χώρας θα είναι 2,6% του ΑΕΠ το 2006 και 2,4% το 2007. Η Επιτροπή κατέληξε επίσης στο συμπέρασμα ότι, οι ελληνικές στατιστικές αρχές βελτίωσαν τις διαδικασίες, και οδηγήθηκαν σε μια συνολική βελτίωση της ποιότητας των δεδομένων (Nelson et al., 2011).

Ακόμη θα αναφερθούν κάποιοι επιπλέον παράγοντες που συντέλεσαν στην ανάπτυξη του ελληνικού δημόσιου χρέους.

Κατ' αρχάς, η βασική αιτία της κρίσης χρέους είναι η ανικανότητα του Ελληνικού κράτους να διαχειριστεί σωστά τον κρατικό προϋπολογισμό της γεγονός το οποίο αποδεικνύεται πιο δραματικά από ένα πρωτογενές έλλειμμα του προϋπολογισμού κατά 10,2% το 2009. Ισχυρές ανεπάρκειες του δημόσιου τομέα, συμπεριλαμβανομένων της υπεραπασχόλησης, της φοροδιαφυγής, της έλλειψης των μητρώων για την ακίνητη περιουσία, και την προκύπτουσα αβεβαιότητα για τους επενδυτές οδήγησαν την Ελλάδα σε ένα αποτυχημένο κράτος (Rocholl, Stahmer, 2016).

Τα δίδυμα ελλείμματα είναι η κύρια εκδήλωση της έκρηξης του δημόσιου χρέους. Ο σημαντικός παράγοντας που επηρέασε την ανάπτυξη του ελληνικού χρέους, τη δεκαετία του 1980, είναι το αυξανόμενο έλλειμμα του δημόσιου τομέα (Fotopoulos, 1992). Σύμφωνα βέβαια με τους Scarpetta και Tressel (2002), το πρόβλημα για την Ελλάδα δεν είναι το ύψος του ελλείμματος του προϋπολογισμού αλλά το πώς δημιουργείται αυτό το έλλειμμα και τελικά αν μπορεί να καλύψει πραγματικούς παραγωγικούς και κοινωνικούς σκοπούς. Το πρόβλημα, επίσης, είναι ότι αυτό το έλλειμμα έχει στόχο την περαιτέρω κατεδάφιση των μισθών, των συντάξεων, των εργασιακών σχέσεων και ότι έχει απομείνει από τις κοινωνικές κατακτήσεις (Scarpetta, Tressel, 2002).

Οι κύριες αιτίες της κρίσης χρέους ήταν οι μεγάλες και αυξανόμενες δημοσιονομικές ανισορροπίες (Pronopoulos, 2014), όπου ο βασικός παράγοντας αυτών των ανισορροπιών ήταν η απουσία ενός μηχανισμού προσαρμογής. Αυτή η κατάσταση έρχεται σε έντονη αντίθεση με τον μηχανισμό προσαρμογής στο πλαίσιο του κλασικού κανόνα του χρυσού. Σύμφωνα με τον κανόνα του χρυσού, οι χώρες με εξωτερικά ελλείμματα εμφανίζουν απώλειες στα αποθέματα του χρυσού, υψηλότερα επιτόκια, χαμηλότερη νομισματική και πιστωτική επέκταση, και μείωση των μισθών και των τιμών. Η είσοδος της Ελλάδας στη ζώνη του ευρώ το 2001 σηματοδότησε ένα μετασχηματισμό στην οικονομική μοίρα της χώρας. Τη δεκαετία του 1980, και στη συνέχεια της δεκαετίας του 1990, η οικονομία είχε επιβαρυνθεί με πληθωρισμό, με διψήφια δημοσιονομικά ελλείμματα (όπως ένα ποσοστό του ΑΕΠ), με μεγάλες ανισορροπίες στο ισοζύγιο τρεχουσών συναλλαγών, με πολύ χαμηλούς ρυθμούς ανάπτυξης, καθώς και με μια σειρά από κρίσεις των συναλλαγματικών

ισοτιμιών. Με την υιοθέτηση του ευρώ η τιμή του οποίου ενισχύθηκε από τη νομισματική πολιτική της ΕΚΤ αναμένεται να παράγουν χαμηλό πληθωρισμού, συμβάλλοντας στη μείωση των ονομαστικών επιτοκίων, ενθαρρύνοντας έτσι τις ιδιωτικές επενδύσεις και την οικονομική ανάπτυξη (Dellas, Tavlas, 2012).

Όταν η Ελλάδα εισήλθε στην ΟΝΕ, οι τράπεζες δάνειζαν με χαμηλό επιτόκιο επειδή ακριβώς πίστευαν ότι η Ελλάδα δεν θα μπορούσε παρά να εξυπηρετήσει το χρέος της, χωρίς άλλη επιλογή. Και έτσι η Ελλάδα ήταν σε θέση να δανειζόταν χρήματα σχεδόν με το ίδιο χαμηλό επιτόκιο, παρά το γεγονός ότι είχε ένα τεράστιο χρέος (Frangos et al., 2012).

Για το υπέρογκο χρέος που υπάρχει αυτή τη στιγμή στην Ελλάδα φέρνουν ευθύνη και τα έξοδα που δαπανήθηκαν για τους Ολυμπιακούς Αγώνες, προς όφελος των αναπτυσσόμενων ευρωπαϊκών χωρών με την εξαγωγή των πανάκριβων τεχνολογικών τους προϊόντων στην Ελλάδα. Η κατάσταση μετά το 2010 χειροτέρευσε επικίνδυνα με την στρεβλή προσφυγή στο ΔΝΤ, με τη δημιουργία της Τρόικα και την έκδηλη δυσχέρεια για μια εθνικά ωφέλιμη διαπραγμάτευση. Η απόφαση το 2010 περί υπογραφής του πρώτου μνημονίου και της Δανειακής Σύμβασης χειροτέρευσε τα μακροοικονομικά μεγέθη αυξάνοντας την ανεργία και μειώνοντας τα φορολογικά έσοδα. Η επείγουσα προσφυγή σε διακρατικό δανεισμό (Τρόικα) και οι λανθασμένοι χειρισμοί που προπορεύτηκαν (δυσφήμιση της ελληνικής οικονομίας, αύξηση του δημοσιονομικού ελλείμματος και μη ορθολογική διαχείριση του υπάρχοντος χρέους) κατέληξαν στην αποδοχή δυσβάστακτων όρων των δανειστών με τεράστιες συνέπειες (Αγαπητός, 2012).

Είναι γνωστό ότι η Ελλάδα έχει σαν πρότυπο ανάπτυξης τέσσερις βασικούς άξονες: τον τουρισμό, τον κατασκευαστικό τομέα, τον χρηματοπιστωτικό τομέα και τις δημόσιες επενδύσεις. Η έλλειψη αξιοποίησης του γεωργικού τομέα σε συνδυασμό με τον τομέα της βιομηχανίας και η ταχεία επέκταση των υπηρεσιών κυρίως από τη δεκαετία του 80' προκάλεσε μεγάλες διακυμάνσεις στην ανάπτυξη της χώρας (Markou, Karamitrou, 2014). Δεν υπάρχει αμφιβολία ότι οι πολιτικές της δεκαετίας του 1980 στην πραγματικότητα είχαν δημιουργήσει μια μόνιμη επιβάρυνση για το ελληνικό χρέος. Ο κύριος λόγος για την αύξηση του δημόσιου χρέους ως ποσοστό του

ΑΕΠ κατά τη διάρκεια του 1980 ήταν τα υψηλά πρωτογενή δημοσιονομικά ελλείμματα. Οι σοσιαλιστικές κυβερνήσεις του Ανδρέα Παπανδρέου ακολούθησαν μια επεκτατική δημοσιονομική πολιτική, που χρηματοδοτήθηκε μέσω των εσωτερικών και εξωτερικών χρεών και τις εισροές από την ΕΟΚ. Στα δέκα έτη μεταξύ 1981 και 1990, το έλλειμμα της γενικής κυβέρνησης ήταν σχεδόν το 10% του ΑΕΠ κατά μέσο όρο, κάτι που δεν έχει συμβεί ποτέ πριν ή για τόσο μεγάλο χρονικό διάστημα. Είναι εντυπωσιακό πώς το έλλειμμα της γενικής κυβέρνησης διευρύνθηκε κατά τη διάρκεια της δεκαετίας του 1980. Αρχικά, αυτό οφείλεται σε υψηλά πρωτογενή ελλείμματα, τα οποία ήταν η αρχική πηγή της δημοσιονομικής αποσταθεροποίησης. Το χρέος ως προς το ποσοστό του ΑΕΠ αυξήθηκε και οι πληρωμές τόκων για το υψηλό και αυξανόμενο χρέος συνέχισαν να αυξάνονται σε σχέση με το ΑΕΠ. Αξίζει επίσης να σημειωθεί ότι τόσο τα ονομαστικά όσο και τα πραγματικά επιτόκια αυξήθηκαν στο δεύτερο μέρος της δεκαετίας του 1980, λόγω της σταδιακής οικονομικής φιλελευθεροποίησης. Αυτό είχε μια πρόσθετη επίδραση στο έλλειμμα, αλλά έκανε τη χρηματοδότηση πιο εύκολη, γιατί τα ελληνικά ομόλογα έγιναν πιο ελκυστικά για διεθνείς ομολογιούχους. Ένας δεύτερος λόγος για την αύξηση του δημόσιου χρέους ως ποσοστό του ΑΕΠ κατά τη διάρκεια της δεκαετίας του 1980 ήταν η επιβράδυνση της οικονομικής ανάπτυξης, η οποία είχε αρνητικές επιπτώσεις στον παρονομαστή του δείκτη και επηρέασε τη δυναμική εξέλιξη του χρέους. Εκτός από τα ελλείμματα και την επιβράδυνση της οικονομικής ανάπτυξης, καταγράφηκε και ένας τρίτος λόγος για την αύξηση του δημόσιου χρέους ως ποσοστό του ΑΕΠ στο Ελλάδα κατά τη δεκαετία του 1980. Ήταν οι κρατικές εγγυήσεις για δάνεια της Ελλάδας τόσο στις ιδιωτικές όσο και στις δημόσιες επιχειρήσεις και τους οργανισμούς, καθώς και τους γεωργικούς συνεταιρισμούς. Μέχρι το 1989, οι εγγυήσεις αυτές είχαν ανέλθει στο 32% του ΑΕΠ. Στα επόμενα τρία χρόνια, τα μισά από αυτά τα δάνεια δεν μπορούσαν να εξυπηρετηθούν, προκαλώντας μια πρόσθετη αύξηση του δημόσιου χρέους. Οι λαϊκιστικές δημοσιονομικές πολιτικές της δεκαετίας του 1980, και η ανεπαρκής προσαρμογή από το 1990, συνέβαλαν στο υψηλό χρέος Ελλάδα ως ποσοστό του ΑΕΠ όταν η χρηματοπιστωτική κρίση του 2008 ξέσπασε. Στην πραγματικότητα, το υψηλό επίπεδο του αναγκών του χρέους και η μεγάλη εκ νέου χρηματοδότηση που

συνδέονται με αυτό, αποδείχθηκε η «αχίλλειος πτέρνα», δηλαδή το αδύναμο σημείο της ελληνικής οικονομίας. Οι πολιτικές της δεκαετίας του 1980 οδήγησαν σε στασιμότητα, σε απώλεια της διεθνούς ανταγωνιστικότητας, και σε μια δραματική απόκλιση των Ελληνικών προτύπων διαβίωσης σε σχέση με το υπόλοιπο της Ευρωπαϊκής Κοινότητας (Alogoskoufis, 2012).

Παράλληλα η κρίση χρέους επιταχύνθηκε από τον υψηλό βαθμό της διαφθοράς στη γραφειοκρατία και στο πολιτικό σύστημα. Και αυτό ισχύει διότι, στο Ελληνικό δημοκρατικό σύστημα, τα πολιτικά κόμματα χρησιμοποιούν την κηδεμονία, τις επιδοτήσεις, την φοροδιαφυγή και τους διορισμούς των ψηφοφόρων σε θέσεις του δημόσιου τομέα, για την απόκτηση ψήφων (Frangos et al., 2012). Όπως επισήμανε στο άρθρο του ο Frangos (2012) η κρίση χρέους που ξεκίνησε στην Ελλάδα έχει εξελιχθεί σε μια κρίση χρέους της Ευρωζώνης στο σύνολό της. Υποστηρίχτηκε ότι η κύρια ευθύνη για την κρίση χρέους βρίσκεται στις ελληνικές αρχές, οι οποίες κακοδιαχειρίζονται την οικονομία, με τη σπατάλη δημόσιου χρήματος λόγω υπερτιμολογήσεων ορισμένων έργων και στην αποτυχία τους να μειώσουν τη φοροδιαφυγή. Την ίδια στιγμή, η κρίση εξελίχθηκε σε μια συστημική κρίση της Ευρωζώνης. Όταν συνέβη η παγκόσμια οικονομική κρίση το 2008, η ελληνική οικονομία απλά δεν μπορούσε να προσαρμοστεί. Στη πραγματικότητα η Ελλάδα είχε ένα τόσο μεγάλο δημόσιο χρέος που ήταν η πρώτη χώρα της Ευρωζώνης που υπέφερε από τις επιπτώσεις της οικονομικής κρίσης. (Frangos et al, 2012).

Ακόμη, λόγω της εξανέμισης του χρήματος του Ελληνικού λαού, της διαφθοράς του Ελληνικού πολιτικού συστήματος, του δυσλειτουργικού δημόσιου τομέα και της αυξημένης φοροδιαφυγής συσσωρεύτηκε το δημόσιο χρέος στην Ελλάδα. Παλαιότερα οι Ελληνικές κυβερνήσεις σπαταλούσαν απερίσκεπτα χρήμα και αυτή ήταν η αιτία που δεν λειτουργούσε καλά ο δημόσιος τομέας (Nikiforos et al., 2015).

Σύμφωνα με τον Vlami (2014) πέρα από κάθε αμφιβολία η κύρια ευθύνη για την κρίση χρέους στην Ελλάδα ανήκει στις Ελληνικές κυβερνήσεις και στην ύπαρξη ενός αδύναμου πολιτικού συστήματος που οδήγησαν σε μια σταθερή κακοδιαχείριση της εγχώριας οικονομίας αυξάνοντας το δημόσιο χρέος

σε ένα ποσοστό, το οποίο ήταν πολύ υψηλότερο από ότι στην υπόλοιπη Ευρωζώνη σε μια στιγμή που το επίπεδο του δημόσιου χρέους είναι ήδη πάνω από 100% του ΑΕΠ. Τρίτον, ένα μέρος της ευθύνης για την σημερινή κατάσταση συνδέεται με την καθυστερημένη αντίδραση της Ευρωζώνης, καθώς και της Ευρωπαϊκής Κεντρικής Τράπεζας. Οι χώρες της Ευρωζώνης και συγκεκριμένα η Γερμανία απέτυχαν να δώσουν ένα σαφές μήνυμα στις αγορές ότι θα ήταν πρόθυμοι να παράσχουν άμεση πολιτική και οικονομική στήριξη σε όποια χώρα αντιμετωπίζει οικονομικά προβλήματα (Vlamiis, 2014).

Οι αιτίες για την κρίση χρέους που διατύπωσε ο Αλογοσκούφης (2013) ήταν οι εξής: Πρώτον αν υπάρχει αύξηση του εξωτερικού χρέους μιας χώρας και παρατεταμένη αύξηση των ελλειμμάτων στο ισοζύγιο τρεχουσών συναλλαγών τότε υπάρχει μια κρίση χρέους. Δεύτερον ένα γεγονός που μεταβάλλει τις συνθήκες στις διεθνείς χρηματαγορές και κεφαλαιαγορές. Ένα τέτοιο γεγονός μπορεί να είναι μια διεθνής ύφεση που μειώνει τη ζήτηση για τις εξαγωγές της χώρας μια άνοδος των διεθνών επιτοκίων η και μια πολιτική αλλαγή στη χώρα. Τρίτον η χώρα να έχει περιορισμένα συναλλαγματικά διαθέσιμα. Πρώτο στάδιο της κρίσης χρέους είναι να αρχίσουν να θεωρούν οι αγορές ότι η χώρα μπορεί να μην είναι σε θέση να συνεχίσει να εξυπηρετεί το εξωτερικό χρέος της. Αυτό οδηγεί σε μείωση του διεθνούς δανεισμού προς τη χώρα η και χειρότερα σε φυγή κεφαλαίων στο εξωτερικό. Από την στιγμή που δεν μπορεί να εξυπηρετήσει το χρέος της πρέπει να μειώσει τις επενδύσεις της και να αυξήσει τις αποταμιεύσεις της. Μόνο έτσι θα μπορέσει να εξισορροπήσει το ισοζύγιο τρεχουσών συναλλαγών. Συχνά επίσης οδηγεί σε πληθωρισμό, κατάρρευση του τραπεζικού συστήματος και υποτίμηση του νομίσματος (όταν μια χώρα έχει δικό της) (Αλογοσκούφης, 2013).

Η κακοδιαχείριση και η εξάρτηση από την ξένη βοήθεια και η μυωπική συσχέτιση με την εκάστοτε επείγουσα αναγκαιότητα της ιστορικής κατάστασης είναι αποτελέσματα του δημόσιου χρέους. Το ευρώ και η ένταξη στην ΕΟΚ δεν ήταν το κυρίαρχο πρόβλημα (Ζουμπουλάκης, 2015).

Εικόνα 3 Πηγή: <https://www.tovima.gr/2020/11/30/finance/dnt-eparkis-i-viosimotita-tou-ellinikou-xreous-i-apeili-tis-pandimias/>

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 3^ο

ΤΟ ΕΛΛΗΝΙΚΟ ΧΡΕΟΣ ΑΠΟ ΤΗΝ ΙΔΡΥΣΗ ΤΟΥ ΕΛΛΗΝΙΚΟΥ ΚΡΑΤΟΥΣ ΕΩΣ ΤΙΣ ΜΕΡΕΣ ΜΑΣ

3.1 ΙΣΤΟΡΙΚΗ ΑΝΑΔΡΟΜΗ:

Η ίδρυση του Ελληνικού κράτους τοποθετείται στο 1830, περίοδος κατά την οποία δημιουργήθηκε υποτυπωδώς ο κρατικός μηχανισμός. Ήδη από την ίδρυση του Ελληνικού κράτους, ο υπέρμετρος δανεισμός και οι πτωχεύσεις της χώρας, ήταν ένα διαρκές φαινόμενο το οποίο είχε τις ρίζες του στην κακοδιαχείριση των χρηματικών πόρων-δανείων, αλλά και από τις λανθασμένες επιλογές των πολιτικών, κυρίως για προσωπικό τους όφελος. (Τσουφλίδης Λ ,2010)

Κάποιες από τις πτωχεύσεις της χώρας είναι:

- Το 1825, η πρώτη πτώχευση, πριν τον σχηματισμό του επίσημου κράτους.
- Το 1843, το Ελληνικό κράτος πτωχεύει για δεύτερη φορά.
- Το 1893, σημειώνεται η τρίτη του χρεοκοπία.
- Το 1898, το Ελληνικό κράτος τίθεται σε Διεθνή Οικονομικό Έλεγχο και παραχωρείται δάνειο στη χώρα ύψους 150 εκατομμυρίων Φράγκων.

3.2 ΠΕΡΙΟΔΟΣ ΤΗΣ ΒΑΣΙΛΕΙΑΣ ΤΟΥ ΟΘΩΝΑ(1832-1862):

Κατά την περίοδο του Όθωνα , οι τρεις μεγάλες δυνάμεις της εποχής χορηγούν στην Ελλάδα δάνειο 60.000.000 Φράγκων από τα οποία τα 20 εκατομμύρια δεν της καταβλήθηκαν ποτέ . Το ποσό θα αποπληρωνόταν, έναντι δόσεων, ενώ ιστορικές πηγές αναφέρουν, ότι μεγάλο μέρος παρακρατήθηκε στο εξωτερικό ενώ το υπόλοιπο κατασπαταλήθηκε για το Βαυαρικό στρατό . Έτσι λοιπόν η Ελλάδα χρεώθηκε δάνειο το οποίο δεν αξιοποιήθηκε υπέρ της , καθώς μόνο ένα μικρό ποσοστό κατέληξε στα χέρια της . Το 1843 σημειώνεται χρεοκοπία για δεύτερη φορά, ενώ το αρχικό δάνειο το 1853 έχει σχεδόν τριπλασιαστεί . (Ηλιαδάκης, 2003)

3.3 ΠΕΡΙΟΔΟΣ ΤΗΣ ΚΥΒΕΡΝΗΣΗΣ ΧΑΡΙΛΑΟΥ ΤΡΙΚΟΥΠΗ(1880-1893):

Το 1893 , εξαιτίας της άσχημης οικονομικής κατάστασης της χώρας, ο Χαρίλαος Τρικούπης κήρυξε νέα πτώχευση. Ήταν η τρίτη πτώχευση , όπου η δραχμή κλονίστηκε και επιφέροντας συρρίκνωση της οικονομίας. Αυτή η κρίση αντιμετωπίστηκε με την υποτίμηση της δραχμής σχεδόν κατά 50%, ενώ η πτώχευση κατά πολλούς οφειλόταν στην απροθυμία χρηματοδότησης(Ζουμπουλάκης Μ.,2015)

3.4 Η ΠΕΡΙΟΔΟΣ ΑΠΟ ΤΟ 1893 ΕΩΣ ΤΟ 1912:

Μετά το τέλος του Ελληνοτουρκικού πολέμου το 1897, όπου η Ελλάδα βγήκε ηττημένη και ταπεινωμένη , υποχρεώθηκε να καταβάλει πολεμικές αποζημιώσεις και υποχρεώθηκε σε διεθνή οικονομικό έλεγχο . Η Ελλάδα από το 1824 έως και το 1897, δανείστηκε 770 εκατομμύρια Φράγκα. Η τιμή έκδοσης κυμάνθηκε στο 72,54%, τα υπόλοιπα ήταν έξοδα και κρατήσεις(Ανδρεάδης, 2012)

3.5 Η ΠΕΡΙΟΔΟΣ ΤΩΝ ΒΑΛΚΑΝΙΚΩΝ ΠΟΛΕΜΩΝ ΚΑΙ ΤΗΣ ΜΙΚΡΑΣΙΑΤΙΚΗΣ ΚΑΤΑΣΤΡΟΦΗΣ(1912-1922):

Την περίοδο από το 1902-1914 , το κράτος έλαβε δάνεια , συνολικού ύψους 521 εκατομμυρίων Φράγκων. Τα δάνεια αυτά χρησιμοποιήθηκαν για την εξυπηρέτηση των ήδη υπαρχόντων εξωτερικών δανείων αλλά και για την διεξαγωγή των Βαλκανικών πολέμων. Τα νέα δάνεια ξεπλήρωναν τα παλιά, έτσι το χρέος της χώρας διογκωνόταν . Επίσης , η εκστρατεία του 1919-1922 στην Μικρά Ασία που τελείωσε με ήττα της Ελλάδος και εκτός των άλλων είχε καταστροφικές συνέπειες και για την οικονομία. (Ηλιαδάκης, 2003) (Ζουμπουλάκης, 2015)

3.6 Η ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΗ ΠΕΡΙΟΔΟΣ ΑΠΟ ΤΟ 1923 ΕΩΣ ΤΟ 1940:

Από την Μικρασιατική καταστροφή το 1922 έως και την διεθνή οικονομική κρίση του 1929 , η Ελλάδα κατέβαλε προσπάθειες να ανακάμψει σε κάθε επίπεδο. Η δραχμή σταθεροποιήθηκε σταδιακά, αλλά είχε υποτιμηθεί δραματικά. Επίσης, η φορολογία είχε φτάσει σε δυσθεώρητα επίπεδα, καθώς είχε αυξηθεί κατά 37 φορές σε σχέση με παλιότερα.

Η χώρα την περίοδο 1924 έως 1932, έλαβε πλήθος εξωτερικών δανείων, τα οποία χρησιμοποιήθηκαν για την αποκατάσταση των προσφύγων, για την κάλυψη υφιστάμενων δανείων και για την σταθεροποίηση της δραχμής. Αυτά τα δάνεια

έφτασαν το ποσό των 2.200.000.000 φράγκων, τα οποία στο τέλος του 1932 είχαν εξαντληθεί και χρειάστηκαν άλλα 183δισ.

Η οικονομική κρίση , όπου ξέσπασε το 1929 στην Αμερική και ήταν η πρώτη μεγάλη κρίση που αντιμετώπιζε η παγκόσμια κοινότητα η οποία έπληξε σαφώς και την Ελλάδα. Η χώρα προσπάθησε να λάβει έκτακτα οικονομικά μέτρα, όπως αύξηση της φορολογίας. Το 1932, η οικονομία δεν άντεξε τις διεθνείς πιέσεις και η Ελλάδα κήρυξε την τέταρτη χρεοκοπία της . Ένας ακόμα καθοριστικός παράγοντας , ήταν η εξάρτηση της χώρας από τα ξένα κεφάλαια.(Ζουμπουλάκης, 2015)

3.7 Η ΠΕΡΙΟΔΟΣ ΤΟΥ Β΄ ΠΑΓΚΟΣΜΙΟΥ ΠΟΛΕΜΟΥ ΚΑΙ Ο ΕΜΦΥΛΙΟΣ(1940-1949):

Η Ελλάδα για μια ακόμη φορά αντιμετωπίζει σκληρές καταστάσεις. Ο πόλεμος και η κατάκτηση της από τους Γερμανούς έφερε, τρομακτικές συνέπειες, όπως πλήρη καταστροφή των παραγωγικών δομών . Επίσης, πολλά έργα υποδομών καταστράφηκαν είτε από τους κατακτητές είτε από αντιστασιακές ενέργειες. Την περίοδο της κατοχής, η υποτίμηση της δραχμής ήταν συνεχής καθιστώντας και τις μικρότερες συναλλαγές δυσβάστακτες. Με το τέλος του πολέμου, η αξία της δραχμής είχε φτάσει σε μηδενικά επίπεδα. Κρίθηκε επίσης αναγκαίο η Ελλάδα να ενταχθεί στο σχέδιο Μάρσαλ καθώς είχε υποστεί τεράστιες καταστροφές. Δυστυχώς όμως, εξαιτίας του εμφυλίου τα τεράστια κονδύλια κατασπαταλήθηκαν σε οπικά συστήματα και όχι για την ανάπτυξη της χώρας. Αξίζει να σημειωθεί ότι η Ελλάδα τελικά έλαβε ένα μικρό μόνο μέρος, από αυτά που της αναλογούσαν ,από το σχέδιο Μάρσαλ. Οι δύο αυτοί πόλεμοι , άφησαν μεγάλες πληγές στην χώρα επηρεάζοντας σε μεγάλο βαθμό και την οικονομία, αφήνοντάς την πίσω για δεκαετίες. (Αλογοσκούφης Γ., Λαζαρέτου Σ., 2002),(Ζουμπουλάκης, 2015)

3.8 Η ΜΕΤΑΠΟΛΕΜΙΚΗ ΠΕΡΙΟΔΟΣ(1950-1967):

Αυτή την περίοδο ήταν απαραίτητο να αποκατασταθούν όλες οι υλικές ζημιές καθώς και να αναπτυχθεί η οικονομία της χώρας . Έως και το 1953, θα αντιμετωπίσουν αυτά τα θέματα πλήθος κυβερνήσεων, όπου αυτές οι κυβερνήσεις θα προχωρήσουν σε οκτώ υποτιμήσεις της δραχμής.

Ο υπουργός Μαρκεζίνης , προχώρησε σε υποτίμηση της δραχμής κατά 100% γεγονός που έφερε την οικονομική μεγέθυνση. Η Ελλάδα μέχρι το 1955, πήρε μόνο τρία εξωτερικά δάνεια , συνολικού ύψους 145 εκατομμυρίων δολαρίων. Το δημόσιο χρέος εκείνη την περίοδο , συντίθεται από το προπολεμικό και το μεταπολεμικό χρέος. Το προπολεμικό χρέος ήταν τριπλάσιο από το μεταπολεμικό και την περίοδο 1962-1967, οι ελληνικές κυβερνήσεις έκαναν διακανονισμό για το 97% του προπολεμικού χρέους , το οποίο ήταν στα 6,41 δισεκατομμύρια δραχμές. (Τσουλιφίδης,Λ.,2013)

3.9 Η ΠΕΡΙΟΔΟΣ ΤΗΣ ΚΥΒΕΡΝΗΣΗΣ ΤΟΥ ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΥ ΚΑΡΑΜΑΝΛΗ(1955-1963):

Την περίοδο εκείνη η ανάπτυξη ήταν ραγδαία, μάλιστα η περίοδος εκείνη ονομάστηκε το θαύμα της οκταετίας Καραμανλή. Η Ελλάδα ήταν η δεύτερη ταχύτερα

αναπτυσσόμενη χώρα στην Ευρώπη. Το 1961 υπογράφηκε συμφωνία μελλοντικής ένταξης στην ΕΟΚ. Η κυβέρνηση Καραμανλή έλαβε 28 εξωτερικά δάνεια από τις μεγάλες δυνάμεις, συνολικού ύψους 406,4 εκατομμύρια δολάρια. Σταδιακά η χώρα άρχισε να ανακάμπτει και ο λαός άρχισε να βιώνει καλύτερες συνθήκες. Παρόλα αυτά, εκατοντάδες χιλιάδες ανθρώπων μετανάστευσαν στην Γερμανία, την Αυστραλία και τις ΗΠΑ.

Τα βασικά στηρίγματα της Ελληνικής οικονομίας, ήταν τέσσερις παράγοντες γνωστοί και ως τέσσερα πόδια :

1. Το Ναυτιλιακό Συνάλλαγμα .
2. Το Μεταναστευτικό Συνάλλαγμα.
3. Το σταδιακά αυξανόμενο Τουριστικό Συνάλλαγμα.
4. Οι εξαγωγές αγροτικών προϊόντων.

Όλα αυτά έδωσαν της απαιτούμενη ώθηση στην οικονομία, όμως το πολιτικό τοπίο άρχισε να αποσταθεροποιείται έως και το 1967 όταν ανατράπηκε βιαίως η κυβέρνηση, από τη δικτατορία των συνταγματαρχών.

3.10 Η ΠΕΡΙΟΔΟΣ ΤΗΣ ΔΙΚΤΑΤΟΡΙΑΣ(1967-1974):

Όπως χαρακτηρίστηκε είπε ο Ξενοφών Ζολώτας, η οικονομική πολιτική της δικτατορίας ήταν μια πολιτική οικονομικής μεγεθύνσεως και όχι ανάπτυξης. Ο εξωτερικός δανεισμός της δικτατορίας υπερέβηκε τρεις φορές τα δάνεια που είχε πάρει η Ελλάδα από το 1830, καθώς επίσης ο πληθωρισμός εκείνη την περίοδο ανέρχονταν σε 30%. Η δικτατορία προσπάθησε να συγκρατήσει τις τιμές μέσω εξωτερικών μέτρων, αλλά αυτή η πρακτική οδήγησε σε εξάρθρωση της αγοράς. Συνολικά η δικτατορία έλαβε 19 εξωτερικά δάνεια, από τα οποία το 92,2% ήταν σε δολάρια. Εκείνη την περίοδο, εμφανίζονται και τα δάνεια σε ξένο νόμισμα. Αυτά ήταν δάνεια εργοληπτικών εταιρειών, τα οποία ελήφθησαν με εγγυήσεις από την δικτατορική κυβέρνηση και αργότερα τα παραχωρούσαν στο Ελληνικό δημόσιο για να πραγματοποιηθούν δημόσια έργα, με αναδόχους τις ίδιες εταιρείες. Έτσι, κατάφεραν να μην φαίνεται το Ελληνικό δημόσιο ως ο δανειολήπτης, συνεπώς να μην θεωρείται και εξωτερικός δανεισμός. Μετά το τέλος της δικτατορίας το 1973, το δημόσιο χρέος της Ελλάδας αντιστοιχούσε περίπου στο 20,08% του ΑΕΠ.

3.11 Η ΠΕΡΙΟΔΟΣ ΤΗΣ ΜΕΤΑΠΟΛΙΤΕΥΣΗΣ(1974-1989):

Η χρήση του όρου «μεταπολίτευση», αναφέρεται στο χρονικό διάστημα από την πτώση της Δικτατορίας το 1974, καθώς και στην αλλαγή του πολιτεύματος σε Προεδρευόμενη Κοινοβουλευτική Δημοκρατία. Το 1975 η Ελλάδα, αιτείται την ένταξη στην ΕΟΚ, ενώ το 1979 υπογράφει την συνθήκη προσχώρησης και το 1981 γίνεται επίσημα η ένταξη της.

Το δημόσιο χρέος της Ελλάδος το 1974, βρίσκεται στο 20,08% του ΑΕΠ το οποίο το 1981 φτάνει το 26,68% του ΑΕΠ, γιατί οι δημοσιονομικές ανάγκες του κράτους αυξάνονται συνεχώς, λόγω αμυντικών δαπανών αλλά και της διεύρυνσης του κοινωνικού κράτους, μέσω κρατικοποιήσεων μεγάλων εταιρειών. Επίσης, κατά τη διάρκεια της δεκαετίας του 1980 και του 1990, οι επιδόσεις της Ελληνικής

οικονομίας, χαρακτηρίζονται από πληθωριστικούς ρυθμούς, αναιμικούς ρυθμούς ανάπτυξης, μεγάλες δημοσιονομικές και εξωτερικές ανισορροπίες, καθώς και με πολλές κρίσεις στο ισοζυγίου πληρωμών.(Pronoroulos, 2014)(D'Angelo, 2012)

Η περίοδος 1980-1989, χαρακτηρίζεται από συνεχή και υψηλά ελλείμματα, τα οποία διόγκωσαν το χρέος από το 22,53% του ΑΕΠ το 1980 , σε 59,82% του ΑΕΠ το 1989. Επίσης, εκείνη την περίοδο, η σοσιαλιστική κυβέρνηση του Ανδρέα Παπανδρέου, προχώρησε σε αθρόες προσλήψεις στο Δημόσιο ενώ και οι κοινωνικές παροχές αυξήθηκαν υπέρμετρα, χωρίς να έχει παταχθεί ούτε στο ελάχιστο η φοροδιαφυγή . Αξίζει να σημειωθεί, ότι η διόγκωση του δημόσιου χρέους της Ελλάδος, οφείλεται και σε έναν βαθμό στις υποτιμήσεις της δραχμής, που έγιναν το 1983 και το 1985.

Το έτος 1989 , η Ελλάδα βρέθηκε προ της οικονομικής κατάρρευσης, όταν έγινε αντιληπτό το χρηματοδοτικό κενό , το οποίο θα οδηγούσε σε στάση πληρωμών, στο τέλος του έτους. Ευτυχώς, επενέβη η ΕΟΚ και χρηματοδότησε το κενό και αποφεύχθηκαν τα χειρότερα.

3.12 Η ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΗ ΠΕΡΙΟΔΟΣ ΑΠΟ ΤΟ 1990 ΕΩΣ ΤΟ 2008:

Το 1990, ανέρχεται στην εξουσία η συντηρητική κυβέρνηση Μητσοτάκη , με υπουργό οικονομικών το κ. Παλαιοκρασσά. Η κυβέρνηση έχοντας αντιληφθεί την οικονομική κατάσταση, προχώρησε σε ένα διετές πρόγραμμα προσαρμογής, το οποίο περιλάμβανε την μείωση του ελλείμματος του δημόσιου τομέα από 13% σε 3% του ΑΕΠ και την ιδιωτικοποίηση 28 κρατικών επιχειρήσεων, καθώς και περικοπές σε μισθούς και συντάξεις. Παρά, την σημαντική προσπάθεια για δημοσιονομική ισορροπία, τα υψηλά πραγματικά επιτόκια δανεισμού παρέμεναν σταθερά, κυρίως λόγω της μεγάλης ανάγκης αναχρηματοδότησης του χρέους κάθε έτος, περιορίζοντας σημαντικά την συμβολή των πρωτογενών πλεονασμάτων, στη σταθεροποίηση του χρέους. Το υψηλό κόστος δανεισμού, σε συνδυασμό με την αποκλιμάκωση του πληθωρισμού, κυρίως σε περιόδους επιβράδυνσης της οικονομικής μεγέθυνσης, δημιούργησε ευνοϊκές συνθήκες διόγκωσης του δημόσιου χρέους και τέλος τον εκτροχιασμό των δημοσιονομικών μεγεθών. Επίσης, θα πρέπει να γίνει αναφορά στο γεγονός ότι κατά την περίοδο της κυβέρνησης αυτής, αποκαλύφθηκαν κάποια κρυφά χρέη και ελλείμματα τα οποία εντάχθηκαν στο δημόσιο χρέος. Αυτό το γεγονός, συνέβαλε στην περαιτέρω διόγκωση του χρέους , για να είμαστε όμως ακριβής, αυτό οφείλεται στην εφαρμογή ευρωπαϊκών λογιστικών προτύπων, που υποχρέωσαν την εμφάνιση του κρυφού έως τότε χρέους. Το δημόσιο χρέος της Ελλάδας, το 1990 ανήλθε στο 73.16% του ΑΕΠ, ενώ μετά το τέλος της κυβέρνησης Μητσοτάκη το 1993 , το δημόσιο χρέος εκτινάχθηκε στο ιστορικό για την εποχή 100.29% του ΑΕΠ. (Αργείτης, 2011) Μετά το 1993, η οικονομία άρχισε να μπαίνει σε ένα πιο ομαλό δρόμο, με βασικό στόχο της τότε Κυβέρνησης, να ικανοποιήσει τα κριτήρια σύγκλισης της συνθήκης του Μάαστριχτ. Μια σειρά από ευνοϊκές εξελίξεις, ως προς τους προσδιοριστικούς παράγοντες της δυναμικής του χρέους, συνέβαλαν στη βαθμιαία μείωση του. Πιο συγκεκριμένα βοήθησαν σε αυτό, η σταδιακή μείωση των επιτοκίων δανεισμού, τα αναβαθμισμένα πρωτογενή πλεονάσματα, ο αυξημένος ρυθμός οικονομικής ανάπτυξης καθώς και η κατάλληλη συναλλαγματική πολιτική. Η

κυβέρνηση Σημίτη, στα τέλη της δεκαετίας του 1990, ήταν εστιασμένη στις πολιτικές που ήταν απαραίτητες για την Ελλάδα, έτσι ώστε να κερδίσει την είσοδο της, στην Ευρωπαϊκή Νομισματική Ένωση (ΟΝΕ). Η συνθήκη του Μάαστριχτ , ορίζει ως κατάλληλη μια χώρα για να ενταχθεί στην Ευρωζώνη, μόνο αν το δημόσιο χρέος της είναι κάτω από 60% του ΑΕΠ. Για τον λόγο αυτό , έγινε σημαντική προσπάθεια προσαρμογής των δημοσιονομικών μεγεθών, όπου στηριζόταν κυρίως στην αύξηση των δημοσίων εσόδων, καθώς και στην συγκράτηση των δημοσίων δαπανών. Στο τέλος της χιλιετίας, το χρέος της γενικής κυβέρνησης βρέθηκε στο 98.90% του ΑΕΠ, αρκετά μειωμένο σε σχέση με εκείνο του 1996, όπου είχε ανέλθει στο 101,3% , επίσης το έλλειμμα το 1999 βρέθηκε στο 5,8 %.

Το έτος 2001, η Ελλάδα γίνεται δεκτή στην ζώνη του κοινού νομίσματος, παρόλο που δεν πληρούσε τις προδιαγραφές. Αργότερα αποδείχθηκε ότι η χώρα, παρουσίασε ανακριβή στατιστικά στοιχεία και ότι οι υψηλές επιδόσεις οφείλονταν σε παραποίηση ελλειμάτων και δανείων. Η ένταξη της Ελλάδας στην Ευρωζώνη που έγινε το 2001, μετά την επιτυχή πορεία της και αφού ικανοποίησε φαινομενικά τα βασικά κριτήρια , θα λέγαμε ότι αποδείχθηκε ιδιαίτερα ευνοϊκή. Ενώ η χώρα αρχικά δανειζόταν με επιτόκια μεταξύ 10% έως 18%, στην συνέχεια τα επιτόκια μειώθηκαν πάρα πολύ αγγίζοντας το 2% με 3%. Επίσης, οι πράξεις ανταλλαγής νομισμάτων (swaps), βοήθησαν αρκετά επιφέροντας μείωση του εξωτερικού χρέους, κατά 28,9 δις ευρώ. Η Ελληνική κυβέρνηση, εκμεταλλευόμενη τα χαμηλά επιτόκια , ξεκίνησε να δανειζεται σε μεγάλο βαθμό μέχρι και λίγο πριν το ξέσπασμα της κρίσης ,ενώ παράλληλα αυξήθηκαν σημαντικά οι κυβερνητικές δαπάνες. Επιπλέον, ο δημόσιος τομέας στην Ελλάδα, αποτελούσε περίπου το 40% του ΑΕΠ, ενώ οι μισθοί στο δημόσιο τομέα ήταν περίπου μιάμιση φορές υψηλότεροι σε σχέση με τον ιδιωτικό τομέα, καθώς και οι συντάξεις που δίνονταν αντιστοιχούσαν στο 92% του μισθού προ-συνταξιοδότησης.

Η Ελλάδα πράγματι εκείνη την περίοδο πέτυχε πολύ σημαντικά επιτεύγματα, με κυριότερο αυτό της εισόδου της στην Ε.Ε., επίσης η προσαρμογή στο Ευρώ αλλά και η ένταξη της στις 30 πιο αναπτυγμένες χώρες από τον ΟΟΣΑ, παρόλα αυτά η χώρα παρουσίασε σημάδια δύσκολης μετάβασης. Τα πρώτα επτά χρόνια της Ελλάδας στην ΟΝΕ, ήταν μια χρυσή εποχή για την χώρα. Συνέβαλλαν σημαντικά στην ανάπτυξη της οικονομία, με ετήσιο ρυθμό 4,2%. Αργότερα όμως, ο ρυθμός ανάπτυξης μειώθηκε στο 3,6% κατά μέσο όρο την οκταετία, λόγω της ύφεσης που καταγράφηκε το έτος 2008 . Η ανάπτυξη αυτή, προερχόταν κυρίως από την εγχώρια ζήτηση, επιτυγχάνοντας να αυξηθεί με ρυθμό 4,5% , λόγω της υψηλής ιδιωτικής κατανάλωσης, η οποία επηρεαζόταν από την αύξηση των εισοδημάτων, καθώς και την αύξηση της ζήτησης με ρυθμό 4,2%, δηλαδή όσο ήταν και η αύξηση του ΑΕΠ.

Ο πληθωρισμός παρέμεινε σε σχετικά χαμηλά επίπεδα, με ετήσιο μέσο όρο το 3,3%. Παρόλα αυτά, ο πληθωρισμός ήταν αρκετά υψηλότερος, σε σχέση με αυτόν της ευρωζώνης, σχεδόν 1,5% περισσότερο. Το γεγονός αυτό, προκάλεσε δυσκολίες στην ανταγωνιστικότητα της οικονομίας της χώρας. Τέλος, η ανεργία από το 2001 έως το 2007, κυμαίνεται κατά μέσο όρο στο 9.8%. Όμως, η δημοσιονομική κατάσταση ήταν αβέβαιη, εξαιτίας των δημοσιονομικών προβλημάτων που παρέμεναν. Το δημόσιο χρέος ως ποσοστό του ΑΕΠ, βρισκόταν σε ποσοστά άνω του 100%, το οποίο ήταν πολύ πιο υψηλό, από ό, τι ο μέσος όρος της Ευρωζώνης. Καθοριστικό ρόλο για την

σημερινή κατάσταση της χώρας, διαδραμάτισαν επίσης οι Ολυμπιακοί αγώνες του 2004 αλλά και το υψηλό ποσοστό της απασχόλησης στον δημόσιο τομέα, γεγονότα τα οποία αύξησαν κατακόρυφα της δημόσιες δαπάνες. Έτσι, για να χρηματοδοτηθούν αυτές οι υποχρεώσεις οι κυβερνήσεις προχώρησαν σε έκδοση ομολόγων. Με το πέρας των Ολυμπιακών αγώνων, το έτος 2005 το χρέος ανήλθε σε 115,3% του ΑΕΠ. Ενώ το 2006, το χρέος βρέθηκε, στο 115,2% του ΑΕΠ.

Λίγο μετά την ένταξη της Ελλάδας στην ΟΝΕ και την Ε.Ε., η χώρα κατέγραψε πολύ μεγάλα ελλείμματα, κατά μέσο όρο 7% του ΑΕΠ, μεταξύ 2003 και 2008 (Dellas, Tavlas, 2012, Rady, 2012). Το έτος 2007, αναγράφεται μια μείωση του χρέους στο 112,8% του ΑΕΠ. Από το 2001 έως και το 2007, οι κρατικές δαπάνες του δημόσιου τομέα αυξήθηκαν κατά 87%, ενώ τα έσοδα μόλις κατά 31%. Ο αριθμός των μισθωτών του δημόσιου, αυξήθηκε κατά 150%, μεταξύ 1975 και 2009. Αντίστοιχα, οι μισθοί των δημοσίων υπαλλήλων αυξήθηκαν, ενώ παράλληλα οι δημόσιες επιχειρήσεις λειτουργούσαν, με χαμηλή αποδοτικότητα. Επίσης, υπήρξε ισχυρή παρουσία της παραοικονομίας, η οποία ήταν περίπου 25-30% του ΑΕΠ.

Τέλος, βάσει των στοιχείων της ΕΛΣΤΑΤ από το έτος 2001 έως το 2007, η ανταγωνιστικότητα της χώρας είχε μειωθεί σημαντικά, κατά 14% βάσει των σχετικών τιμών καταναλωτή, καθώς και κατά 19% βάσει του σχετικού κόστους εργασίας. Επίσης, οι εξαγωγές της χώρας αυξήθηκαν σχετικά ελάχιστα, με μέσο ετήσιο ρυθμό 3,4%. Η εγχώρια ζήτηση όμως παρέμενε ιδιαίτερα υψηλή, χωρίς να υπάρχει η αντίστοιχη εγχώρια παραγωγή, συνεπώς αυξήθηκαν ραγδαία οι εισαγωγές αγαθών και υπηρεσιών, με ετήσιο ρυθμό 4,5%. Το γεγονός αυτό, διεύρυνε το έλλειμμα του ισοζυγίου τρεχουσών συναλλαγών σε μη διατηρήσιμα επίπεδα, από το 3% των προηγούμενων ετών στο 8,5% ετησίως, μεταξύ 2001 έως 2007. Το έλλειμμα του ισοζυγίου τρεχουσών συναλλαγών για το έτος 2007 ξεπέρασε το 6,7%, ενώ το έτος 2008 το έλλειμμα άγγιξε το 10,2% του ΑΕΠ, ενώ την επόμενη χρονιά βρέθηκε στο ιστορικό έλλειμμα του 15,1%.

Συνοψίζοντας, το δημόσιο χρέος κατά την μεταπολιτευτική περίοδο, αυξήθηκε ραγδαία. Το χρέος το 1974, ήταν λίγο περισσότερο από 20%, αργότερα βρέθηκε στο 60%, το έτος 1989 με το τέλος της κυβέρνησης Παπανδρέου.

Στη συνέχεια, κατά την κυβέρνηση Μητσοτάκη(1990-1993), το δημόσιο χρέος εκτινάχθηκε πάνω από το 100% του ΑΕΠ, με αμείωτους ρυθμούς συνέχισε να αυξάνεται και τα επόμενα χρόνια, καθώς ξεπέρασε το 109% το 1994-1996, με την τελευταία κυβέρνηση του Α. Παπανδρέου. Όμως, λόγω των προσπαθειών για την ένταξη της Ελλάδας στην ΟΝΕ κατά την πρωθυπουργία Σημίτη, το δημόσιο χρέος μειώθηκε για λίγα χρόνια και διατηρήθηκε κοντά στο 97%, λίγο αργότερα όμως συνεχίστηκε η ανοδική του πορεία, εξαιτίας του υπέρμετρου δανεισμού και σύντομα το χρέος βρέθηκε σε ποσοστά άνω του 110%. Το έτος 2004, το δημόσιο χρέος ακούμπησε το 112,6% του ΑΕΠ, για τα επόμενα έτη το χρέος συνέχισε να ακολουθεί αυξητική πορεία, ώσπου το 2009 με την κορύφωση της κρίσης και σύμφωνα με τα στοιχεία από το ΟΕCD, το δημόσιο χρέος της Ελλάδας ως ποσοστό του ΑΕΠ, εκτινάχθηκε στο ιστορικό για εκείνη την περίοδο 134,67%. (Ζουμπουλάκης, 2015), (D'Angelo, 2012)

3.13 ΤΟ ΞΕΣΠΑΣΜΑ ΤΗΣ ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΗΣ ΚΡΙΣΗΣ ΤΗΣ ΠΕΡΙΟΔΟΥ ΑΠΟ ΤΟ 2008 ΕΩΣ ΤΟ 2009:

Το έτος 2007 , ξεσπά η οικονομική κρίση στις ΗΠΑ, όπου σύμφωνα με τους περισσότερους οικονομικούς αναλυτές πρόκειται για την σοβαρότερη κρίση που αντιμετώπισε ποτέ η παγκόσμια οικονομία. Βασικός παράγοντας της κρίσης , ήταν η κατάρρευση της Lehman Brothers, όπου δημιούργησε πολύ σημαντικά προβλήματα στην Αμερικανική οικονομία. Σύντομα, η κρίση έλαβε παγκόσμιες διαστάσεις, καθώς εξαπλώθηκε γρήγορα στις περισσότερες από αυτές . Όπως ήταν φυσικό , η κρίση δεν άργησε να επηρεάσει και την Ελληνική οικονομία, η οποία βρέθηκε παντελώς απροετοίμαστη και υπερχρεωμένη.

Με το ξέσπασμα της παγκόσμιας οικονομικής κρίσης, η Ελληνική κυβέρνηση το 2008, δανείστηκε σε μεγάλο βαθμό από τις διεθνείς κεφαλαιαγορές, ώστε να χρηματοδοτήσει τον κρατικό προϋπολογισμό και το έλλειμμα του ισοζυγίου των τρεχουσών συναλλαγών, με μοναδική συνέπεια το δημόσιο χρέος να αυξηθεί με πολύ γρήγορους ρυθμούς. Το έτος 2008, η Ελληνική οικονομία, παρουσίασε σημάδια έντονης μη προσαρμοστικότητας. Κάτι το οποίο ήταν απολύτως λογικό, καθώς είχε ένα υπέρογκο δημόσιο χρέος, γεγονός που την καθιστούσε την χώρα στην Ευρωζώνη με το μεγαλύτερο χρέος. Επίσης, το έτος 2008 ήλθαν στην επιφάνεια και άλλες οικονομικές αδυναμίες της χώρας, όπως σοβαρά προβλήματα ρευστότητας. Πιο συγκεκριμένα, διοχετεύθηκαν 28 δισεκατομμύρια ευρώ από την τότε κυβέρνηση , προκειμένου να διατηρηθεί η ρευστότητα. Ενώ το δημόσιο χρέος για το έτος 2008 , ανήλθε στο 117,44% του ΑΕΠ.

Το έτος 2009, ήταν μια πολύ κρίσιμη και καθοριστική χρονιά για την Ελληνική οικονομία , καθώς μια σειρά αρνητικών γεγονότων έπληξε τη χώρα και έκανε ξεκάθαρη την παρουσία της κρίσης. Στις αρχές του ίδιου έτους, ο οίκος αξιολόγησης Standards & Poor υποβαθμίζει για πρώτη φορά την πιστοληπτική ικανότητα της χώρας, από Α σε Α- . Επίσης, το δημοσιονομικό έλλειμμα εκτινάσσεται στο 15,1 % , ενώ το δημόσιο χρέος για το 2009 αυξήθηκε κατακόρυφα και βρέθηκε στο 134,67% του ΑΕΠ.

Το Σεπτέμβριο του 2009 , η κυβέρνηση Καραμανλή προσφεύγει έκτακτα στις κάλπες και στις 4 Οκτωβρίου του 2009 εκλέγεται το ΠΑΣΟΚ με ποσοστό 43,92%. Λίγες μέρες μετά από τις ανακοινώσεις του Υπουργού Οικονομίας στο ECOFIN , ο οίκος αξιολόγησης Fitch υποβαθμίζει την Ελλάδα από Α σε Α- ,ενώ στις 8 Δεκεμβρίου του ίδιου έτους έρχεται νέα υποβάθμιση από τον οίκο Fitch, από Α- στο BBB+ και λίγες μέρες αργότερα ακολούθησε η ίδια υποβάθμιση από τον οίκος αξιολόγησης Standard & Poor's. Τέλος , το Δεκέμβριο του ίδιου έτους , προχωράει σε υποβάθμιση και ο οίκος Moody's .

Επίσης, το 2009 η Ελλάδα βρέθηκε με το δεύτερο χαμηλότερο δείκτη οικονομικής ελευθερίας IEF και η χώρα κατατάχθηκε στην 81η θέση παγκοσμίως. Όπως, αναφέρθηκε πιο πάνω το δημόσιο χρέος και το έλλειμμα του κρατικού προϋπολογισμού , είχαν αυξηθεί κατά πάρα πολύ και απέκλιναν πλήρως από τους κανόνες της Οικονομικής και Νομισματικής Ένωσης της ΕΕ.

Τώρα πια η κρίση χρέους δεν ήταν μόνο ένα Ελληνικό ζήτημα αλλά και πρόβλημα της ευρωζώνης, όπου απειλούταν άμεσα, όχι μόνο από το ενδεχόμενο μιας

πιθανής χρεοκοπίας της Ελλάδας αλλά και από άλλες χώρες που αντιμετώπιζαν τα ίδια προβλήματα.

Στα τέλη του 2009 και στις αρχές του 2010, η Ελλάδα βρίσκεται σε μια πολύ κρίσιμη κατάσταση. Η ικανότητα της ελληνικής κυβέρνησης να αντέξει μεγάλα ελλείμματα του προϋπολογισμού είχε αμφισβητηθεί έντονα, επειδή πλέον ήταν αντιληπτή η κατάσταση από τις διεθνείς κεφαλαιαγορές, καθώς υπήρχε φανερά πλέον μια υψηλή πιθανότητα χρεοκοπίας. Το τελικό αποτέλεσμα ήταν μια κλιμάκωση του κόστους δανεισμού, πιο συγκεκριμένα τα spreads δανεισμού των 10ετών ομολόγων βρέθηκαν στις 300 μονάδες βάσης, ενώ λίγους μήνες μετά άγγιζαν τις 1000 μονάδες.

Το δημόσιο χρέος της Ελλάδας το 2010, πριν την προσφυγή της στα μνημόνια, εκτιμήθηκε σε 310,3 δισεκατομμύρια ευρώ. Η Ελληνική κυβέρνηση μετά από μεγάλες πιέσεις που της ασκήθηκαν, το 2010 αναγκάστηκε να υιοθετήσει ένα πρόγραμμα δημοσιονομικής εξυγίανσης, προκειμένου να ισορροπήσει τα δημοσιονομικά της προβλήματα. Παρόλα αυτά τα μέτρα λιτότητας, που σκοπό είχαν την μείωση του δημόσιου χρέους αλλά και μια γενική δημοσιονομική εξυγίανση, απέτυχαν παταγωδώς. Γεγονός, που συνέβαλε στην επιβράδυνση τελικά της οικονομίας αλλά και στην αύξηση του δημόσιου χρέους. Τα επόμενα χρόνια, η χώρα υποχρεώθηκε να ακολουθήσει πολύ πιο σκληρά μέτρα λιτότητας, διαταράσσοντας έντονα τον κοινωνικό ιστό.

3.13 Η ΠΡΩΤΗ ΠΕΡΙΟΔΟΣ ΤΗΣ ΚΡΙΣΗΣ(2009-2012):

Η πρώτη περίοδος της κρίσης (όσον αναφορά τον τρόπο αντίδρασης της Ένωσης) ξεκινάει από τα τέλη του 2009 και φτάνει μέχρι περίπου το καλοκαίρι του 2012. Κατά την περίοδο αυτή υπήρξε ιδιαίτερη ένταση, τόσο για τα ελληνικά όσο και για τα ευρωπαϊκά δεδομένα. Στο διάστημα αυτό, η κεντρική ευρωπαϊκή πολιτική σκηνή αρνείται με σθένος την ύπαρξη γενικευμένης κρίσης του ίδιου του νομίσματος και θεωρεί ότι η κρίση αποτελείται από, μεμονωμένες και ανεξάρτητες μεταξύ τους, κρίσεις δημοσίου χρέους κάποιων χωρών της περιφέρειας (Χατζηεμμανουήλ, 2012).

Ουσιαστικά, η Ένωση δεν κατάφερε να συνειδητοποιήσει ότι η Ευρωπαϊκή, και κατά συνέπεια η Ελληνική, οικονομική κρίση αποτελεί ένα βαθιά τοξικό μείγμα το οποίο απειλεί τα ίδια τα θεμέλια του Ευρωπαϊκού οικοδομήματος. Αντ' αυτού, επέλεξε να υιοθετήσει την άποψη ότι η Ελληνική οικονομική κατάρρευση δεν αποτελεί προϊόν μια ευρύτερης κρίσης αλλά μιας κρίσης παραβατικότητας των δημοσιονομικών κανόνων της Ευρωζώνης.

Σύμφωνα με αυτήν την προοπτική αντίληψης της Ελληνικής κρίσης, οι οικονομικοί εταίροι της Ελλάδας μαζί με την ίδια την χώρα προχώρησε το 2010 στην υπογραφή της πρώτης Δανειακής σύμβασης της Ελλάδας. Ένα πρόγραμμα στήριξης το οποίο περιείχε μέτρα σκληρής δημοσιονομικής προσαρμογής και ταυτιζόταν πλήρως με το ευρωπαϊκό αφήγημα περί δημοσιονομικού εκτροχιασμού της Ελλάδας (Παναγιωταρέα, 2017). Παρόλου που τα ποσά που έλαβε η Ελλάδα από το πρώτο πρόγραμμα στήριξης ήταν εξωφρενικά για τα δεδομένα της εποχής, 80 δις ευρώ από τους εταίρους και 30 δις ευρώ από το Δ.Ν.Τ (Ξαφά, 2017), οι απαιτήσεις που το συνόδευαν απείχαν πολύ από την πραγματικότητα. Αυτό προκύπτει βάσει των

επιτοκίων με τα οποία πραγματοποιήθηκε η χορήγηση των δανείων, της χρονικής περιόδου αποπληρωμής τους, αλλά και της χρέωσης της υπηρεσίας (service charge) (Παναγιωταρέα, 2017). Γεγονός το οποίο επιβεβαιώνεται από τον πρώην εκπρόσωπο της Ελλάδας στο Δ.Ν.Τ Παναγιώτη Ρουμελιώτη, ο οποίος έχει εκδηλώσει την άποψη ότι το τεχνικό κλιμάκιο του Δ.Ν.Τ είχε διαφωνήσει από την πρώτη στιγμή με τους μικρούς χρόνους των περιόδων προσαρμογής που πρότειναν οι Ευρωπαίοι εταίροι μας. Ειδικότερα η Ευρωζώνη ζητούσε από την Ελλάδα να αποδεχτεί αυστηρότερους όρους χρηματοδότησης από εκείνους τους οποίους συνήθως επιβάλλει το ΔΝΤ στις χώρες που ζητούν την συνδρομή του.

Ο Ντομνίκ Στρος-Καν θεωρούσε ότι το επιτόκιο (5%) που ζητούσαν οι Ευρωπαίοι (κυρίως η Γερμανία, η Αυστρία, η Φιλανδία και η Ολλανδία) ήταν υπερβολικά υψηλό και θα επιβάρυνε την δημοσιονομική κατάσταση της Ελλάδας. Πίστευε, επίσης, ότι η περίοδος δημοσιονομικής προσαρμογής θα έπρεπε να είναι μεγαλύτερη από 3 χρόνια και η περίοδος αποπληρωμής του δανείου μεγαλύτερη από 2 χρόνια, ώστε η Ελλάδα να μπορέσει να ανταποκριθεί ευκολότερα στις δανειακές της υποχρεώσεις (Ρουμελιώτης 2012). Ακόμα όμως και μετά την έκφραση αυτής της διαφωνίας, επικράτησε η αντίληψη της Γερμανικής πλευράς, η οποία εκφράστηκε από τους παράλογα μικρούς χρόνους προσαρμογής, δηλαδή ορίζοντας τριετίας για την δημοσιονομική προσαρμογή και διετίας για την αποπληρωμή του χρέους. Επιπρόσθετα, σύμφωνα με την ίδια συνέντευξη, η αντίληψη αυτή οδήγησε την Ευρωζώνη στο να υιοθετήσει ένα πολύ υψηλό επιτόκιο για τη χορήγηση των δανείων, προσέγγιση με την οποία ο ίδιος τότε πρόεδρος του Δ.Ν.Τ, διαφώνησε πλήρως. Στο ίδιο μήκος κύματος φαίνεται να ήταν και ο τότε πρόεδρος του Eurogroup, Jean-Claude Juncker, ο οποίος με δική του προσωπική παρέμβαση είχε πιέσει ώστε τα επιτόκια να είναι μικρότερα και οι περίοδοι για την δημοσιονομική προσαρμογή μεγαλύτερες. Άποψη η οποία παρακάμφτηκε λόγω της επιμονής της Γερμανικής πλευράς («Πως φτάσαμε στα μνημόνια», 2012).

Προς επιβεβαίωση των παραπάνω, σύμφωνα με την Παναγιωταρέα (2017), οι δύσκολοι και μη ρεαλιστικά εφικτοί στόχοι αναθεωρήθηκαν αρκετά σύντομα, περίπου ένα χρόνο μετά από την εφαρμογή της πρώτης δέσμης μέτρων, στη σύνοδο κορυφής της Ευρωπαϊκής Ένωσης που πραγματοποιήθηκε στις 12 Μαρτίου του 2011, κατά την οποία η ελληνική πλευρά πέτυχε την επιμήκυνση των χρόνων αποπληρωμής των δανείων στα 7,5 έτη και τη μείωση του επιτοκίου από 5,2% σε 4,2% (Παναγιωταρέα, 2017).

Κάποια από αυτά τα μέτρα που ελήφθησαν ήταν:

- Πάγωμα των μισθών του δημοσίου τομέα.
- Αύξηση του φόρου προστιθέμενης αξίας (ΦΠΑ), από 19% σε 21%.
- Αύξηση των φόρων στα καύσιμα, τα ποτά καθώς και σε διάφορα άλλα πολυτελή αγαθά.
- Επιβολή φόρου ακίνητης περιουσίας .
- Περικοπή δαπανών (όπως μείωση δώρων και επιδομάτων).

-Πάγωμα των συντάξεων.

-Μειώσεις στα συνταξιοδοτικά ταμεία.

3.14 Η ΔΕΥΤΕΡΗ ΠΕΡΙΟΔΟΣ ΤΗΣ ΚΡΙΣΗΣ(2012-2015):

Στις συνόδους κορυφής, στις 28-29 Ιουνίου 2012, η κεντρική ευρωπαϊκή πολιτική εξουσία συνειδητοποιεί πλέον ότι η οικονομική κρίση, η οποία πλήττει την Ευρωζώνη, δεν αποτελείται από επιμέρους κρίσεις χρέους χωρών της περιφέρειας που προέκυψαν από σφάλματα πολιτικής των ιδίων, έλλειψη προσαρμογής και άρνηση συμμόρφωσης με τους ευρωπαϊκούς κανόνες για τα δημόσια οικονομικά, αλλά ουσιαστικά πρόκειται για μια ευρύτερη κρίση του ίδιου του νομίσματος, η οποία είναι ικανή να απειλήσει την ομαλή λειτουργία του ίδιου του ευρωπαϊκού οικοδομήματος (Χατζηεμμανουήλ, 2012). Σε περίπτωση που η κρίση ήταν αποκλειστικά κρίση δημόσιου χρέους, τότε το λογικό επιχείρημα είναι οι χώρες οι οποίες παρουσιάζουν τα χειρότερα δημοσιονομικά χαρακτηριστικά να βρίσκονται στο 'μάτι του κυκλώνα', ενώ αντίθετα οι χώρες με σχετικά ρυθμισμένα δημοσιονομικά μεγέθη δεν θα έπρεπε να βρεθούν άμεσα αντιμέτωπες με την εμφάνιση της οικονομικής κρίσης. Για παράδειγμα η Ισπανία, έχει να επιδείξει συγκριτικώς χαμηλό ποσοστό δημοσίου χρέους 68% του ΑΕΠ για το 2011.(Papastamkos and Kotios 2011),

Η περίπτωση της Ισπανίας έρχεται να ανατρέψει αυτήν την άποψη και να δώσει την απαιτούμενη ώθηση στην ευρωπαϊκή ηγεσία για αλλαγή του τρόπου αντίληψης και διαχείρισης της κρίσης. Έτσι, όταν το 2012 ο Ισπανός υπουργός αρμόδιος για θέματα προϋπολογισμού, Cristobal Montoro, δήλωνε «το risk premium μας λέει ότι η Ισπανία δεν έχει την πόρτα των αγορών ανοιχτή, μας λέει ότι ως χώρα έχουμε πρόβλημα πρόσβασης στις αγορές, όταν χρειαστεί να αναζητηθούν κεφάλαια για να αναχρηματοδοτήσουμε το χρέος μας» και συνέχιζε λέγοντας ότι οι ισπανικές τράπεζες θα πρέπει να ανακεφαλαιοποιηθούν μέσω των Ευρωπαϊκών μηχανισμών, εγκαταλείποντας ουσιαστικά την προηγούμενη κυβερνητική γραμμή ότι η Ισπανία μπορεί να συγκεντρώσει κεφάλαια από μόνη της, κατέστησε το ευρωπαϊκό πρόβλημα παραπάνω από ορατό

Σύμφωνα με τον Χατζηεμμανουήλ (2012), η κλιμάκωση του Ισπανικού ζητήματος επέφερε ένα διπλής φύσης αποτέλεσμα, τόσο στη συνολικότερη εξέλιξη της κρίσης όσο και στην ευρωπαϊκή αντίληψη για την κρίση. Σε πρώτο επίπεδο, ανέδειξε αφενός τη στενή αλληλεπίδραση των προβλημάτων του δημοσίου χρέους, αφετέρου δε του τραπεζικού συστήματος (λέγεται συχνά ότι στην Ελλάδα η αφερεγγυότητα του κράτους κατέστρεψε τις τράπεζες, ενώ στην Ιρλανδία ή την Ισπανία έγινε το αντίθετο). Σε δεύτερο επίπεδο, το μέγεθος της δυναμικής της ισπανικής οικονομίας και η προοπτική μετάδοσης της κρίσης σε ένα ακόμη μεγάλο κράτος μέλος, την Ιταλία, ανάγκασε τους Ευρωπαίους ιθύνοντες να αντιδράσουν με πολύ διαφορετικό τρόπο. Ο κίνδυνος ουσιαστικά μετάδοσης της κρίσης στις μεγάλες χώρες, κυρίως της περιφέρειας, διαδραμάτισε καθοριστικό ρόλο στη συνολική αλλαγή του πλαισίου ερμηνείας της κρίσης. Αναλυτικότερα η Ιταλία και το Βέλγιο έχουν από τα υψηλότερα ποσοστά δημοσίου χρέους στην ΟΝΕ (120% του ΑΕΠ και 97% για το 2011, βλ. European Commission, 2011). Μια πιθανή υποβάθμιση των ανωτέρω χωρών από τους «οίκους αξιολόγησης» θα προκαλούσε αύξηση του

κόστους δανεισμού τους και πολύ πιθανό αύξηση των ελλειμμάτων και περαιτέρω επιδείνωση του δημοσίου χρέους τους. Κλιμάκωση αυτής της εξέλιξης θα ωθούσε και τις χώρες αυτές στο μηχανισμό στήριξης της ευρωζώνης. Είναι, όμως, αμφίβολο, εάν ο σχεδιασθείς μηχανισμός είναι σε θέση να διασώσει τις εν λόγω χώρες (Papastamkos and Kotios 2011).

Η ύφεση στην οποία είχε περιέλθει η οικονομία, τα σκληρά μέτρα δημοσιονομικής προσαρμογής και η αύξηση του κόστους δανεισμού και της κρατικής στήριξης στον τραπεζικό τομέα οδήγησε σε περαιτέρω απώλεια του δημοσιονομικού ελέγχου και αύξηση του δημοσίου χρέους, τόσο σε όλη την Ευρώπη αλλά κυρίως σε χώρες τις Ευρωπαϊκής περιφέρειας. Αυτό είχε ως συνέπεια η κρίση στην Ευρώπη να αποτελεί πλέον συστημική κρίση

Μετά το πρώτο πρόγραμμα που αποσκοπούσε στη διάσωση της ελληνικής οικονομίας το Μάιο 2010, ακολούθησε το πρόγραμμα της Ιρλανδίας (Νοέμβριος 2010) και λίγους μήνες μετά (Μάιος 2011) το πρόγραμμα της Πορτογαλίας. Στη συνέχεια η Ισπανία, όπως ήδη αναφέρθηκε, ζήτησε πρόσβαση σε οικονομική βοήθεια ώστε να μπορέσει να προβεί στην απαραίτητη ανακεφαλαιοποίηση του τραπεζικού της συστήματος (Ιούνιος 2012), ενώ σε λιγότερο από ένα χρόνο (Απρίλιος 2013) έλαβε χώρα το πρόγραμμα της Κύπρου (Ξαφά, 2017).

Πρακτικά αυτό που έγινε αντιληπτό σε αυτή τη φάση, είναι ότι η αντιμετώπιση της κρίσης με μέτρα 'πυροσβεστικού' χαρακτήρα, τα οποία εκφράστηκαν με επιμέρους προγράμματα στήριξης για την αντίστοιχη προβληματική οικονομία της αντίστοιχης χώρας, απέτυχαν να αντιμετωπίσουν το πρόβλημα στη ρίζα του. Ένα πρόβλημα του οποίου οι ρίζες βρίσκονται στην ατελή αρχιτεκτονική της Ευρωζώνης. Ουσιαστικά γίνεται πλέον ορατή η ανάγκη για δημιουργία των απαιτούμενων θεσμοθετημένων μηχανισμών, οι οποίοι θα λειτουργήσουν ως ανάχωμα στην μετάδοση της κρίσης. Για παράδειγμα, ήταν απαραίτητη η δημιουργία ενός κοινού ταμείου το οποίο θα ήταν σε θέση να «σπάσει» το συνδετικό κρίκο μεταξύ χρεωμένων χωρών και τραπεζικών ιδρυμάτων χωρίς την απαιτούμενη κεφαλαιακή επάρκεια (Ξαφά, 2017). Συνεπώς, όσο δύσκολο πολιτικά και αν ήταν αυτό το εγχείρημα για τις πλεονασματικές χώρες της Ευρωζώνης, τον Ιούνιο 2012 οι αρχηγοί των κρατών δεσμεύτηκαν να προβούν σε συνολικότερη αλλαγή πορείας όσον αφορά στη λογική προσέγγισης της κρίσης, με πρώτο βήμα αυτό της δημιουργίας μια τραπεζικής ένωσης.

Στις 29 Ιουνίου το 2012 το Ευρωπαϊκό Συμβούλιο λειτούργησε ως εντολοδόχος προς την Ευρωπαϊκή Επιτροπή, αναθέτοντάς της την αρμοδιότητα να προβεί στη δημιουργία των απαραίτητων στοιχείων ώστε να δομηθεί η Ευρωπαϊκή τραπεζική ένωση. Απώτερος σκοπός, η διάσπαση του συνδετικού - και επιζήμιου - κρίκου της αλυσίδας αλληλεξάρτησης μεταξύ των κρατών με υψηλά δημόσια χρέη και των αδύναμων τραπεζικών συστημάτων. Μια τραπεζική ένωση που αποτελεί το σύνολο της διαδικασίας, η οποία διαχωρίζεται σε τρία σκέλη. Σύμφωνα με τους Καλφάογλου και Μανετσιώτη (2014):

-Ενιαία εποπτική αρχή: Ενιαίοι κανόνες προληπτικής εποπτείας για όλη τη ζώνη του Ευρώ. Η εποπτεία (με βάση τους ενιαίους κανόνες) θα ασκείται από την ΕΚΤ. Οι εθνικές κεντρικές τράπεζες (ως μέλη του Ευρωσυστήματος) θα υποβοηθούν την ΕΚΤ στην άσκηση της εποπτείας.

-Ενιαίος μηχανισμός διευθέτησης: ενιαίοι κανόνες για την εκκαθάριση (resolution) και εξυγίανση προβληματικών τραπεζών. Πλέον θα αποφασίζεται σε Ευρωπαϊκό επίπεδο αν μια τράπεζα χρειάζεται να εξυγιανθεί, καθώς και η δημιουργία ενός κοινού Ευρωπαϊκού ταμείου το οποίο θα καλύπτει τα χρηματοδοτικά κενά της διαδικασίας μεταφοράς στοιχείων ενεργητικού.

-Ενιαίο σύστημα εγγύησης καταθέσεων: Ακόμα και σήμερα δεν έχει επιτευχθεί πρόοδος στο ζήτημα της δημιουργίας ενός κοινού Ευρωπαϊκού ταμείου εγγύησης καταθέσεων, το οποίο θα ξεπερνά τους στόχους εναρμόνισης των εθνικών συστημάτων εγγύησης. Κατά πολλούς, αν και εφόσον επιτευχθεί, θα πρόκειται για τη μεγαλύτερη μορφή Ευρωπαϊκής ενοποίησης έως σήμερα (Κωστούλας, 2014)

Παρ' όλο το γεγονός ότι η πραγματικότητα στην ελληνική οικονομία έδειχνε ότι η ανάγκη για ελάφρυνση του χρέους ήταν καθοριστικής σημασίας, πριν την σύναψη της 1ης δανειακής σύμβασης, η επιλογή αυτή βρήκε κάθετα ενάντιους τους Ευρωπαίους εταίρους μας. Σύμφωνα με τον Κατσίκας (2017) μια απόφαση αναδιάρθρωσης του ελληνικού χρέους σε πρώτο επίπεδο θα δημιουργούσε «τριγμό» μέσα στις αγορές και πολύ πιθανόν θα οδηγούσε τη χώρα σε μια πολύ μεγάλη ύφεση (πιθανόν μεγαλύτερη από αυτήν που την έπληξε το 2010 και ίσως το 2011). Η κρίση στο τραπεζικό σύστημα, το πρόβλημα της ρευστότητας και το γενικότερο κλίμα αβεβαιότητας, είναι από τους βασικούς παράγοντες που θα δημιουργούσαν την μεγάλη αυτή ύφεση. Βέβαια το αντεπιχείρημα, πάλι σύμφωνα με τον Κατσίκας το 2017, είναι πως η κρίση που θα έπληττε την ελληνική οικονομία θα ήταν σχετικά σύντομης διάρκειας καθώς η μείωση του δημόσιου χρέους μεσοπρόθεσμα θα μείωνε το μέγεθος της αναγκαίας δημοσιονομικής προσαρμογής. Όσο πιο ψηλό ήταν το ποσοστό διαγραφής του χρέους, τόσο μεγαλύτερα θα ήταν και τα οφέλη που θα προέκυπταν για την ελληνική οικονομία. Όπως έχει γίνει εμφανές από τα εμπειρικά στοιχεία η απομείωση του δημοσίου χρέους στην αρχή της κρίσης θα μπορούσε να λειτουργήσει ευεργετικά για την εφαρμογή των μεταρρυθμίσεων καθιστώντας οικονομικά λιγότερο επώδυνη την δημοσιονομική προσαρμογή που έπρεπε να εφαρμόσει η χώρα.

Όταν πλέον έγινε ορατή η αποτυχία του πρώτου προγράμματος στήριξης της Ελληνικής οικονομίας, εφόσον οι μακροοικονομικές ανισορροπίες παρέμεναν, η ανταγωνιστικότητα της οικονομίας εξακολουθούσε να βρίσκεται σε χαμηλά επίπεδα και το δημοσιονομικό έλλειμμα και το δημόσιο χρέος παρέμεναν και αυτά σε υψηλά επίπεδα, οι Ευρωπαίοι εταίροι μας αποφάσισαν ότι έπρεπε να επέμβουν δραστικά για την αντιμετώπιση της κρίσης. Έτσι, στις 23 Οκτωβρίου 2012 συγκαλέστηκε έκτακτη σύνοδος κορυφής της Ευρωπαϊκής Ένωσης με στόχο την κατάρτιση ενός οριστικού σχεδίου αντιμετώπισης της κρίσης χρέους στην Ευρωζώνη. Η σύνοδος κατέληξε σε συμφωνία που ανακοινώθηκε τα ξημερώματα της 27ης Οκτωβρίου και περιελάβαν

πρόσθετο πακέτο βοήθειας προς την Ελλάδα ύψους 145 δις ευρώ από το EFSF και 20 δις € από το Δ.Ν.Τ.

Βασικές προϋποθέσεις για την παραχώρηση του πακέτου στήριξης στην Ελλάδα ήταν η εξασφάλιση της αμφισβητούμενης βιωσιμότητας του Ελληνικού χρέους, στόχος ο οποίος θα υλοποιείτο μέσω ‘κουρέματος’ του χρέους προς τους ιδιώτες ομολογιούχους. Όλοι οι κάτοχοι κρατικών ομολόγων θα δέχονταν περικοπή 50% με αποδόσεις μειωμένες στο 3,5%, διευκολύνοντας έτσι τη μείωση του χρέους για την Ελλάδα. Η αναθεωρημένη έκθεση βιωσιμότητας του ελληνικού χρέους, που έγινε από το Δ.Ν.Τ και δημοσιεύτηκε στον τύπο πριν τη σύνοδο κορυφής της 26ης-27ης Οκτωβρίου, συνέβαλε καθοριστικά στην επιμονή των Ευρωπαίων ηγετών ώστε η ελάφρυνση χρέους προς τους ιδιώτες, η οποία μάλιστα θα ήταν της τάξης του 50%, να θεωρηθεί ως άμεση προϋπόθεση για την παροχή του δεύτερου πακέτου στήριξης.

Δεύτερη βασική προϋπόθεση ήταν να εφαρμόσει η Ελληνική κυβέρνηση ένα εξαντλητικό μίγμα πολιτικών λιτότητας, ώστε να επιτευχθεί η απαραίτητη μετάβαση της υφιστάμενης οικονομίας στην ανάπτυξη, η βελτίωση της ανταγωνιστικότητας, η επιστροφή του ελλείμματος του προϋπολογισμού σε βιώσιμη περιοχή, καθώς και η δημιουργία ενός μηχανισμού μόνιμης εποπτείας της Ελλάδας για τη συνεχή παρακολούθηση της εφαρμογής των μεταρρυθμίσεων.

Στις 9 Μαρτίου 2012 ολοκληρώθηκε με επιτυχία το PSI με τη συμμετοχή του ιδιωτικού τομέα να φτάνει το 95,7%. Σύμφωνα με την Ξαφά (2017), αποτέλεσμα του PSI ήταν:

-Η σημαντική μείωση του χρέους (ως ποσοστό του ΑΕΠ) για το έτος 2012. Χαρακτηριστικά το ύψος του χρέους το 2011 (προ PSI) ήταν 368 δις ευρώ ή στο 177% του ΑΕΠ, το 2012 υποχώρησε σε 306 δις. ευρώ ή στο 158%

-Η δραματική μείωση της εθνικής δαπάνης για τους τόκους καθώς πέρα από το κούρεμα των ομολόγων του Ελληνικού δημοσίου, τα νέα ομόλογα που εκδόθηκαν και προορίζονται για την αντικατάσταση των παλαιών είχαν χαμηλότερα επιτόκια. Ξεκινούσαν από το 2% για το 2012 και σταδιακά αυξανόντουσαν μέχρι το 4,3% από το 2026 και μετά.

Εδώ θα πρέπει να αναφερθεί ότι η ΕΚΤ και οι κεντρικές τράπεζες των χωρών της Ευρωζώνης δεν αποδέχτηκαν τη μείωση της αξίας των ελληνικών ομολόγων που είχαν στην κατοχή τους, απαιτώντας από την ελληνική πλευρά την αποπληρωμή τους με βάση την πλήρη ονομαστική τους αξία. Σε συνάρτηση με αυτή την απαίτηση, στο Eurogroup που έλαβε χώρα το Νοέμβριο του 2012, οριστικοποιήθηκε και επισημοποιήθηκε η απόφαση πως οι κεντρικές τράπεζες των χωρών της Ευρωζώνης θα επέστρεφαν στην Ελλάδα τα κεφαλαιακά κέρδη και τα τοκομερίδια που προέρχονταν από τα ελληνικά ομόλογα τα οποία είχαν αγοραστεί με βάση την ονομαστική τους αξία κατά την περίοδο 2010-2011 (Ξαφά, 2017).

Συνοψίζοντας, με βάση τα παραπάνω το PSI ναι μεν κατάφερε τη διαγραφή χρέους της τάξης των 106 δις ευρώ ή του 54% ως ποσοστό του ΑΕΠ (η μεγαλύτερη διαγραφή χρέους στην παγκόσμια ιστορία), αλλά προκάλεσε απώλειες του ύψους των 38 δις ή αλλιώς της τάξης του 20% του ΑΕΠ για τις τράπεζες, οι οποίες κατείχαν

ομόλογα του Ελληνικού δημοσίου. Αναλυτικότερα, λόγω του PSI, του κουρέματος δηλαδή ομολόγων του Ελληνικού Δημοσίου με βάση την ονομαστική τους αξία κατά 53%, αλλά και της μετέπειτα πτώσης της αγοραστικής αξίας των νέων ομολόγων που αντικατέστησαν τα παλιά, οι τράπεζες χρειάστηκαν ανακεφαλαιοποίηση της τάξης των 38 δις ευρώ. Έτσι, κάνοντας μια συνολική αποτίμηση του PSI μπορούμε να ισχυριστούμε ότι η καθαρή μείωση χρέους ανήλθε στα 68 δις ευρώ (34% του ΑΕΠ) (Ξαφά, 2017).

Μετά την ολοκλήρωση του PSI τον Μάρτιο 2012, εγκρίθηκε το δεύτερο πρόγραμμα οικονομικής βοήθειας προς την Ελλάδα, το οποίο περιελάμβανε δάνεια ύψους 145 δις ευρώ από την πλευρά των Ευρωπαίων εταίρων μας (EFSF) και 20 δις ευρώ από το Δ.Ν.Τ. Παρόλα αυτά, η Ελλάδα δεν κατάφερε να βγει από την περίοδο αβεβαιότητας στην οποία βρισκόταν. Οι σκληροί και επίπονοι στόχοι του δεύτερου μνημονίου προκάλεσαν έντονες εσωτερικές διαπραγματεύσεις για τον τρόπο με τον οποίο έπρεπε να επιτευχθούν, οι οποίες με τη σειρά τους προκάλεσαν περισσότερη αβεβαιότητα και αστάθεια σε μια ήδη αποσταθεροποιημένη πολιτική εξουσία αλλά και κοινωνία. Φυσική εξέλιξη αυτού ήταν η ύφεση να ξεπεράσει τα αναμενόμενα επίπεδα και το, αμφίβολης αποτελεσματικότητας, πρόγραμμα να εκτροχιαστεί, οδηγώντας τις εμπλεκόμενες πλευρές στην εκ βάθρων αναθεώρησή του το Δεκέμβριο 2012.

Για μία ακόμα φορά οι αρμόδιες αρχές, υπεύθυνες για τη χάραξη της οικονομικής πολιτικής, αγνόησαν την πιθανότητα ένα τόσο σκληρό πρόγραμμα λιτότητας να αποδειχθεί αντιπαραγωγικό (self-defeating) όταν εφαρμόζεται σε συνθήκες έντονης ύφεσης, όπως αυτή της Ελλάδας. Να οδηγήσει δηλαδή στα αντίθετα από τα επιθυμητά αποτελέσματα, ήτοι επιδείνωση αντί βελτίωσης της δυναμικής του δημοσίου χρέους και υπέρμετρη απώλεια των εισοδημάτων (Μονόκρουσος, 2017). Συνεπώς, ο στόχος για πρωτογενές πλεόνασμα 4.5% του ΑΕΠ μετατέθηκε από το 2014 στο 2016 και για να εξασφαλιστεί η απαιτούμενη Ελληνική χρηματοπιστωτική σταθερότητα συμφωνήθηκε η ελάφρυνση του επίσημου χρέους και η επαναγορά ενός μεγάλου σχετικά μέρους ομολόγων του ελληνικού δημοσίου που είχαν εκδοθεί κάποιους μήνες νωρίτερα κατά τη διάρκεια του PSI (Ξαφά, 2017). Έτσι, παρότι τα πρώτα χρόνια του προγράμματος οι συνθήκες που επικρατούσαν στην πραγματική ελληνική οικονομία απείχαν αρκετά από τους στόχους που είχαν τεθεί προς επίτευξη, τα επόμενα χρόνια (από το 2013 μέχρι τα μέσα του 2014) το δεδομένο αυτό άρχισε να αλλάζει. Αναλυτικότερα, το 2013 η συρρίκνωση της οικονομίας ήταν μικρότερη από τις επίσημες προβλέψεις, ενώ το 2014 η οικονομία για πρώτη φορά μετά από 5 χρόνια βαθιάς ύφεσης παρουσίασε θετικούς ρυθμούς ανάπτυξης. Η ανεργία, αν και ακόμη βρισκόταν σε επικίνδυνα για τον κοινωνικό ιστό ύψη, παρουσίασε κάποια μείωση, οι καταθέσεις του τραπεζικού τομέα αυξήθηκαν και τα δημόσια οικονομικά παρουσίασαν μια γενικότερη σταθεροποίηση. Οι αποδόσεις των ελληνικών ομολόγων παρουσίασαν ταχεία αποκλιμάκωση και σχεδόν όλοι οι διεθνείς οίκοι αξιολόγησης προέβλεψαν θετικούς ρυθμούς οικονομικής μεγέθυνσης για το 2015 (Τσακλόγλου κ.ά., 2016).

Ουσιαστικά τα μέτρα πολιτικής που είχαν εφαρμοστεί μέχρι εκείνο το χρονικό διάστημα εστίαζαν στη μείωση του μισθολογικού κόστους και στην απελευθέρωση της αγοράς εργασίας, με τελικό σκοπό την τόνωση της ανταγωνιστικότητας της

ελληνικής οικονομίας. Μην έχοντας η Ελλάδα (ως χώρα μέλος της ΟΝΕ) την δυνατότητα άσκησης ανεξάρτητης νομισματικής πολιτικής, ώστε να προβεί σε υποτίμηση του νομίσματος, και έτσι να τονώσει τον τομέα των εξαγωγών, η λύση που επιλέχθηκε από τους εταίρους ώστε να βελτιωθούν τα επίπεδα ανταγωνιστικότητας της οικονομίας ήταν αυτή της «εσωτερικής υποτίμησης». Η οποία εκφράστηκε μέσω της εφαρμογής των παραπάνω μέτρων. Σύμφωνα με τους Ζωγραφάκη και Καστέλη (2017) τα μέτρα αυτά απέτυχαν να ωθήσουν την ανταγωνιστικότητα στα επιθυμητά αποτελέσματα. Παρότι αρκετές επιστημονικές μελέτες είχαν δει το φως της δημοσιότητας (Fagerberg 1996, Lall 2001, Decramer et al.2014) οι οποίες είχαν καταφέρει συσχετίσουν την έννοια της διεθνούς ανταγωνιστικότητας στην προώθηση της επένδυσης σε υψηλή τεχνολογία και στις υποδομές, και να αναδείξουν ταυτόχρονα μια σειρά από διαρθρωτικά χαρακτηριστικά εκτός των τιμών, τα οποία επηρεάζουν άμεσα την ανταγωνιστικότητα, οι εταίροι μας παραμείναν προσηλωμένοι στο αρχικό πλάνο της εσωτερικής υποτίμησης.

Κάποια από αυτά τα μέτρα τα οποία ελήφθησαν στα πλαίσια του δεύτερου προγράμματος στήριξης ήταν :

- Νέες μειώσεις σε συντάξεις.
- Περαιτέρω μείωση στους μισθούς του δημοσίου, κατά 22%.
- Περαιτέρω μείωση στους μισθούς των νέων έως 25 ετών , κατά 10%.
- Την κατάργηση της μονιμότητας .
- Την μείωση των δημόσιων υπαλλήλων , κατά 150.000 υπαλλήλους.
- Την μείωση εισαγωγών στις σχολές , αστυνομικών και στρατιωτικών.

3.15 Η ΤΡΙΤΗ ΠΕΡΙΟΔΟΣ ΤΗΣ ΚΡΙΣΗΣ(2016-2018):

Μετά τις ευρωεκλογές του Μαΐου 2014, ακολούθησαν οι εθνικές εκλογές τον Ιανουάριο 2015, οι οποίες χαρακτηρίστηκαν από αλλαγή του κυβερνητικού συνασπισμού. Η νέα κυβέρνηση προσέβλεπε σε κενσυνακική αύξηση της ζήτησης, μέσω αύξησης των μισθών και συντάξεων σε συνδυασμό με πάγωμα των ιδιωτικοποιήσεων και ανάκληση των διαρθρωτικών μεταρρυθμίσεων, οι οποίες είχαν πραγματοποιηθεί τα προηγούμενα χρόνια και αφορούσαν το ασφαλιστικό, την παιδεία, το δημόσιο και την ευρύτερη αγορά εργασίας (Ξαφά, 2017).

Σύμφωνα με τους Τσακλόγλου κ.ά. (2016), η αλλαγή της ελληνικής στρατηγικής όσον αφορά στη διαχείριση της κρίσης πυροδότησε ένα νέο κύκλο αβεβαιότητας, ο οποίος με τη σειρά του οδήγησε την οικονομία σε μείωση της συνολικής οικονομικής δραστηριότητας, ενέτεινε τη φυγή των τραπεζικών καταθέσεων και αύξησε τα spreads των Ελληνικών δεκαετών ομολόγων. Ειδικότερα, το καλοκαίρι του 2015, μετά δηλαδή από την ανακοίνωση της κυβέρνησης για προσφυγή στις κάλπες, αλλά αυτή τη φορά για δημοψήφισμα, το ελληνικό τραπεζικό σύστημα βρέθηκε σε εξαιρετικά δυσχερή θέση λόγω της δραματικής αύξησης της

φυγής κεφαλαίων, η οποία κατέστησε την επιβολή περιορισμού στην κίνηση κεφαλαίων (capital controls) ως αναγκαία και επιτακτική λύση. Ο συνδυασμός των παραπάνω γεγονότων ώθησαν την οικονομία να επιστρέψει σε υφεσιακή πορεία, παρουσιάζοντας αρνητικούς ρυθμούς οικονομικής ανάπτυξης, οι οποίοι μάλιστα συνέχισαν να υφίστανται και το 2016.

Στην χρονική περίοδο του 2015, η ελληνική οικονομία προς απογοήτευση όλων, παρουσιάζει τα χαμηλότερα πρωτογενή πλεονάσματα, ενώ η απουσία εσόδων από ιδιωτικοποιήσεις και οι δυσμενέστερες προβλέψεις για την ανάπτυξη, διαψεύδουν τις προβλέψεις βιωσιμότητας χρέους που έγιναν το 2012, γεγονός που αποτυπώνεται στην έκθεση (DSA) του ΔΝΤ που είδε το φως της δημοσιότητας τον Ιούλιο του ίδιου έτους. Την περίοδο εκείνη όπως χαρακτηριστικά αναφέρεται στην έκθεση του ΔΝΤ «οι ελληνικές αρχές επέβαλαν capital controls στις τράπεζες» ενώ είχε προηγηθεί και αθέτηση πληρωμής προς το ταμείο.

Μετά την υπογραφή της νέας δανειακής σύμβασης τον Αύγουστο του 2015 και τις εκλογές του Σεπτεμβρίου 2016, ξεκίνησε η εφαρμογή του τρίτου προγράμματος στήριξης της ελληνικής οικονομίας. Ένα πρόγραμμα που διακρινόταν για τα επίπονα μέτρα λιτότητας, το εμπροσθοβαρές δημοσιονομικό του χαρακτήρα, και το μεγάλο όγκο διαθρωτικών μεταρρυθμίσεων. Παρόλα αυτά όμως, η επιστροφή της οικονομίας στην ύφεση και οι διαρκώς συρρικνωμένες πιθανότητες μεγέθυνσης της ελληνικής οικονομίας κατέστησαν αναγκαία, σύμφωνα με τους εταίρους μας, τη λήψη πρόσθετων σκληρών και επώδυνων μέτρων, ύψους 4,9 δις ευρώ (2,7% του ΑΕΠ), τα οποία είχαν δεσμευτικό χαρακτήρα ακόμα και μετά την λήξη του τρίτου προγράμματος (2019-2020). Σε αυτό το σημείο να αναφερθεί ότι το 2016 το πραγματικό ΑΕΠ της ελληνικής οικονομίας υπολειπότανε αυτού του 2014 και ότι η επίσημη πρόβλεψη για το ρυθμό ανάπτυξης της οικονομίας για το έτος 2017 από 2,7% που ήταν αναθεωρήθηκε στο 1,8% με τους αναλυτές των αγορών να προβλέπουν 1,5% (Ξαφά, 2017).

Επίσης μετά την υπογραφή του τρίτου προγράμματος διάσωσης της ελληνικής οικονομίας, το καλοκαίρι του 2015, ακολούθησε νέα ανάλυση της βιωσιμότητας του ελληνικού χρέους από το τεχνικό κλιμάκιο του ΔΝΤ. Μια ανάλυση η οποία αναδείκνυε (για μια ακόμη φορά) το πρόβλημα βιωσιμότητας του ελληνικού χρέους, ενώ γίνεται αναφορά και στις λανθασμένες εκτιμήσεις που έγιναν στην διαχείριση της ελληνικής κρίσης, τόσο από την πλευρά του ταμείου, όσο και από την πλευρά των ευρωπαϊκών εταίρων μας. Τα σοβαρά προβλήματα εφαρμογής του δεύτερου προγράμματος σε συνδυασμό με την αυξανόμενη ύφεση προκάλεσα απότομη επιδείνωση της βιωσιμότητας του χρέους, και καθιστώντας την ανάγκη για νέα μέτρα ελάφρυνσης του ελληνικού χρέους, επιτακτικής φύσεως προκειμένου να βελτιωθεί η βιωσιμότητά του. Γεγονός που πραγματοποιήθηκε, στο Eurogroup της 25ης Μαΐου του 2016 οι Υπουργοί Οικονομικών της Ευρωζώνης κατέληξαν σε ορισμένες κατευθυντήριες γραμμές για τη νέα ελάφρυνση του χρέους. Το Eurogroup αποφάσισε να υλοποιήσει μια δέσμη μέτρων για την ελάφρυνση του ελληνικού χρέους που θα εφαρμοστεί υπό προϋποθέσεις και σε τρεις διαφορετικές χρονικές περιόδους βραχυπρόθεσμο, μεσοπρόθεσμο, μακροπρόθεσμο: (Κουκάκης, 2016).

Καθώς η χώρα πλέον πλησίαζε στην επιτυχή ολοκλήρωση του τρίτου προγράμματος, στο Eurogroup της 22ης Ιουνίου 2018 συζητήθηκε και τέθηκε σε εφαρμογή η μεσοπρόθεσμη δέσμη μέτρων που αφορούσαν το ελληνικό δημόσιο χρέος. Μέτρα τα οποία αναμφίβολα βελτιώνουν τα επίπεδα βιωσιμότητας του ελληνικού χρέους, ειδικά σε μεσοπρόθεσμο επίπεδο όπου το χρέος θεωρείται πλήρως εξυπερετήσιμο. Παρ' όλαυτα τόσο το ΔΝΤ(2018) όσο και οίκοι αξιολόγησης διεθνούς κύρους (bangingnews.gr,2018) εκφράζουν τις αμφιβολίες τους για την μακροπρόθεσμη βιωσιμότητα του ελληνικού χρέους.. Ουσιαστικά οι υπεύθυνοι του ΔΝΤ ανησυχούν και τονίζουν ότι η βελτίωση του χρέους σε μακροπρόθεσμο ορίζοντα στηρίζεται σε ιδιαίτερα φιλόδοξες εκτιμήσεις για την πορεία του ΑΕΠ και σε εξίσου φιλόδοξες απόψεις για την ικανότητα της χώρας να διατηρήσει για χρονικό ορίζοντα τριετίας υψηλά πρωτογενή πλεονάσματα για την επίτευξη των οποίων έχει δεσμευτεί.

Σε αυτό το σημείο να αναφερθεί, πως ανατρέχοντας στην διεθνή βιβλιογραφία μπορεί να εξαχθεί το συμπέρασμα πως η επίτευξη υψηλών πρωτογενών πλεονασμάτων είναι μεν εφικτή αλλά η διατήρησή τους σε βάθος χρόνου αποτελεί γεγονός σχετικά δύσκολο να επιτευχθεί (ΔΝΤ 2013). Μετά την συγκεκριμένη έκθεση του ταμείου, ακολούθησε μια σειρά επιστημονικών εργασιών Zheng (2014) και Eichengreen και Panizza (2014) οι οποίες κατέληξαν σε αντίστοιχα συμπεράσματα με αυτά του ταμείου.

Πρακτικά σύμφωνα με τον Λιαργκόβα (2018) τα πρωτογενή πλεονάσματα είναι απαραίτητα προκειμένου να διαμορφωθούν οι προϋποθέσεις για τη μείωση του χρέους. Από την άλλη πλευρά όμως αντίθετα, τα σημερινά τεράστια πρωτογενή πλεονάσματα, φαίνεται να προκαλούν ζημιά στην πραγματική οικονομία. Το κράτος απομυζά όλη τη ρευστότητα λειτουργώντας ως αντίβαρο στην ανάπτυξη της πραγματικής οικονομίας.

Σε αυτό το σημείο πρέπει να ληφθεί σοβαρά υπόψη πως σύμφωνα με την Αναστασάτου (2017), όσον αφορά την ελληνική περίπτωση υπάρχουν παράγοντες, οι οποίοι δυσχεραίνουν τόσο οικονομικά, όσο και πολιτικά την επίτευξη των υψηλών πρωτογενών πλεονασμάτων για σειρά ετών, όπως έχει δεσμευθεί η ελληνική πλευρά. Η κοινωνική ανοχή και αντοχή που απαιτεί επίτευξη των πρωτογενών πλεονασμάτων, πλέον δεν μπορεί να θεωρείται δεδομένη αφού τα σημάδια κόπωσης της ελληνικής κοινωνίας από την δημοσιονομική εξυγίανση (Fiscal Consolidation Fatigue) είναι παραπάνω από εμφανή. Η δημοσιονομική εξυγίανση που πραγματοποίησε η χώρα μέχρι αυτή τη στιγμή αποτελεί την μεγαλύτερη και γρηγορότερη προσαρμογή που πραγματοποίησε χώρα μέλος του ΟΟΣΑ τις τελευταίες 4 δεκαετίες (Αναστασάτου 2017).

Αναμφίβολα υπάρχουν προοπτικές ανάκαμψης της ελληνικής οικονομίας, χωρίς την επίπονη διατήρηση των τόσων υψηλών πρωτόγενών πλεονασμάτων. Μέσω της εκτενής ανάλυσης επιστημονικών ερευνών, διαΝΕΟσις (2016) και διαΝΕΟσις (2018), γίνεται εμφανές ότι οι παθογένειες που χαρακτήριζαν την ελληνική οικονομία στο παρελθόν, σε μεγάλο βαθμό παραμένουν. Δομικά προβλήματα, όπως οι εξαιρετικά υψηλοί συντελεστές του ελληνικού φορολογικού συστήματος ή ο «άδικος» και αναποτελεσματικός τρόπος με τον οποίο λειτουργεί το

ασφαλιστικό σύστημα της χώρας , ακόμα δεν έχουν αντιμετωπιστεί. Παρόλη την μακρά περίοδο δημοσιονομικής προσαρμογής της χώρας η αντιμετώπιση των πραγματικών προβλημάτων της ελληνικής οικονομίας δεν αποτέλεσαν προτεραιότητα στον σχεδιασμό των προγραμμάτων διάσωσης της ελληνικής οικονομίας.

Μέτρα τα οποία ελήφθησαν στα πλαίσια του τρίτου προγράμματος στήριξης είναι

- Περαιτέρω μείωση των συντάξεων , σε συντάξεις άνω των 1000€.
- Περαιτέρω μείωση σε μισθούς.
- Μείωση του ΕΦΑΠΑΞ έως και 83%.
- Πλήρης κατάργηση των δώρων .
- Αύξηση των φόρων στην ενέργεια.
- Νέες έκτακτε εισφορές.
- Διευκόλυνση των απολύσεων.
- Διάφορες μεταρρυθμίσεις στην αγορά εργασίας.

3.16 ΔΙΑΠΙΣΤΩΣΕΙΣ ΤΩΝ ΣΥΝΕΠΕΙΩΝ ΤΗΣ ΚΡΙΣΗΣ ΚΑΙ ΤΗΣ ΕΦΑΡΜΟΓΗΣ ΤΩΝ ΠΡΟΓΡΑΜΜΑΤΩΝ ΔΙΑΣΩΣΗΣ:

Το πρόγραμμα «διάσωσης» της Τρόικας επέβαλε μέτρα που έπληξαν το βιοτικό επίπεδο των πολιτών και παράλληλα παραβίασαν τα ανθρώπινα δικαιώματα που ωστόσο, προστατεύονται νομικά, σε εσωτερικό, ευρωπαϊκό και διεθνές επίπεδο (Lumina, 2013). Σύμφωνα με τον Συνήγορο του Πολίτη, η «βίαιη προσαρμογή στην οποία οδηγείται η ελληνική οικονομία και κοινωνία έχει δραματικές επιπτώσεις στους πολίτες, ενώ οι ευάλωτες ομάδες διευρύνονται και πολλαπλασιάζονται.

Παράλληλα, τα κοινωνικά δικαιώματα περιορίζονται και οι οικονομικές υποχρεώσεις είναι δυσβάστακτες» (Συνήγορος του Πολίτη, 2011). Ομοίως, η Εθνική Επιτροπή για τα Δικαιώματα του Ανθρώπου παρατηρεί ότι «η ραγδαία υποβάθμιση του βιοτικού επιπέδου του λαού, η ταυτόχρονη αποδόμηση του Κοινωνικού Κράτους και η λήψη μέτρων που δεν ανταποκρίνονται στην κοινωνική δικαιοσύνη κλονίζουν την κοινωνική συνοχή και τη δημοκρατία» (Εθνική Επιτροπή για τα δικαιώματα του ανθρώπου, 2011). Το βάρος της προσαρμογής κατανέμεται άνισα (IMF, 2013) με ιδιαίτερα σοβαρές επιπτώσεις για τις πιο ευάλωτες κοινωνικές ομάδες.

Μία από τις συνέπειες της κρίσης είναι οι εκτεταμένες και επαναλαμβανόμενες εκροές καταθέσεων από το ελληνικό τραπεζικό σύστημα, το οποίο έχει δεχθεί ισχυρό πλήγμα. Σύμφωνα με τα στοιχεία της Τράπεζας της Ελλάδος, στο διάστημα Νοεμβρίου 2014 - Ιουνίου 2015 καταγράφονται καθαρές εκροές καταθέσεων νοικοκυριών και μη χρηματοπιστωτικών επιχειρήσεων ύψους €37 δις.

Ως προς το κόστος εργασίας, οι μεταρρυθμίσεις μετά το 2010 το οδήγησαν σε συμπίεση ενώ παράλληλα κατάργησαν επιδόματα και παροχές, διευκόλυναν τις απολύσεις, κατάργησαν ή αποδυνάμωσαν τις συλλογικές διαπραγματεύσεις,

ελαστικοποίησαν τις συνθήκες απασχόλησης και μείωσαν κατακόρυφα τους κατώτατους μισθούς. Η εργατική νομοθεσία για τον ιδιωτικό τομέα μείωσε την προστασία της εργασίας, διευκόλυνε την παράταση του χρόνου εργασίας και περιέκοψε τις αμοιβές. Στο δημόσιο τομέα, η νομοθεσία συμπίεσε το μισθολογικό κόστος και τον αριθμό των υπαλλήλων. Η πολιτική επιστράτευση των εργαζομένων (επίταξη εργασίας) έπληξε και τους δύο τομείς.

Οι μεταρρυθμίσεις στην αγορά εργασίας, και οι περιοριστικές δημοσιονομικές πολιτικές, έφεραν μεγάλες αλλαγές στην αγορά εργασίας και κυρίως εκτίναξαν την ανεργία. Η ανεργία σκαρφάλωσε από το 7,3% στο 27,9% (2008-2013). Η απασχόληση στον δημόσιο τομέα μειώθηκε από 942.625 υπαλλήλους σε 675.530 στο διάστημα 2009-2013, με συρρίκνωση αποδοχών μεγαλύτερη του 25%. Οι μισθοί στον ιδιωτικό τομέα μειώθηκαν τουλάχιστον κατά 15% μέχρι το 2013. Ενώ τέλος και ανεργία των νέων σκαρφάλωσε στο 64,9% τον Μάιο του 2013, καθιστώντας την, την υψηλότερη στην Ευρωζώνη. Επίσης η κατάργηση του συστήματος των συλλογικών συμβάσεων εργασίας και της εργασιακής διαιτησίας εγκαθίδρυσε την ατομική σύμβαση εργασίας, ως κύριο καθοριστικό παράγοντα των συνθηκών εργασίας ενώ αυξήθηκαν πολύ και οι ελαστικές μορφές εργασίας.

Στον τομέα της υγείας, το πρώτο Πρόγραμμα Οικονομικής Προσαρμογής (Μάιος 2010) περιόρισε τις δημόσιες δαπάνες υγείας στο 6% του ΑΕΠ (ECDGEFA, 2010), ενώ το δεύτερο (Μάρτιος 2012) αξίωσε μείωση κατά 8% των λειτουργικών εξόδων των νοσοκομείων μέσα στο 2012, καθώς και συρρίκνωση της μέσης δημόσιας εξωνοσοκομειακής φαρμακευτικής δαπάνης στο 1% του ΑΕΠ (EC, SEAPG, 2012).

Οι δαπάνες υγείας στην Ελλάδα, από το 2010 υστερούν σημαντικά σε σχέση με τον μέσο όρο της ΕΕ, ενώ περιορίζουν την πρόσβαση στην υγειονομική περίθαλψη. Δραστικά μέτρα υιοθετήθηκαν μέσα σε ελάχιστο χρονικό διάστημα και κάτω από εξαιρετική πίεση προκειμένου να εξασφαλισθεί η επόμενη δόση. Ένα από αυτά ήταν και η οριζόντια μείωση της τιμής των φαρμάκων που οδήγησε στην έξαρση του φαινομένου των «παράλληλων» εξαγωγών και στην αδυναμία εύρεσης τους από τους Έλληνες ασθενείς.

Στην παιδεία, οι αυστηροί όροι των Μνημονίων στόχευσαν άμεσα το εκπαιδευτικό σύστημα, διαμορφώνοντας επιμέρους μέτρα που περιλαμβάνουν μειώσεις στις προσλήψεις εκπαιδευτικών, αναγκαστική ένταξη εκπαιδευτικών σε καθεστώς εργασιακής εφεδρείας ή κινητικότητας, μειώσεις αποδοχών, συγχωνεύσεις ή κλείσιμο σχολείων, αύξηση αριθμού μαθητών ανά τάξη και περισσότερες εβδομαδιαίες ώρες διδασκαλίας. Εξαιτίας των συνδυασμένων μέτρων, οι μισθοί των εκπαιδευτικών μειώθηκαν κατά 40%, κατά μέσον όρο, υποχωρώντας στο 60% του μέσου όρου των 21 πρώτων μελών της ΕΕ.

Στην κοινωνική ασφάλιση οι περικοπές δαπανών που επέβαλαν τα Μνημόνια ελάττωσαν τις κοινωνικές παροχές, μεταξύ των οποίων οι συντάξεις, τα επιδόματα ανεργίας και τα οικογενειακά επιδόματα. Ο χαρακτήρας του συνταξιοδοτικού συστήματος άλλαξε. Οι συνέπειες του PSI ήταν ολέθριες για τα συνταξιοδοτικά ταμεία που έχασαν 14,5 δις ευρώ οι συντάξεις μειώθηκαν· οι κρατικές χρηματοδοτήσεις και εγγυήσεις περιορίστηκαν· διάφορες οικογενειακές παροχές αντικαταστάθηκαν από ένα ενιαίο οικογενειακό επίδομα, με εισοδηματικά κριτήρια·

αυξήθηκαν οι ασφαλιστικές εισφορές και τα όρια ηλικίας συνταξιοδότησης. Τα επιδόματα ανεργίας τα οποία, πάντως, καταβάλλονται σε ελάχιστο ποσοστό των ανέργων, περικόπηκαν επίσης.

Τέλος, τα μέτρα τα οποία επιβλήθηκαν από τους πιστωτές ορίζουν δεσμεύσεις και για τη μεταρρύθμιση του δικαστικού συστήματος, στις οποίες περιλαμβάνεται και σημαντική αύξηση στα δικαστικά έξοδα κάνοντας το δικαίωμα προσφυγής στην δικαιοσύνη πιο δύσκολο για οικονομικά ασθενέστερους πολίτες. Παράλληλα και η υπουργική ηγεσία αναγκάστηκε να μειώσει τους συμβασιούχους δικαστικούς υπαλλήλους, προκειμένου να εκπληρώσει τους στόχους του προγράμματος με αποτέλεσμα τα υπερφορτωμένα αστικά και διοικητικά δικαστήρια, να μη μπορούν να ανταπεξέλθουν στις υπάρχουσες ανάγκες και να αγγίζουν τα όρια της αρνησιδικίας.

Εικόνα 4 Πηγή: <https://slpress.gr/oikonomia/ti-leei-i-ee-gia-tin-viosimotita-toy-ellinikoy-chreoy/>

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 4^ο

ΒΙΩΣΙΜΟΤΗΤΑ ΤΟΥ ΧΡΕΟΥΣ

4.1 ΘΕΩΡΗΤΙΚΗ ΠΡΟΣΕΓΓΙΣΗ ΒΙΩΣΙΜΟΤΗΤΑΣ ΔΗΜΟΣΙΟΥ ΧΡΕΟΥΣ :

Η οικονομική θεωρία, ορίζει τη βιωσιμότητα της δημόσιας οικονομικής πολιτικής, ως το έλλειμμα που δεν συνεπάγεται συνεχόμενες αυξήσεις του χρέους. (Easterly et al, 1994) Αυτός ο ορισμός, δεν αναφέρεται μόνο στη δυνατότητα μια χώρας να είναι φερέγγυα, αλλά και στην προθυμία που έχει να εκπληρώσει τις υποχρεώσεις του χρέους. Εάν , μια κυβέρνηση επιτρέπει την συνεχή αύξηση του

χρέους, τότε είναι πολύ πιθανό στο μέλλον η χώρα να βρεθεί σε αδυναμία αποπληρωμής των υποχρεώσεων της και μοιραία θα οδηγηθεί στη χρεοκοπία.

Το μεγάλο ενδιαφέρον, για την βιωσιμότητα των δημόσιων χρεών εντάθηκε τα τελευταία χρόνια , πιο συγκεκριμένα πριν την κρίση χρέους η οποία ταλανίζει πολλές οικονομίες σήμερα Αρχικά , βασική αιτία θεωρείται η αύξηση του πραγματικού επιπέδου χρέους σε διάφορες χώρες του ΟΟΣΑ, κατά την δεκαετία του '80. Ο δεύτερος και κυριότερος λόγος, προκύπτει από την εφαρμογή του Συμφώνου Σταθερότητας για τις χώρες της Ε.Ε., όπου θέτει αυστηρά κριτήρια καθώς το χρέος θα πρέπει να περιορίζεται, στο 60% του ΑΕΠ. (Blanchard ,1990)

Προκειμένου να γίνει κατανοητή η έννοια της βιωσιμότητας του χρέους, κρίνεται σκόπιμο να αναλυθεί ο εισοδηματικός περιορισμός του προϋπολογισμού, υπό τις πολιτικές για τις δημόσιες δαπάνες , τη φορολογία , καθώς και να αναζητηθούν οι συνθήκες που συντηρούν το χρέος. Η ανάλυση για τη βιωσιμότητα του χρέους, φανερώνει τους κανόνες που διέπουν την δημοσιονομική πολιτική . Αρκετοί, πιστεύουν ότι η δημοσιονομική πολιτική θα πρέπει να ασκείται σχεδόν με τρόπο παρόμοιο με την νομισματική πολιτική, αντίθετα κάποιοι θεωρούν ότι αυτή θα πρέπει να διέπεται, από σφικτούς δημοσιονομικούς κανόνες. (CarlinW. SoskiceD.,2005)

Το ζήτημα που προκύπτει , για την βιωσιμότητα του δημοσίου χρέους , είναι αυτό της αξιοπιστίας των κυβερνήσεων καθώς και αν αυτές έχουν την θέληση να λάβουν σκληρά περιοριστικά δημοσιονομικά μέτρα , αν αυτό κριθεί αναγκαίο. Σε αυτό το σημείο, κρίνεται αναγκαία η αναφορά στο χρυσό κανόνα, κατά τον οποίο η χρηματοδότηση με δανεισμό, θα πρέπει να καλύπτει κρατικές επενδυτικές κινήσεις και όχι τη δημόσια κατανάλωση. Βάση αυτού, μπορούμε να διαχωρίσουμε τον δανεισμό αλλά να διαπιστώσουμε και την μελλοντική βιωσιμότητα του.

Σε μακροοικονομικό επίπεδο τίθεται το ερώτημα, αν τα σημερινά επίπεδα δημοσίου χρέους ή ελλειμμάτων είναι βιώσιμα. Αυτό το ερώτημα, απασχολεί έντονα τόσο τις αναπτυγμένες χώρες όσο και τις αναπτυσσόμενες. Οι περισσότερες κυβερνήσεις σήμερα, δεν αρκούνται στο να εξισώσουν τις δαπάνες με τα εισοδήματα. Οι κυβερνήσεις έχουν ένα σύνολο υποχρεώσεων παθητικού. Τα στοιχεία αυτά του παθητικού , διαφέρουν ως προς τη ρευστότητα, την λικτότητα, τη δομή του επιτοκίου , καθώς και προς το νόμισμα αναφοράς. Κατά τους Σιδηρόπουλο και Παπαδόπουλο(1999), για να είναι βιώσιμο το χρέος, θα πρέπει τα σημερινά επίπεδα των υποχρεώσεων να αντισταθμίζονται από τα μελλοντικά πλεονάσματα.

Η διαχείριση του χρέους καθίσταται βιώσιμη, όταν η αναμενόμενη παρούσα αξία των μελλοντικών διαθεσίμων για την υπηρεσία του χρέους, είναι τουλάχιστον ίση με την ονομαστική αξία του αρχικού χρέους. Υπό αυτές τις συνθήκες , η κυβέρνηση μιας χώρας, θα είναι σε θέση να συντηρήσει το χρέος της. Συνεπώς, η βιωσιμότητα απαιτεί από τις κυβερνήσεις, ενδεχόμενα φορολογικά σχέδια, όπου να ικανοποιούν τον περιορισμό των προϋπολογισμών.

Σύμφωνα με τον McCallum(1984), ένα έλλειμμα μπορεί να συντηρηθεί μόνιμα χωρίς πληθωρισμό , εάν χρηματοδοτείται από ομολογίες και όχι από την έκδοση νέου χρήματος . Ο Blanchard (1984), εξέφρασε την άποψη ότι ένα χρέος

μπορεί να θεωρηθεί βιώσιμο, ως εκείνο το ανώτερο επίπεδο όπου το κράτος μπορεί να το διαχειριστεί, χωρίς να φτάσει στο σημείο της στάσης πληρωμών.

Μια μη βιώσιμη κατάσταση χρέους, δημιουργεί την αναγκαιότητα για μια δραστική δημοσιονομική πολιτική, η οποία μετέπειτα μπορεί να οδηγήσει σε ύφεση ή ακόμα και την μη εξυπηρέτηση του χρέους. Όταν μια κυβέρνηση δανείζεται, για να πληρώσει τα τοκοχρεολύσια της, τότε είναι πολύ πιθανό να βρεθεί στην ως άνω δύσκολη θέση. Κάποιες δραστικές πολιτικές, όπως η σταδιακή αύξηση της φορολογίας και η μείωση των κρατικών δαπανών, δύνανται να βοηθήσουν στην βιωσιμότητα, αρκεί να μπορούν να εφαρμοστούν, χωρίς να προκαλέσουν κοινωνικές και πολιτικές αναταραχές.

Η αύξηση του ποσοστού χρέους, εξαρτάται από την αναλογία μεταξύ επιτοκίου και πρωτογενούς πλεονάσματος. Από την οικονομική θεωρία, διαπιστώνουμε ότι το ποσοστό του χρέους θα αυξάνεται συνεχώς, αν το επιτόκιο δανεισμού ξεπερνά το ποσοστό μεγέθυνσης της οικονομίας, αν πάλι δεν συμβαίνει αυτό, ο προϋπολογισμός θα αποδίδει πλεόνασμα. Επίσης, φαίνεται ότι η χαμηλή ονομαστική μεγέθυνση της οικονομίας και τα αυξανόμενα επιτόκια, αυξάνουν τα ποσοστά χρέους αν δεν υπάρχει άνοδος του πρωτογενούς πλεονάσματος. Δηλαδή, αν το χρέος παραμένει σταθερό και το επιτόκιο δανεισμού ξεπερνά το ρυθμό μεγέθυνσης της οικονομίας, τότε η χώρα για να μπορέσει να έχει ένα βιώσιμο δημόσιο χρέος, θα πρέπει να εντείνει τις προσπάθειες της για πρωτογενές πλεόνασμα. Φυσικά όμως σε ένα οικονομικό περιβάλλον, με πολλές μεταβλητές και αλληλεπιδράσεις, η βιωσιμότητα του χρέους δεν μπορεί να στηριχθεί αποκλειστικά στο πρωτογενές πλεόνασμα, αλλά γενικά στην οικονομική πολιτική που πρέπει να ακολουθηθεί, ώστε να επηρεάσει τα πραγματικά επιτόκια αλλά και την οικονομική ανάπτυξη.

Μια οικονομία μπορεί να θεωρήσει, ότι έχει επιτύχει τη δημοσιονομική της βιωσιμότητα, όταν η αναλογία του δημοσίου χρέους ως προς το ΑΕΠ, είναι σταθερή και συνεπής με την συνολική ζήτηση των κυβερνητικών ασφαλιστρών. Το Διεθνές Νομισματικό Ταμείο και η Παγκόσμια τράπεζα, ανέλυσαν το εξωτερικό χρέος με την προσέγγιση της παρούσας αξίας. (World Bank and IMF(2000),Lachler(2001) and World Bank (2002)). Αυτή η ανάλυση, ασχολείται με το αν η καθαρή παρούσα αξία του εξωτερικού χρέους, σταθεροποιείται σε επίπεδο «σταθερής κατάστασης» σχετικά με το ΑΕΠ. Γενικά, θεωρείται βιώσιμο μακροχρόνια το εξωτερικό χρέος, όταν η αναλογία της καθαρά παρούσας αξίας του χρέους ως προς το ΑΕΠ, είναι σε ποσοστό 50%. Ενώ, το Σύμφωνο Σταθερότητας για τις Ευρωπαϊκές χώρες, υποδεικνύει ότι το εξωτερικό χρέος δεν θα πρέπει να υπερβαίνει το 60% του ΑΕΠ καθώς και το έλλειμμα το 3%. Συνεπώς, τα κράτη μέλη πρέπει να θέτουν αυστηρούς κανόνες, με επιπτώσεις για την ανεργία και το εξαγωγικό προϊόν, ώστε να είναι σε θέση να πληρούν αυτά τα κριτήρια. (Cuddington,1996) Παρόλα αυτά, οι φορείς χάραξης πολιτικής και οι κυβερνώντες, καθυστερούν να επέμβουν δραστικά και οι χώρες οδηγούνται σε υπερβολικά ελλείμματα και συνεχώς αυξανόμενα επίπεδα χρέους. Πιστεύεται όμως, ότι με τις ικανοποιητικές προσπάθειες η τάση αυτή θα αρχίσει να μειώνεται.

4.2 ΒΙΩΣΙΜΟΤΗΤΑ ΚΑΙ ΔΗΜΟΣΙΟΝΟΜΙΚΗ ΠΟΛΙΤΙΚΗ:

Όταν πλέον γίνεται αντιληπτό ότι το δημόσιο χρέος είναι μη βιώσιμο, οι κυβερνήσεις καλούνται να λάβουν δημοσιονομικά μέτρα, με σκοπό την μείωση του. Πιο συγκεκριμένα, καλούνται να προσφύγουν σε μια δημοσιονομική προσαρμογή. Όσο μεγαλύτερο είναι το ποσοστό του δημόσιου χρέους, τόσο πιο επώδυνη καταλήγει η διαχείριση του από την πλευρά της κυβέρνησης, καθώς τα επιτόκια δανεισμού κινούνται αντιστρόφως ανάλογα με τους ρυθμούς μεγέθυνσης. Τα υψηλά επιτόκια δανεισμού, σε συνδυασμό με ένα μεγάλο χρέος και με χαμηλούς ρυθμούς μεγέθυνσης, επιβαρύνουν ακόμα περισσότερο την κατάσταση. Συνεπώς σε μια τέτοια κατάσταση, επιβάλλεται να γίνει μια ακόμα πιο έντονη δημοσιονομική προσαρμογή, προκειμένου να εμποδιστεί η περαιτέρω αύξηση του χρέους (CarlinW. SoskiceD.,2005)

Αν οι κυβερνήσεις δεν λάβουν άμεσα μέτρα αντιμετώπισης, τότε η κατάσταση ξεφεύγει και ενδέχεται η υπερχρεωμένη χώρα να μην μπορεί να καλύψει τις δανειακές τις ανάγκες, και με μια σειρά άλλων γεγονότων να οδηγηθεί μοιραία στην πτώχευση.

Για να μειωθεί το χρέος αλλά και τα συσσωρευμένα ελλείματα, πρέπει να δημιουργηθούν πρωτογενή πλεονάσματα. Γεγονός, που επιτυγχάνεται με μείωση των κρατικών δαπανών ή με την αύξηση της φορολογίας. Αυτές οι πρακτικές, βραχυχρόνια δημιουργούν μείωση του παραγόμενου προϊόντος και αύξηση της ανεργίας. Είναι γνωστό, ότι σε περιόδους δημοσιονομικής προσαρμογής και εξυγίανσης, μειώνεται σημαντικά η συνολική ζήτηση. Κάτι το οποίο είναι απόλυτα λογικό και εξηγείται από την ίδια την κατάσταση που επικρατεί. Αν η οικονομία βρίσκεται σε μια μη σταθερή περίοδο, με δείγματα μη βιωσιμότητας χρέους, η αβεβαιότητα επιφέρει άνοδο των επιτοκίων στις αγορές. Επιπλέον, η άποψη των ιδιωτών για επικείμενη κρίση, επηρεάζει σε μεγάλο βαθμό την ζήτηση τους, καθώς αναπροσαρμόζουν τις προσδοκίες τους για τα εισοδήματά τους.

Με μια σοβαρή δημοσιονομική προσαρμογή, η οποία και θα κριθεί ως αξιόπιστη από τις αγορές, θα βοηθήσει στη μείωση των επιτοκίων δανεισμού, με αποτέλεσμα να τονωθούν οι επενδύσεις και η κατανάλωση, καθώς θα επικρατεί καλύτερη ψυχολογία στο αγοραστικό κοινό.

Επίσης, η μείωση του δημόσιου χρέους μπορεί να επιτευχθεί, με την αντίστοιχη μείωση μόνο της δημόσιας κατανάλωσης, δηλαδή να μειωθούν μόνο οι μισθοί του δημόσιου τομέα, χωρίς να περιοριστούν οι επενδύσεις και να αυξηθεί η φορολογία. Αυτό το μέτρο σε συνδυασμό με μια αξιόπιστη κυβέρνηση, μπορεί να λειτουργήσει ευεργετικά σε μια οικονομία. Τα νοικοκυριά θα προσαρμόσουν τις προσδοκίες τους, καθώς θα θεωρήσουν ότι το μελλοντικό τους εισόδημα θα αυξηθεί, αφού η εξοικονόμηση εσόδων στο παρόν, θα συντελέσει στην μη αύξηση της φορολογίας στο μέλλον. Επιπλέον, η λήψη τέτοιων μέτρων, θα παρασύρει και τα επιτόκια δανεισμού. Τα πάντα όμως θα κριθούν, στο κατά πόσο είναι αξιόπιστο και υλοποιήσιμο το πρόγραμμα της κυβέρνησης, καθώς επίσης και η ίδια η αξιοπιστία της. (CarlinW. SoskiceD.,2005)

Σύμφωνα, με το Διεθνές Νομισματικό Ταμείο, κρίνεται απαραίτητο να γίνουν διαρθρωτικές αλλαγές, όπως η αύξηση των ορίων συνταξιοδότησης ή μείωση των

προνομίων τους, με σκοπό τη βιώσιμη δημοσιονομική πολιτική. Ερευνητές εξέτασαν τα αποτελέσματα της δημοσιονομικής προσαρμογής στις χώρες του ΟΟΣΑ και οδηγήθηκαν στα έξης συμπεράσματα:

-Κυβερνήσεις όπου έλαβαν αυστηρά μέτρα δημοσιονομικής πολιτικής, επωμίστηκαν το πολιτικό, οικονομικό και κοινωνικό κόστος.

-Η δημοσιονομική πολιτική, δεν επιφέρει γενικότερη ύφεση σε μια οικονομία.

-Οι χώρες που είχαν μια επιτυχημένη δημοσιονομική πολιτική, κατέφυγαν στην μείωση των δαπανών, περίπου στο 80%. Ενώ, οι χώρες που απέτυχαν στα περιγράμματα τους, χρησιμοποίησαν πολιτικές αύξησης της φορολογίας.

Παρόλο που οι περικοπές της δημόσιας δαπάνης, είναι η λιγότερο δημοφιλής τακτική, σε σχέση με την αύξηση της φορολογίας ή τη μείωση των δημόσιων επενδύσεων, προωθεί ένα πολύ σημαντικό μήνυμα στη διεθνή αγορά. Ότι δηλαδή, η κυβέρνηση αντιλαμβάνεται πλήρως την δημοσιονομική της κατάσταση. Επιπλέον, κάνει εμφανές ότι θέλει να βελτιώσει την κατάσταση της και ότι προσπαθεί να ακολουθήσει μια νέα τροχιά ανάπτυξης, χωρίς να συσσωρεύει μεγάλα ποσά χρέους. Το γεγονός αυτό, βοηθάει σημαντικά την εικόνα της χώρας και την αξιοπιστία της, συνεπώς βελτιώνονται και οι όροι αναχρηματοδότησης. (Alesina, Perotti, 1996)

4.3 ΚΡΙΣΙΜΟΙ ΠΑΡΑΓΟΝΤΕΣ ΤΗΣ ΠΟΡΕΙΑΣ ΚΑΙ ΤΗΣ ΒΙΩΣΙΜΟΤΗΤΑΣ ΤΟΥ ΕΛΛΗΝΙΚΟΥ ΔΗΜΟΣΙΟΥ ΧΡΕΟΥΣ:

Οι παράγοντες που επηρεάζουν την πορεία του χρέους είναι η ύπαρξη ή μη ελλειμμάτων, το ύψος των επιτοκίων, η πορεία του ΑΕΠ, ο πληθωρισμός και τα έσοδα από αποκρατικοποιήσεις (Σαχινίδης, 2014).

Δηλαδή όσο αυξάνεται το ονομαστικό ΑΕΠ της χώρας τόσο ευκολότερα εξυπηρετείται το χρέος αφού μειώνεται ο λόγος χρέους προς ΑΕΠ. Η χώρα μας κατά τα τελευταία έτη έχει αποπληθωρισμό για αρκετούς συνεχόμενους μήνες, ο οποίος υπονομεύει τη δυναμική του χρέους με διάφορους τρόπους μέσω του ΑΕΠ, των επιτοκίων, των δημοσιονομικών επιδόσεων εσόδων και δαπανών που με τη σειρά τους επηρεάζουν το πρωτογενές αποτέλεσμα της χώρας. Για την αποφυγή των κινδύνων του αποπληθωρισμού πρέπει ο πληθωρισμός να μειωθεί κάτω από το μέσο όρο της ευρωζώνης. Αυτό καθίσταται δυσκολότερο καθώς παρά την ποσοτική χαλάρωση που ακολουθεί η Ευρωπαϊκή Κεντρική Τράπεζα κατά το πολύ πρόσφατο παρελθόν ο πληθωρισμός της Ευρωζώνης κινούνταν κάτω από το 1%, που είναι πολύ κάτω από το στόχο του 2% που ορίζει η συνθήκη του Maastricht. Τέλος, τα έσοδα από τις αποκρατικοποιήσεις έχουν κινηθεί σε σχετικά χαμηλά επίπεδα με αποτέλεσμα να μην αρκούν για την καθοριστική μείωση του χρέους.

Από την άλλη κατά τις τελευταίες περιόδους παρά τις δικαιολογημένες ενστάσεις για την αντικειμενικότητα της βαθμολόγησης της πιστοληπτικής ικανότητας της χώρας από τους γνωστούς οίκους αξιολόγησης, η πραγματικότητα είναι ότι οι σχετικές αξιολογήσεις επηρεάζουν καθοριστικά τη συμμετοχή στην αγορά

χρήματος και κεφαλαίου και τις ροές των κεφαλαίων από και προς τη χώρα (Φίλιππας, 2013).

Για την αξιολόγηση των χωρών προσδιορίζονται 5 βασικές κατηγορίες παραγόντων που περιλαμβάνουν ποιοτικά και ποσοτικά κριτήρια και στόχο έχουν την εκτίμηση της ικανότητας μιας χώρας να εξυπηρετήσει το χρέος της. Οι παράγοντες αυτοί είναι η αποτελεσματικότητα των θεσμών και της διακυβέρνησης για εξασφάλιση βιώσιμων δημόσιων οικονομικών, προώθηση ισόρροπης οικονομικής ανάπτυξης και αντιμετώπιση οικονομικών ή πολιτικών κρίσεων· οικονομικοί παράγοντες (π.χ. κατά κεφαλήν ΑΕΠ, προοπτικές ανάπτυξης της χώρας κ.λπ.)· εξωτερικοί παράγοντες που απεικονίζουν την ικανότητα μιας χώρας να αντλεί χρηματοδότηση από το εξωτερικό για την κάλυψη των υποχρεώσεών της, με ειδική πρόβλεψη για τις χώρες εντός νομισματικών ενώσεων· δημοσιονομικοί παράγοντες που αντανακλούν τη βιωσιμότητα των ελλειμμάτων και του χρέους και τέλος νομισματικοί παράγοντες που εκφράζουν τον βαθμό στον οποίο οι νομισματικές αρχές μπορούν να εκπληρώσουν τον ρόλο τους και να υποστηρίξουν τη βιώσιμη οικονομική ανάπτυξη μέσω της άσκησης ευέλικτης νομισματικής πολιτικής (Φίλιππας, 2013).

Γενικά, δεν υπάρχει κάποιος κανόνας, ούτε και κάποια ασφαλής μεθοδολογία, για το πότε ένα χρέος θεωρείται βιώσιμο και πότε όχι (Σαχινίδης, 2014). Σύμφωνα με την Παγκόσμια Τράπεζα και το ΔΝΤ, το επίπεδο του χρέους είναι βιώσιμο όταν επιτρέπει στη χώρα να καλύψει τις τρέχουσες και μελλοντικές υποχρεώσεις εξυπηρέτησης του χρέους της στο ακέραιο, χωρίς την προσφυγή σε περαιτέρω ελάφρυνση του χρέους ή αναδιάρθρωση αποφεύγοντας τη συσσώρευση καθυστερούμενων οφειλών, ενώ επιτρέπει ένα αποδεκτό επίπεδο οικονομικής ανάπτυξης (Λιαργκόβας, 2014).

Η βιωσιμότητα του ελληνικού χρέους σύμφωνα με το όριο που έθεσε το ΔΝΤ κινείται στο ποσοστό του 120% που αρχικά τέθηκε ως στόχος για το 2020, αν και ουσιαστικά το ποσοστό αυτό δεν στηρίζεται σε κάποιους κοινά αποδεκτούς κανόνες και χρησιμοποιήθηκε ως αμοιβαία αποδεκτό κριτήριο των πιστωτών προς την Ελλάδα γιατί διαφορετικά θα εμφανίζονταν και άλλες χώρες (π.χ. η Ιταλία με χρέος 135%) να έχουν μη βιώσιμα χρέη.

Το μεγαλύτερο όφελος από το PSI και την επαναγορά του χρέους είναι η διασφάλιση της αποσύνδεσης του ύψους του χρέους από το κόστος εξυπηρέτησης και το ρίσκο αναχρηματοδότησης αυτού. Συγκεκριμένα, με το PSI και την επαναγορά χρέους, το χρέος μειώθηκε κατά 126 δις. ευρώ ή 70% του ΑΕΠ. Το PSI άλλαξε το χαμηλό κόστος εξυπηρέτησης (που ταμειακά είναι περίπου 6 δις ευρώ ή 3,3% του ΑΕΠ για την περίοδο 2013-2018) και την αποσύνδεση του ύψους του χρέους από το ρίσκο αναχρηματοδότησης του για την επόμενη 50ετία με εξαίρεση την περίοδο 2021-2022 όπου εμφανίζεται ένα υψηλό επίπεδο ελληνικών λήξεων.

Το χαμηλό κόστος εξυπηρέτησης οφείλεται στη σημαντική μείωση των επιτοκίων και των risk premia για την Ελλάδα. Σήμερα, το μέσο επιτόκιο εξυπηρέτησης του χρέους διαμορφώνεται στο 2,5%. Η μεγάλη δε, διασπορά λήξεων χρέους επιτεύχθηκε με την επιμήκυνση του χρέους (Σαχινίδης, 2014).

Σε πολύ μεγάλο ποσοστό (>90%) το Ελληνικό δημόσιο χρέος κατέχεται από θεσμικούς πιστωτές ενώ ένα πολύ μικρό μέρος του είναι το διαπραγματεύσιμο τμήμα του στις διεθνείς χρηματαγορές. Επειδή η νομισματική πολιτική στην ΟΝΕ καθορίζεται πλέον από την Ευρωπαϊκή Κεντρική Τράπεζα, οι χώρες-μέλη της με υψηλό χρέος, όπως και η Ελλάδα, δεν διαθέτουν πλέον μηχανισμούς δημοσιονομικής πολιτικής για την αντιμετώπιση βραχυχρόνιων διακυμάνσεων που οφείλονται σε μείωση της ζήτησης. Οι μέθοδοι οι οποίες προάγουν την ενίσχυση της εσωτερικής ζήτησης για μια χώρα μέλος της ΟΝΕ είναι μέσω αύξησης των δημοσίων δαπανών ή της μείωσης των φόρων.

Για τη βιώσιμη εξυπηρέτηση του χρέους από την χώρα πρέπει να συντρέχουν προϋποθέσεις όπως ο συνδυασμός αύξησης του ΑΕΠ και πρωτογενούς πλεονάσματος για μεγάλο χρονικό διάστημα που όμως είναι ιδιαίτερα δύσκολο να επιτευχθεί. Η επίτευξη και διατήρηση μεγάλων πρωτογενών πλεονασμάτων ειδικά σε μια εξασθενημένη οικονομία όπως η Ελληνική είναι πολύ δύσκολη ενώ και οι προοπτικές σημαντικής και διατηρήσιμης μεγέθυνσης του ΑΕΠ της χώρας είναι δυσμενείς, παρά τις επίσημα διατυπωμένες προσδοκίες για ανάκαμψη λόγω κυρίως της εσωστρέφειας και της πολιτικής ρευστότητας.

Η οργανωμένη αναδιάρθρωση χρέους εντός της ΕΕ θα δημιουργούσε νέα δεδομένα καθώς θα ανταποκρίνονταν στις προσδοκίες των αγορών ενώ θα γινόταν και ισόρροπη κατανομή των βαρών σε δανειστές και οφειλέτες, συνεισφέροντας στη σταθεροποίηση της ΕΕ. Βέβαια, η έκβαση μιας διαπραγμάτευσης αναδιάρθρωσης του χρέους εξαρτάται και από την αξιοπιστία της χώρας μας, που με τη σειρά της μετριέται με την εξέλιξη της δημοσιονομική πολιτικής, ενώ τέλος δεν πρέπει να παραβλέπουμε και τις διάφορες πολιτικές δυνάμεις εντός της ΕΕ που σε αντίθεση με τις κατά καιρούς υποσχέσεις και δεσμεύσεις για λόγους εσωτερικής πολιτικής δεν θέλουν να προχωρήσουν σε τέτοιο βήμα.

Για την αποπληρωμή και τη εξυπηρέτηση του χρέους δεσμεύονται σημαντικοί πόροι (17 δις ευρώ ετησίως περίπου μετά το 2015 ή 9% του ΑΕΠ) με αποτέλεσμα να περιορίζονται και οι δυνατότητες χρηματοδότησης των δημοσίων επενδύσεων.

Παράλληλα δεν είναι εύκολο να μιλήσουμε για μείωση του χρέους αν ο ρυθμός αύξησης του ονομαστικού ΑΕΠ είναι μικρότερος από το ονομαστικό επιτόκιο (3%) και δεν πραγματοποιούνται σημαντικά πρωτογενή πλεονάσματα για μεγάλο χρονικό διάστημα.

Σύμφωνα με έκθεση η οποία είχε διενεργηθεί από το ΔΝΤ για το Ελληνικό χρέος και προκειμένου να υπήρχε προοπτική μείωσης στο 127,3% το 2020 θα έπρεπε από το 2015 οι ετήσιοι ρυθμοί ανάπτυξης να ήταν 3,5% και τα πρωτογενή πλεονάσματα 4,3% του ΑΕΠ. Όπως εύκολα θα μπορούσε να αντιληφθεί κανείς με αυτές τις συνισταμένες το χρέος δεν θα μπορεί να είναι βιώσιμο και ως εκ τούτου είχε ζητήσει ένα κούρεμα του ως προαπαιτούμενο ώστε να συμμετέχει και στο τρίτο πρόγραμμα.

Η ΕΕ και η ΕΚΤ εφάρμοζε ως πρότινος μία πολιτική που οδηγούσε σε στασιμότητα της ανάπτυξης και αποπληθωρισμού που δεν ευνοούσαν τη μείωση του χρέους. Με πληθωρισμό 2% ετησίως και ανάπτυξη 1% (δηλαδή 3% ρυθμός

μεγέθυνσης ονομαστικού ΑΕΠ) χρειάζονται 20 χρόνια λιτότητας για να μειωθεί το χρέος κατά 20% του ΑΕΠ. Μετά από απόφαση του κ. Ντράγκι, προηγούμενου προέδρου της ΕΚΤ, η τράπεζα έχει εφαρμόσει πρόγραμμα ποσοτικής χαλάρωσης και μεγάλο πρόγραμμα επαναγοράς ομολόγων, ώστε να τονώσει τον πληθωρισμό.

Μέτρα για την χώρα μας που θα μπορούσαν να αντιμετωπίσουν το υψηλό χρέος είναι μεταξύ άλλων:

-Οι ελαστικότεροι δημοσιονομικοί όροι που οδηγούν σε μεγέθυνση του ΑΕΠ και μείωση του χρέους.

-Ένα διευρυμένο επενδυτικό πρόγραμμα που θα προκαλέσει μεγέθυνση του ΑΕΠ και άρα μείωση του ποσοστού χρέους.

-Υψηλότερο πληθωρισμό από 2% ώστε να μειωθεί το χρέος.

-Αμοιβαιοποίηση του χρέους που θα οδηγήσει σε μείωση του κόστους

εξυπηρέτησης του χρέους για την Ελλάδα και τις χώρες του Ευρωπαϊκού

Νότου.

4.4 ΤΟ ΦΑΙΝΟΜΕΝΟ ΤΗΣ ΑΥΞΗΣΗ ΤΟΥ ΔΗΜΟΣΙΟΥ ΧΡΕΟΥΣ ΧΩΡΙΣ ΑΥΞΗΣΗ ΤΟΥ ΔΑΝΕΙΣΜΟΥ:

Πρόκειται για φαινόμενο το οποίο απεικονίζει τον τρόπο με τον οποίο, ενώ το πρωτογενές έλλειμμα (δημοσιονομικό έλλειμμα μείον τους τόκους) είναι μηδενικό , με λίγα λόγια δεν υπάρχει νέος δανεισμός του δημοσίου, το κλάσμα του δημοσίου χρέους προς το ΑΕΠ, πιθανώς να εξακολουθεί να αυξάνεται. Αυτό το φαινόμενο , παρατηρείται όταν ο ρυθμός μεταβολής του ονομαστικού ΑΕΠ , είναι χαμηλότερος από το μέσο σταθμικό επιτόκιο εξυπηρέτησης του χρέους.

Με τον τρόπο αυτό, όταν το επιτόκιο είναι μεγαλύτερο από τον ρυθμό μεταβολής του ονομαστικού ΑΕΠ , ο λόγος του δημόσιου χρέους ως προς το ποσοστό του ΑΕΠ αυξάνεται. Έχει παρατηρηθεί ότι, σε περιόδους χαμηλής ανάπτυξης και ύφεσης , καθώς και σε περιόδους αποπληθωρισμού, το φαινόμενο αυτό, γνωστό και ως φαινόμενο της χιονοστιβάδας, γίνεται ιδιαίτερα έντονο.

Το γεγονός αυτό, οφείλεται κυρίως στη μη αύξηση του εθνικού εισοδήματος ή στην αναιμική αύξηση, η οποία δεν επαρκεί ώστε να αποπληρωθούν οι τόκοι εξυπηρέτησης του χρέους, συνεπώς το χρέος ως ποσοστό του εθνικού εισοδήματος αυξάνεται , ακόμα και χωρίς την ύπαρξη νέου δανεισμού.

Η Ελληνική οικονομία, βρέθηκε αντιμέτωπη με το ως άνω φαινόμενο, γεγονός που προκάλεσε σοβαρή ανησυχία. Την περίοδο 2000-2008, η ονομαστική αύξηση του ΑΕΠ κυμαινόταν κατά μέσο όρο στο 7,3% , ενώ η τεράστια παγκόσμια μόχλευση ευνόησε του επενδυτές, οι οποίοι δανειζόταν πολύ πιο εύκολο με χαμηλά επιτόκια . Έτσι και η χώρα μας έφτασε να δανείζεται υπέρογκα ποσά , απολαμβάνοντας επιτόκια δανεισμού ελάχιστα υψηλότερα των αντίστοιχων της Γερμανίας.

Κατά την περίοδο εκείνη, το ονομαστικό ΑΕΠ ήταν υψηλό και τα επιτόκια δανεισμού παρέμεναν σταθερά, έτσι η διαφορά του επιτοκίου από τον ρυθμό μεταβολής του ΑΕΠ, οδηγούσε στην μείωση του λόγου του δημόσιου χρέους προς το ΑΕΠ, κατά 0,9% ετησίως. Παρόλα αυτά, η χώρα κατά την τελευταία τριαντακονταετία, είχε πολλαπλασιάσει το δημόσιο χρέος, χωρίς να καταβάλλει καμία προσπάθεια να μειώσει τα χρόνια ελλείμματα, έτσι ώστε να οχυρωθεί από μελλοντικές οικονομικές δυσκολίες. Με τον τρόπο αυτό, με το ξέσπασμα της οικονομικής κρίσης το 2008, η χώρα βρέθηκε αντιμέτωπη με σοβαρά οικονομικά προβλήματα, ένα από αυτά ήταν και το φαινόμενο της χιονοστιβάδας.

Συμπερασματικά καταλήγουμε, ότι μια μακροχρόνια εξασθενημένη αναπτυξιακή δυναμική μιας οικονομίας, προκειμένου να αποφύγει τον κίνδυνο της δημιουργίας δυσμενών συνθηκών δημόσιου χρέους, επιβάλλεται η άμεση μείωση των δημοσιονομικών ελλειμμάτων, καθώς και η συστηματική επίτευξη πρωτογενών πλεονασμάτων. Τα πρωτογενή αυτά πλεονάσματα, θα πρέπει να είναι τέτοια, ώστε να αντισταθμίσουν την επίδραση του φαινομένου της χιονοστιβάδας, καθώς και να μπορούν να σταθεροποιήσουν το δημόσιο χρέος ως ποσοστό του ΑΕΠ.

Επίσης, κρίνεται αναγκαίο να εκπονηθούν στρατηγικές τόνωσης για την οικονομία, προκειμένου να αποφευχθεί ένας φαύλος κύκλος μακροχρόνιας οικονομικής κατήφειας. Η οικονομική μεγέθυνση θα επιτευχθεί, με αύξηση των συνολικών δημόσιων δαπανών, διαφορετικά μπορεί να επιτευχθεί με διαρθρωτικά μέτρα, καθώς και με τη μεταφορά πόρων από τη δημόσια κατανάλωση στην ιδιωτική και την δημόσια επένδυση, σε τομείς με υψηλή πολλαπλασιαστική ισχύ.

4.5 ΒΙΩΣΙΜΟΤΗΤΑ ΤΟΥ ΕΛΛΗΝΙΚΟΥ ΔΗΜΟΣΙΟΥ ΧΡΕΟΥΣ ΜΕΤΑ ΤΑ ΜΝΗΜΟΝΙΑ:

Καθώς η χώρα ολοκλήρωνε επιτυχώς το τρίτο προγράμματος, στο Eurogroup της 22ης Ιουνίου 2018 συζητήθηκε και τέθηκε σε εφαρμογή η μεσοπρόθεσμη δέσμη μέτρων που αφορούσαν το ελληνικό δημόσιο χρέος. Τα μέτρα αυτά περιλάμβαναν τα ακόλουθα:

-Την παράταση της περιόδου χάριτος για τα δάνεια του EFSF κατά 10 χρόνια και την επιμήκυνση της μέσης διάρκειας λήξης κατά 10 χρόνια. Οι πληρωμές τόκων μετατίθενται εκ νέου κατά 10 χρόνια, παρέχοντας στην κυβέρνηση μια μακρά περίοδο μέτρων χρηματοδοτικών αναγκών, παρέχοντας σημαντική διευκόλυνση για να εξασφαλιστεί η άμεση πρόσβαση στην αγορά κατά τα προσεχή έτη.

-Την κατάργηση από το 2018 του step-up επιτοκίου που σχετίζεται με τα δάνεια του δεύτερου ελληνικού προγράμματος.

-Τη χρήση από τον ESM των κερδών των κεντρικών τραπεζών (SMPs, ANFAs) από τα ελληνικά ομόλογα του 2014 και τη σταδιακή επιστροφή τους στην Ελλάδα. Τα ως άνω κεφάλαια θα μεταφέρονται στην Ελλάδα ισόποσα, σε εξαμηνιαία βάση από το 2018 μέχρι τον Ιούνιο του 2022 μέσω ξεχωριστού λογαριασμού του ESM και θα χρησιμοποιηθούν για τη μείωση των ακαθάριστων χρηματοδοτικών αναγκών ή για τη χρηματοδότηση άλλων συμφωνηθέντων επενδύσεων.

-Τη δημιουργία «μαξιλαριού» ρευστότητας ύψους 24,1 δισ. ευρώ, που θα εξασφαλίζει την οικονομική άμυνα της χώρας έναντι των αγορών. Το ταμείο αυτό, περιλαμβάνει τη δημιουργία ενός μεγάλου ταμειακού αποθέματος για να διασφαλιστεί ότι η Ελλάδα δεν θα έχει ανάγκη πρόσβασης στις αγορές σε περιόδους αστάθειας. Το ταμείο θα είναι μεγαλύτερο από το αναμενόμενο στα 24,1 δισ. ευρώ (10% της εκτίμησης του ΑΕΠ για το 2018), καλύπτοντας τις οικονομικές ανάγκες του κράτους για σχεδόν δύο χρόνια μετά το τέλος του προγράμματος τον Αύγουστο του 2018. (Eurogroup 2018)

Κατόπιν σχετικής ανακοίνωσης του Eurogroup αναφέρεται πως «η Ελλάδα βγαίνει από το πρόγραμμα οικονομικής βοήθειας με ισχυρότερη οικονομία που στηρίζεται στις δημοσιονομικές και διαρθρωτικές μεταρρυθμίσεις που εφαρμόστηκαν».

Στη συνέχεια αναφορικά με τη βιωσιμότητα του ελληνικού χρέους, το Eurogroup τονίζει ότι «Οι ακαθάριστες χρηματοδοτικές ανάγκες της χώρας θα πρέπει να παραμείνουν κάτω από το 15% του ΑΕΠ μεσοπρόθεσμα και κάτω από το 20% του ΑΕΠ μακροπρόθεσμα, εξασφαλίζοντας ταυτόχρονα ότι το χρέος μειώνεται σταθερά» ενώ δεσμεύεται ότι θα επανέλθει στο θέμα της επανεξέτασης της βιωσιμότητας του ελληνικού χρέους στο μέλλον. Πιο συγκεκριμένα αναφέρεται πως «βάσει της ανάλυσης της βιωσιμότητας του χρέους από τα ευρωπαϊκά θεσμικά όργανα, το Eurogroup θα επανεξετάσει στο τέλος της περιόδου χάριτος, το 2032, εάν χρειάζονται πρόσθετα μέτρα χρέους» (Eurogroup, 2018).

Στην ίδια γραμμή με την ευρωπαϊκή αντίληψη για την βιωσιμότητα του ελληνικού χρέους είναι και ο Οργανισμός Διαχείρισης Δημοσίου Χρέους (ΟΔΔΗΧ) ο οποίος σε μελέτη του αναλύει τα μέτρα ελάφρυνσης του χρέους και καταλήγει στο συμπέρασμα ότι τα μεσοπρόθεσμα μέτρα ελάφρυνσης του χρέους τα οποία συμφωνήθηκαν τον είναι ικανά να εξασφαλίσουν την μακροπρόθεσμη βιωσιμότητα του. Στα σχετικά συμπεράσματα του ο ΟΔΔΗΧ δείχνει ότι:

-Η δυναμική του χρέους είναι σαφώς βιώσιμη και σε καθοδική πορεία μετά από αυτά τα μέτρα ελάφρυνσης του χρέους με το χρέος να θεωρείται βιώσιμο ακόμη και μακροπρόθεσμα.

-Το κλάσμα του χρέους προς το ΑΕΠ αναμένεται να μειωθεί στο 128% του ΑΕΠ το 2032 έναντι 134% στο παρελθόν και για την περίοδο 2018-2032, οι ακαθάριστες χρηματοδοτικές ανάγκες μειώθηκαν κατά 2,7% ως ποσοστό του ΑΕΠ σε 10,6% κατά μέσο όρο.

-Η Ελλάδα έχει πολύ καλές προοπτικές έχοντας εξαλείψει τον κίνδυνο αναχρηματοδότησης. Η χώρα έχει εφοδιαστεί με ταμειακά αποθέματα 24,1 δισ. Ευρώ στο τέλος του προγράμματος, που αντιστοιχούν σε 2 χρόνια ακαθάριστες ανάγκες χρηματοδότησης.

-Η Ελλάδα διαθέτει προστασία από τον κίνδυνο επιτοκίων μέσω συμφωνιών ανταλλαγής επιτοκίων, τις περιορισμένες χρηματοδοτικές ανάγκες, τον όγκο ταμειακών αποθεμάτων, τη χαμηλή ευαισθησία του κόστους χρηματοδότησης του ESM και τις μελλοντικές επαναγορές (Σαββάκης 2018)

Παρά το γεγονός ότι ο ΟΔΔΗΧ, αλλά και το Eurogroup μέσω του προέδρου του Σεντένο δηλώνει πως «Το ελληνικό χρέος είναι βιώσιμο. Δεν θα υπάρξει άλλο πρόγραμμα για την Ελλάδα» το ΔΝΤ μέσω νέας ανάλυσης για το ελληνικό χρέος που πραγματοποίησε τον επόμενο μήνα, φαίνεται πως έχει διαφορετική άποψη.

Αναφέρει σχετικά, ότι με το πακέτο ελάφρυνσης που συμφωνήθηκε, οι μεσοπρόθεσμες ανάγκες αναχρηματοδότησης και οι τάσεις σε ότι αφορά την πορεία του χρέους εμφανίζονται στο βασικό σενάριο διαχειρίσιμες. Σε ορίζοντα όμως δεκαετίας, υπάρχουν σημαντικοί κίνδυνοι που σχετίζονται με την πιθανότητα μικρότερης ανάπτυξης και χαμηλότερων πρωτογενών πλεονασμάτων.

Αναφέρεται επίσης στον μακροπρόθεσμο ορίζοντα όπου σημειώνεται η μεγάλη διαφοροποίηση του ταμείου με τους Ευρωπαίους εταίρους μας. Βασική ανησυχία του ΔΝΤ είναι ότι η δημοσιονομική προσαρμογή έγινε με μείγμα μέτρων που πλήττει την ανάπτυξη και για αυτό απαιτείται να αλλάξει το μείγμα ώστε να υπάρξει καλύτερη πορεία της οικονομίας μακροπρόθεσμα, κάτι που καθίσταται δύσκολο να πραγματοποιηθεί δεδομένων των στόχων που έχουν τεθεί. Σύμφωνα με σχετικές εκτιμήσεις του Ταμείου, το ελληνικό χρέος θα αρχίσει να αυξάνεται ως ποσοστό του ΑΕΠ από το 2038 δυσκολεύοντας την πρόσβαση της Ελλάδας στις αγορές, και έτσι «θα χρειαστεί πρόσθετη ελάφρυνση για την εξασφάλιση της βιωσιμότητας του χρέους». Ουσιαστικά υπεύθυνοι του ΔΝΤ ανησυχούν και σημειώνουν ότι η βελτίωση του χρέους σε μακροπρόθεσμο ορίζοντα στηρίζεται σε ιδιαίτερα αισιόδοξες εκτιμήσεις για την πορεία του ΑΕΠ και σε εξίσου φιλόδοξες απόψεις για την δυνατότητα της Χώρας να επιτύχει μεγάλα πρωτογενή δημοσιονομικά πλεονάσματα, δείχνοντας ότι θα ήταν δύσκολο να διατηρηθεί μακροπρόθεσμα η πρόσβαση στην αγορά χωρίς περαιτέρω ελάφρυνση του χρέους.

Ποιο αναλυτικά τα βασικά στοιχεία διαφοροποίησης των προβλέψεων του ΔΝΤ και της Ευρωπαϊκής Ένωσης όπως φαίνεται είναι :

-Η πρόβλεψη για το ονομαστικό ΑΕΠ της χώρας και η επίτευξη του στόχου των πρωτογενών πλεονασμάτων. Το ΔΝΤ εκτιμά ότι την περίοδο 2018-2060 σε μέσο όρο το ονομαστικό ΑΕΠ της Ελλάδος θα αυξηθεί κατά 2,9%, έναντι 3,1% που προβλέπει η Κομισιόν.

-Τα επιτόκια με βάση τα οποία δανείζεται η Ελλάδα.

Στο βασικό σενάριο του ταμείου τα επιτόκια τοποθετούνται θα αγγίζουν το 6% το 2060 (μέσος όρος 5,7%) ενώ σε αυτό της επιτροπής ξεκινούν από το 3,2% και φτάνουν στο 5,2% το 2027-2030, ενώ περιορίζονται στο 4,2% το 2060 (μέσος όρος 4,8%) (IMF 2018).

Ο Peter Dolman, επικεφαλής του ΔΝΤ στην Ελλάδα, διατύπωσε την εκτίμηση ότι οι στόχοι για το ελληνικό πρωτογενές πλεόνασμα θα έπρεπε να είναι χαμηλότεροι: «Θα προτιμούσαμε αυτοί οι στόχοι να ήταν χαμηλότεροι. Αμφιβάλλουμε ότι μπορούν να πετύχουν τον στόχο ενώ αναπτύσσονται με τον ρυθμό που αναμένεται και την ίδια στιγμή πρέπει να μειώνουν το χρέος» δήλωσε με αφορμή την παρουσίαση της έκθεσης βιωσιμότητας του ελληνικού χρέους. (Ζαφείρη 2018).

Σχετικές ανησυχίες με το ΔΝΤ φαίνεται έχει διατυπώσει και ο χρηματοπιστωτικός οίκος Moody's όπως μέσα από μελέτη του που δημοσιεύτηκε μετά από τα μέτρα ελάφρυνσης. Όπως αναφέρει σχετικά ο οίκος, η απόφαση του Eurogroup διασφαλίζει ότι οι χρηματοδοτικές ανάγκες της Ελλάδας θα είναι ήπιες και διαχειρίσιμες για τα επόμενα 10 χρόνια ενώ αναφέρει επίσης πως το πακέτο αποτελεί σημαντικό δείκτη αναφοράς στη συνεχιζόμενη ανάκαμψη της Ελλάδας και πώς η συμφωνία θα ανοίξει το δρόμο για την κυβέρνηση να επιστρέψει στη χρηματοδότηση της κεφαλαιαγοράς σε σταθερή βάση.

Ωστόσο, σύμφωνα με την ίδια έκθεση οι προκλήσεις που έχει να αντιμετωπίσει η ελληνική οικονομία παραμένουν σημαντικές και μεγάλες. Η συμφωνία απαιτεί μια σταθερή δέσμευση και εστίαση στη διατήρηση μιας συνετής δημοσιονομικής πολιτικής και ενός πολύ μεγάλου πρωτογενούς πλεονάσματος για αρκετά έτη. Οι εκάστοτε κυβερνήσεις είναι υποχρεωμένες να διατηρούν ένα πολύ μεγάλο πρωτογενές πλεόνασμα το οποίο αγγίζει 3,5% του ΑΕΠ ετησίως μέχρι το 2022 και στη συνέχεια να παρουσιάσουν πλεόνασμα 2,2% του ΑΕΠ. Και παρά το γεγονός ότι η οικονομική ανάπτυξη έχει επιστρέψει και πιθανότατα θα επιταχυνθεί φέτος, οι προοπτικές ανάπτυξης της Ελλάδας σύμφωνα με την Moody's είναι μάλλον συγκρατημένες (bankingnews.gr 2018).

Η Ευρωπαϊκή Επιτροπή μέσω της εκπροσώπου της επιτροπής Μίνα Αντρέεβα, τάχθηκε υπέρ των μέτρων ελάφρυνσης του ελληνικού χρέους που συμφώνησε το Eurogroup, σημειώνοντας ότι οι προβλέψεις του ΔΝΤ για την Ελλάδα είναι «μονίμως απαισιόδοξες» και πως το Ταμείο χρειάστηκε στο παρελθόν να τις αναθεωρήσει (Κουρτάλη 2018).

4.6 ΣΚΕΨΕΙΣ ΚΑΙ ΠΡΟΤΑΣΕΙΣ ΓΙΑ ΕΞΟΔΟ ΑΠΟ ΤΗΝ ΚΡΙΣΗ ΚΑΙ ΕΠΑΝΕΚΚΙΝΗΣΗ ΤΗΣ ΟΙΚΟΝΟΜΙΑΣ:

Στις αρχές της προηγούμενης δεκαετίας το ελληνικό κράτος έφτασε στα πρόθυρα της χρεοκοπίας. Για να μην αποτελέσει η χρεοκοπία και ότι αυτή συνεπάγεται, τη νέα πραγματικότητα της χώρας η κεντρική πολιτική σκηνή υπέγραψε μια σειρά από δανειακές συμφωνίες και μνημόνια συνεργασίας με τους ευρωπαίους εταίρους της και το ΔΝΤ, εισπράττοντας έτσι το μεγαλύτερο δάνειο στην ιστορία και αναλαμβάνοντας ταυτόχρονα να φέρει εις πέρας μια σειρά από διαρθρωτικές μεταρρυθμίσεις. Παρόλα τα στοιχεία και χαρακτηριστικά της ελληνικής οικονομίας, δείχνουν πως η χώρα ακόμα δεν κατάφερε να πραγματοποιήσει στροφή προς μια βιώσιμη ανάπτυξη. Ανάμεσα στα πολλά και σημαντικά προβλήματα που αντιμετωπίζει η ελληνική οικονομία, υπάρχουν κάποια που μπορούν να θεωρηθούν σοβαρότερα και κρίσιμότερης σημασίας και η επίλυση τους αποτελεί ανάγκη επιτακτικής σημασίας για την αναγέννηση της ελληνικής οικονομίας.

Αναμφίβολα, ο κυριότερος τομέας στον οποίο τα βήματα που έγιναν για την εξυγίανση του είναι ανεπαρκή, και η παρούσα λειτουργία του αποτελεί «τροχοπέδη» για την υγιή ανάπτυξη της ελληνικής οικονομίας είναι το φορολογικό σύστημα. Το φορολογικό σύστημα της Ελλάδας ακόμη και μετά τις αλλαγές οι οποίες έχουν πραγματοποιηθεί μπορεί να χαρακτηριστεί προβληματικό, άδικο και

αναποτελεσματικό. Αποτελεί σημαντικό εμπόδιο για την επιχειρηματική δραστηριότητα, διαδραματίζει καθοριστικό ρόλο στην παρατεταμένη περίοδο αποεπένδυσης που πέρασε η χώρα, αδυνατεί να αντιμετωπίσει τις οικονομικές ανισότητες και είναι φτιαγμένο με τέτοιο τρόπο ώστε να διευκολύνει τη φοροδιαφυγή.

Κατά τα χρόνια της κρίσης και των μνημονίων η φορολογία στην Ελλάδα αυξήθηκε δραματικά. Αυξήθηκαν οι φορολογικοί συντελεστές, εκμηδενίστηκε το αφορολόγητο όριο, καταργήθηκαν φοροαπαλλαγές και προστέθηκαν νέοι φόροι . Μέσα σε 8 χρόνια οι έκτακτοι φόροι αυξήθηκαν κατά 94%.

Τα έσοδα από φόρους που αφορούσαν στην περιουσία των πολιτών επταπλασιάστηκαν, από 500 εκατ. το 2008 σε 3,6 δις ευρώ το 2016. Οι φόροι στην παραγωγή έφτασαν στο 16,1% του ΑΕΠ το 2015, από 12,7% του ΑΕΠ το 2008. Οι φόροι στο εισόδημα και οι ασφαλιστικές εισφορές αυξήθηκαν επίσης ως ποσοστό του ΑΕΠ. Ταυτόχρονα οι επιχειρήσεις φορολογούνται με συντελεστή υψηλότερο από τον αντίστοιχο ευρωπαϊκό μέσο όρο, ενώ παράλληλα οι φορολογικοί συντελεστές για τα φυσικά πρόσωπα είναι επίσης από τους υψηλότερους στην Ευρώπη.

Σύμφωνα με μελέτη της Διανέωσης και του IOBE (2018) το ελληνικό φορολογικό σύστημα των πολύ υψηλών συντελεστών και των εξαιρετικά υψηλών εισφορών κρατά μεν τα φορολογικά έσοδα υψηλά, αλλά το κάνει να λειτουργεί με στρεβλό και άδικο τρόπο. Χαρακτηριστικό αυτού, όπως φαίνεται και στο παρακάτω διάγραμμα, το 2015 το 88,2% των φορολογουμένων, αυτοί δηλαδή που δήλωσαν εισοδήματα μικρότερα των 25.000 ευρώ ετησίως, πλήρωναν το 32,7% των φόρων. Το υπόλοιπο 11,8% πλήρωνε το 67,3% των φόρων. Μάλιστα, το 3,4% των πολιτών, αυτοί που δήλωναν πάνω από 42.000 ευρώ ετήσιο εισόδημα, πληρώνουν το 42,1% των φόρων .

Στη συνέχεια της έκθεσης φαίνεται, πως το φορολογικό μας σύστημα δεν λειτουργεί αποτελεσματικά ούτε ως εργαλείο αντιμετώπισης των ανισοτήτων, γεγονός που εξηγεί σε ικανοποιητικό βαθμό το γιατί σε έκθεση του ΟΟΣΑ (2014) όπου μετρήθηκε η οικονομική ανισότητα, η χώρα τοποθετήθηκε μεταξύ των χωρών με τη μεγαλύτερη εισοδηματική ανισότητα

Σε όλες τις χώρες της Ευρωπαϊκής Ένωσης το μείγμα φόρων και κοινωνικών παροχών επηρεάζει τον κίνδυνο φτώχειας του πληθυσμού. Χώρες με πολύ υψηλή φορολογία (όπως οι Σκανδιναβικές κυρίως χώρες) έχουν αναγκαστικά και εκτεταμένο σύστημα κοινωνικών παροχών για να αντισταθμίσουν τον κίνδυνο φτώχειας των πιο ευάλωτων κοινωνικών ομάδων. Από όλες τις χώρες της Ε.Ε., αυτή που εμφανίζει τη χειρότερη επίδοση των μέτρων κοινωνικής προστασίας σε όρους μείωσης του κινδύνου φτώχειας, είναι η Ελλάδα.

Τα προβλήματα και οι στρεβλώσεις δυστυχώς δεν τελειώνουν στον σχεδιασμό της δομής του φορολογικού συστήματος, εφόσον η ίδια η δομή του αποτελεί πρόβλημα μείζονος σημασίας. Όπως έδειξε και η ειδική έρευνα των Δημήτρη Α. Σωτηρόπουλο και Λεωνίδα Χριστόπουλου (2017) για λογαριασμό της διαΝΕΟσις για την πολυνομία και την κακονομία στην Ελλάδα, μόνο το διάστημα 2001 -2015 στη χώρα μας ψηφίστηκαν 36 αμιγώς φορολογικοί νόμοι, (πρακτικά αυτό συνεπάγεται σε

πάνω από δύο φορολογικά νομοσχέδια τον χρόνο!). Μόνο για το 2016 ψηφίστηκαν πέντε νόμοι με φορολογικό αντικείμενο, οι οποίοι συνοδεύτηκαν από 89 υπουργικές αποφάσεις και 186 εγκυκλίους. Ουσιαστικά το παραπάνω φαινόμενο προκαλεί μια άνευ προηγουμένου ανασφάλεια κυρίως για τις επιχειρήσεις αλλά και για τους φορολογούμενους πολίτες οι οποίοι σε πολλές περιπτώσεις δεν γνωρίζουν τι ισχύει. Το έμμεσο κόστος συμμόρφωσης για τις επιχειρήσεις το 2013, για παράδειγμα, υπολογίστηκε στα 335 εκατομμύρια ευρώ, δηλαδή το 12,6% των συνολικών εσόδων του κράτους από τα νομικά πρόσωπα.

Αυτά τα χρήματα που δαπάνησαν οι εταιρείες, για να πληρούν τις υποχρεώσεις τους και για να κινούνται στα πλαίσια της φορολογικής νομιμότητας, δεν κατέληξαν στο κεντρικό κράτος, αλλά αντίθετα χάθηκαν στις γραφειοκρατικές διαδικασίες και στην σπατάλη ανθρώπινου δυναμικού και του χρόνου εργασίας. Για να έχουμε σφαιρική άποψη και εικόνα για το συγκεκριμένο θέμα το αντίστοιχο ποσοστό στη Γερμανία είναι 2,2% και στο Ηνωμένο Βασίλειο, είναι στο 5%.

Ένα ακόμα παράδοξο που παρατηρείται στην ελληνική οικονομία είναι αυτό της συνύπαρξης υψηλών ονομαστικών φορολογικών συντελεστών και χαμηλών φορολογικών εσόδων. Φαινόμενο το οποίο εξηγείται σε απόλυτο βαθμό από την εκτεταμένη φοροδιαφυγή και το τεράστιο μέγεθος της παραοικονομίας που αποτελεί για πολλά χρόνια βασικό χαρακτηριστικό της ελληνικής οικονομικής πραγματικότητας.

Όσον αναφορά τη φοροδιαφυγή, το πραγματικό της νούμερο όπως είναι κατανοητό είναι σχετικά δύσκολο να υπολογιστεί. Σύμφωνα με μελέτη της διαΝΕΟσις (2016), συγκεντρώθηκαν οι εκτιμήσεις που έχουν γίνει για τις διάφορες κατηγορίες φοροδιαφυγής, και πραγματοποιήθηκε μια σύνθεση που μπορεί να περιέχει έναν σχετικό βαθμό αυθαιρεσίας, αλλά ταυτόχρονα δίνει μια τάξη μεγέθους που δεν απέχει πολύ από την πραγματικότητα. Σύμφωνα με την έκθεση:

-Τα διαφυγόντα έσοδα από τη φοροδιαφυγή των φυσικών προσώπων κυμαίνονται από 1,9% ως 4,7% του ΑΕΠ ετησίως.

-Από τη φοροδιαφυγή στον ΦΠΑ εκτιμάται ότι χάνεται το 3,5% του ΑΕΠ. Απώλειες από το λαθρεμπόριο ποτών, τσιγάρων και καυσίμων αντιστοιχεί σε περίπου 0,5% του ΑΕΠ.

-Για τα νομικά πρόσωπα, τα διαφυγόντα κέρδη για τη χώρα από τη φοροδιαφυγή και φοροαποφυγή των επιχειρήσεων υπολογίζονται γύρω στο 0,15% του ΑΕΠ.

-Κατά συνέπεια, το μέγεθος της φοροδιαφυγής στην Ελλάδα μπορεί να προσδιοριστεί σε ένα ποσοστό από 6% ως 9% του ΑΕΠ, δηλαδή ανάμεσα σε € 11 και €16 δις το χρόνο.

Θα πρέπει να αναφέρουμε ότι η χώρα έχει κάθε χρόνο έσοδα ύψους περίπου €50 δις ευρώ. Με αυτά τα έσοδα, τις ασφαλιστικές εισφορές και τα δάνεια των μνημονίων πρέπει να καλύπτει όλα του τα έξοδα για την ομαλή λειτουργία του. Έξοδα τα οποία περιλαμβάνουν, περίπου €12 δις ευρώ (το χρόνο) για την αποπληρωμή δανείων, €28 δις για την πληρωμή συντάξεων και περίπου 15 δις για την

πληρωμή μισθών των δημοσίων υπαλλήλων. Μετά από την σύντομη αυτή ανάλυση διευκρίνιση συνειδητοποιούμε το μέγεθος της ζημίας που προκαλείται στο ελληνικό δημόσιο από την εκτεταμένη φοροδιαφυγή.

Επίσης όσον αναφορά το μέγεθος της παραοικονομίας στην Ελλάδα, έχει υπολογιστεί από διάφορες μελέτες να κυμαίνεται από 20 μέχρι 30% του ΑΕΠ, ένα ποσοστό πολύ υψηλό για ανεπτυγμένη χώρα. Είναι κατά κανόνα γύρω στις 4 – 5 μονάδες πάνω από το μέσο όρο της Ευρωπαϊκής Ένωσης. Για το 2015 υπολογίστηκε γύρω στο 22,4% του ΑΕΠ, δηλαδή σχεδόν 40 δις ευρώ.

Η καταπολέμηση της φοροδιαφυγής είναι μια πρόκληση για όλα τα κράτη του κόσμου, ακόμα και για τα πιο ανεπτυγμένα, πόσο μάλλον για την θεσμικά «καθυστερημένη» χώρα μας.

Η έρευνα της διαΝΕΟσις (2016,σελ.128) καταλήγει σε μια σειρά από λύσεις συμπεράσματα για την καταπολέμηση της φοροδιαφυγής που περιλαμβάνουν:

- μείωση των συντελεστών φορολογίας και των έκτακτων φόρων επί των ήδη φορολογηθέντων εισοδημάτων

- εκτεταμένη χρήση πλαστικού χρήματος και επέκταση της ηλεκτρονικής τιμολόγησης

- αποτελεσματική και εντατική διενέργεια ελέγχου και αποτελεσματική περαίωση των φορολογικών υποθέσεων (μέσω διοικητικών και δικαστικών διαδικασιών)

- βελτιστοποίηση της οργάνωσης και εκσυγχρονισμό των φορολογικών αρχών δημιουργία ηλεκτρονικής Φορολογικής Διοίκησης

- κατάρτιση και εκπαίδευση των υπαλλήλων της Φορολογικής Διοίκησης, αύξηση των αποδοχών τους.

- καταπολέμηση φαινομένων διαφθοράς, εφαρμογή αντικινήτρων.

- αυστηροποίηση των προστίμων σε περιπτώσεις φοροδιαφυγής

- δημιουργία σταθερού και απλοποιημένου φορολογικού συστήματος

- σταδιακή αλλαγή στη διάρθρωση της ελληνικής οικονομίας

- δημιουργία φορολογικής συνείδησης και καλλιέργεια φορολογικής παιδείας

Όπως φαίνεται από τα παραπάνω η φοροδιαφυγή να μεν αποτελεί ένα διαχρονικό και δομικό πρόβλημα της ελληνικής οικονομίας, αλλά ταυτόχρονα με την κατάλληλη πολιτική βούληση είναι εφικτό να αντιμετωπιστεί αν όχι σε απόλυτο τουλάχιστον σε ικανοποιητικό βαθμό.

Συνεχίζοντας την μελέτη του ελληνικού φορολογικού συστήματος και του κατά πόσο οι συνεχείς αυξήσεις των φορολογικών συντελεστών λειτουργούν αποδοτικά καθιστώντας το φορολογικό σύστημα αποτελεσματικό αξίζει η παράθεση του συγκεκριμένου στοιχείου. Ως γνωστόν στην οικονομική θεωρία, υπάρχει ένα

όριο, το οποίο αν υπερβούν οι φορολογικοί συντελεστές τα φορολογικά έσοδα μειώνονται. Αυτό το όριο απεικονίζεται από τη λεγόμενη καμπύλη Laffer.

Σύμφωνα με την καμπύλη Laffer , όταν ο φορολογικός συντελεστής είναι στο μηδέν έχουμε μηδέν κρατικά έσοδα. Όταν ο φορολογικός συντελεστής φτάσει στο εκατό, πάλι έχουμε μηδέν φορολογικά έσοδα, αφού οι φορολογούμενοι δε θα έχουν κανέναν απολύτως λόγο να εργαστούν, γιατί το κράτος θα εισπράξει ολόκληρο το εισόδημά τους. Με βάση τη θεωρία αυτή, ενδιάμεσα μεταξύ του μηδέν και του εκατό υπάρχει ένας ιδανικός φορολογικός συντελεστής, ο οποίος αυξάνει και μεγιστοποιεί τα φορολογικά έσοδα του κράτους.

Σύμφωνα με μια μελέτη της Ευρωπαϊκής Επιτροπής, αυτό το όριο για τις χώρες της Ε.Ε. βρίσκεται στο 54% για τη φορολογία εισοδήματος φυσικών προσώπων και στο 72% για τη φορολογία εισοδήματος νομικών προσώπων.

Πρόκειται για εξαιρετικά υψηλούς συντελεστές, πολύ μεγαλύτερους από αυτούς που ισχύουν σήμερα στην υπερφορολογημένη Ελλάδα (ο φόρος εισοδήματος φυσικών προσώπων το 2012 υπολογίστηκε στο 38%, για παράδειγμα). Ωστόσο, αυτό δε σημαίνει ότι υπάρχει περιθώριο αύξησης των φορολογικών συντελεστών στην ελληνική οικονομία. Η ίδια μελέτη της Ευρωπαϊκής Επιτροπής εκτιμά ότι για χώρες με πολύ υψηλά ποσοστά “μαύρης” οικονομίας τα όρια της καμπύλης Laffer διαμορφώνονται προς τα κάτω. Για τέτοιες χώρες, όπως η Ελλάδα, το όριο της φορολογίας εισοδήματος φυσικών προσώπων περιορίζεται στο 39%, δηλαδή πολύ κοντά στο σημερινό συντελεστή. Αυτό σημαίνει πως η αύξηση των φορολογικών συντελεστών στην Ελλάδα μπορεί στην καλύτερη περίπτωση να έχει πενιχρά αποτελέσματα. (διαΝΕΟσις 2016)

Επιπρόσθετα οι υψηλοί φορολογικοί συντελεστές όπως είναι γνωστό , εκτός από την περιορισμένη αποδοτικότητα προκαλούν μείωση στο διαθέσιμο εισόδημα των φορολογουμένων, επομένως μειώνεται η συνολική ιδιωτική κατανάλωση, αλλά και η συνολική αποταμίευση. Ταυτόχρονα αποτελούν σοβαρό αντικίνητρο για επενδύσεις συμβάλλοντας καθοριστικό ρόλο στην παρατεταμένη περίοδο αποεπένδυσης που διένυσε η χώρα και μειώνουν ραγδαία την ανταγωνιστικότητα των εγχώριων επιχειρήσεων έναντι των αντίστοιχων ξένων.

Όπως είναι αυτονόητο το φορολογικό σύστημα της Ελλάδας υπολειτουργεί καθώς είναι μη αποδοτικό και η αύξηση των φορολογικών συντελεστών σε καμία των περιπτώσεων δεν αποτελεί «πανάκεια» για την βελτίωση της αποδοτικότητας του.

Σύμφωνα με μελέτη της διαΝΕΟσις και του IOBE (2018) υπάρχουν εναλλακτικά μέτρα και πολιτικές (εκτός της αύξησης των φορολογικών συντελεστών) που είναι ικανά να συνεισφέρουν στην αύξηση της αποδοτικότητας του ελληνικού φορολογικού συστήματος.

Χαρακτηριστικά, οι υπεύθυνοι για την σύνταξη της μελέτης, αναφέρουν (σελ. 276) πως «η μείωση των συντελεστών θα σήμαινε ενίσχυση των κινήτρων για εργασία, επιχειρηματική περιορισμό της φοροδιαφυγής, της φοροαποφυγή και της συσσώρευσης ληξιπρόθεσμων οφειλών. Στο ίδιο πλαίσιο, ο περιορισμός του αριθμού των οριακών συντελεστών σε έναν ή δυο, θα καθιστούσε το σύστημα απλούστερο και

θα περιορίζε τα κίνητρα για φορολογική μετατόπιση και φοροαποφυγή αν και θα γινόταν λιγότερο προοδευτικό ». Ενώ συνεχίζουν(σελ.291) λέγοντας πως «Η βέλτιστη λύση, γράφουν οι ερευνητές, θα μπορούσε να είναι ένας συνδυασμός μέτρων πολιτικής για απλούστευση του συστήματος φορολογίας εισοδήματος με σκοπό την ενίσχυση της οικονομικής αποτελεσματικότητας και την καταπολέμηση της φοροδιαφυγής, με ταυτόχρονη ενίσχυση της αποτελεσματικότητας του συστήματος κοινωνικής πρόνοιας»

Για χάρη της επιστημονικής τεκμηρίωσης και επάρκειας της παραπάνω άποψης για τους φορολογικούς συντελεστές, οι ερευνητές δημιούργησαν και «έτρεξαν» έξι διαφορετικά σενάρια τα οποία περιείχαν ελάφρυνση της φορολογίας των επιχειρήσεων αλλά και ελάφρυνσή της φορολογίας των φυσικών προσώπων με σκοπό την μελέτη των επιπτώσεων μιας τέτοιας πολιτικής στη οικονομία. Τα αποτελέσματα της έρευνας δείχνουν πως σε όλα τα σενάρια της ελάφρυνσης της φορολογίας των επιχειρήσεων επιτυγχάνεται αύξηση των επενδύσεων και τόνωση της οικονομικής δραστηριότητας. Αντίστοιχα όλα τα σενάρια ελάφρυνσης της φορολογίας των φυσικών προσώπων οδηγούν σε αύξηση της ιδιωτικής κατανάλωσης. Χαρακτηριστικό του μεγέθους της σημασίας των ευρημάτων της έκθεσης, όπως αποδείχτηκε, πως μια μείωση του φορολογικού συντελεστή των φυσικών προσώπων κατά 3 ποσοστιαίες μονάδες σημαίνει αύξηση του ΑΕΠ κατά 0,9 - 1,2% και αντίστοιχα μια μείωση του φορολογικού συντελεστή των επιχειρήσεων κατά 10 ποσοστιαίες μονάδες οδηγεί σε αύξηση του ΑΕΠ κατά 1,4 - 1,6%.

Με βάση αυτά τα σενάρια αλλά και τα συνολικότερα δομικά προβλήματα του ελληνικού φορολογικού συστήματος(π.χ φοροδιαφυγή, παραοικονομία κ.α) οι ερευνητές κατέληξαν σε μια σειρά από συγκεκριμένες, ευρύτερες παρεμβάσεις (σελ.30) Συνοπτικά περιλαμβάνουν:

- Τη μείωση του ύψους των συντελεστών φορολογίας εισοδήματος φυσικών προσώπων.

- Τη μείωση του αριθμού κλιμάκων φορολογίας εισοδήματος φυσικών προσώπων σε δύο το πολύ.

- Τη δραστική μείωση του συντελεστή φορολογίας εισοδήματος νομικών προσώπων το πολύ σε 20%.

- Τη διεύρυνση της φορολογικής βάσης με επανεξέταση επιχειρηματικών δαπανών που εκπίπτουν.

- Τη μείωση των ασφαλιστικών εισφορών.

- Τη δυνατότητα συμψηφισμού ζημιών επιχειρήσεων με μελλοντικά κέρδη πέραν των 5 ετών.

- Την αφαίρεση του κόστους κεφαλαίου από τα έσοδα των επιχειρήσεων.

- Την προώθηση μηχανισμών αναδιανομής μέσω δημοσίων δαπανών και όχι μέσω της φορολογίας.

-Τη σταδιακή κατάργηση των τεκμηρίων διαβίωσης για τον προσδιορισμό της φορολογικής βάσης -αλλά τη χρήση τους για τη βελτίωση της αποτελεσματικότητας των ελέγχων.

-Τη μη επιβολή εκτάκτων ή πρόσθετων φόρων στα δηλωθέντα εισοδήματα.

-Την περαιτέρω διάδοση χρήσης του πλαστικού χρήματος και της ηλεκτρονικής τιμολόγησης.

-Την εντατικοποίηση των φορολογικών ελέγχων, της επιβολής κυρώσεων και την ταχεία επίλυση φορολογικών διαφορών.

-Την αξιολόγηση και απλούστευση της φορολογικής νομοθεσίας.

-Την υποχρεωτική ανάλυση επιπτώσεων σε κάθε φορολογικό νομοσχέδιο ή τροπολογία.

-Τον ετήσιο προγραμματισμό νομοθετικού έργου για τη φορολογία με αναφορές πεπραγμένων σε εξαμηνιαία βάση.

-Την αξιολόγηση της εφαρμογής της φορολογικής νομοθεσίας μετά την ισχύ της.

-Την προώθηση μηχανισμών αναδιανομής μέσω δαπανών.

-Τη διοικητική αναδιοργάνωση των φορολογικών αρχών με ενίσχυση του αριθμού των εργαζομένων στον φορολογικό έλεγχο.

-Τον περαιτέρω εκσυγχρονισμό της φορολογικής διοίκησης και τη δημιουργία ηλεκτρονικής φορολογικής διοίκησης.

Όπως φάνηκε το ελληνικό φορολογικό σύστημα μπορεί να χαρακτηριστεί ως προβληματικό, άδικο και αναποτελεσματικό. Αποτυγχάνει συστηματικά να καταπολεμήσει τις οικονομικές ανισότητες, είναι πολύπλοκο και στρεβλωτικό, ενώ ταυτόχρονα αποτελεί αντικίνητρο για την επιχειρηματικότητα και την συνολικότερη επενδυτική δραστηριότητα. Η λύση του προβλήματος, δεν έγκειται στην αύξηση των φορολογικών συντελεστών, αλλά σε δομικές μεταρρυθμίσεις και ριζοσπαστικές πολιτικές οι οποίες θα είναι σε θέση να βελτιώσουν την αποτελεσματικότητα και την αποδοτικότητα του συστήματος.

4.7 ΜΙΑ ΔΙΑΦΟΡΕΤΙΚΗ ΑΠΟΨΗ, Η ΕΚΘΕΣΗ ΤΗΣ JAPONICA 2014:

Η Japonica Partners είναι μια επενδυτική εταιρεία η οποία κατέχει τίτλους του Ελληνικού Δημοσίου και κάνει επικεντρωμένες επενδύσεις σε ειδικές καταστάσεις χαμηλών αποδόσεων σε παγκόσμιο επίπεδο. Σε ανοιχτή επιστολή που έστειλε στα διεθνή ΜΜΕ, στα πλαίσια της καμπάνιας που ξεκίνησε με τίτλο «Η Ελλάδα δικαιούται αξιολόγηση A+: Έκκληση για ανάληψη δράσης προς τους υπευθύνους χάραξης των δημόσιων πολιτικών, σε Αθήνα, Βρυξέλλες, Φρανκφούρτη και Ουάσινγκτον», ζητεί για τη χώρα μία λογιστική που να αντικατοπτρίζει την οικονομική πραγματικότητα. Πρόκειται για μία πρωτότυπη ανάλυση του ελληνικού χρέους που βασίστηκε στο γεγονός ότι η Ελλάδα έχει επιτελέσει μια από τις πιο

εκπληκτικές προσαρμογές των δημόσιων οικονομικών στην ιστορία, που συνιστά από μόνη της επίδοση A+.

Η χώρα πριν από κάποια χρόνια βρίσκονταν στους δύο σημαντικότερους δείκτες οικονομικών επιδόσεων, κάτι που πολλοί θεωρούσαν αδύνατο. Επιπλέον, η Ελλάδα βρίσκεται στην πρώτη θέση μεταξύ των 27 χωρών της ΕΕ, σύμφωνα με έκθεση της Ευρωπαϊκής Επιτροπής, σε ό,τι αφορά το διαρθρωτικό ισοζύγιο ως ποσοστό του ΑΕΠ για το 2013, ενώ βρίσκονταν στην τελευταία το 2009 με επιδόσεις οι οποίες ξεπερνούν την πρωταθλήτρια Σουηδία με ένα διαρθρωτικό πλεόνασμα της τάξης του 1,2% του ΑΕΠ σε σύγκριση με αυτό της Σουηδίας που είναι 0,5% του ΑΕΠ. Επιπλέον, η Ελλάδα είναι πρώτη στην κατάταξη μεταξύ των 30 αναπτυσσόμενων χωρών, σύμφωνα με το ΔΝΤ, σχετικά με το πρωτογενές ισοζύγιο (κυκλικά προσαρμοσμένο) ως ποσοστό του ΑΕΠ για το 2014, ενώ βρισκόταν στην τελευταία θέση το 2009.

Έτσι, την παρούσα στιγμή πρέπει να ξεπεραστεί η οικονομικά παράλογη και αναχρονιστική λογιστική που εμποδίζει την Ελλάδα να δεχθεί αξιολόγηση A+ και τα κρατικά της ομόλογα να έχουν επιτόκια κάτω από 5%. Σύμφωνα με την Japónica πρέπει να αναγνωριστεί ότι η λογιστική είναι το μόνο μεγάλο και εύκολα προσπελάσιμο εμπόδιο ενώ τα κέντρα αποφάσεων πρέπει να υποστηρίξουν αποτελεσματικά τη λογιστική και την παρουσίαση που αντανακλά την οικονομική πραγματικότητα και βελτιώνει τη λήψη αποφάσεων και την υπευθυνότητα.

Σε αναπτυγμένες οικονομίες με υψηλό χρέος, η προσαρμογή θα πρέπει να βασίζεται σε μεσοπρόθεσμα προγράμματα, που να προσδιορίζονται με κυκλική προσαρμογή (IMF FISCAL MONITOR). Ο ένας και μοναδικός δείκτης που πραγματικά παίζει ρόλο είναι το διαρθρωτικό έλλειμμα. Επίσης, ο στόχος της οικονομικής πολιτικής πρέπει να είναι ένα βιώσιμο κυκλικά προσαρμοσμένο ισοζύγιο (BHMA, 2013).

Όπως επισημαίνει η έκθεση της Japónica, τα λογιστικά πρότυπα Δημοσίου Τομέα αποτυπώνουν το ελληνικό χρέος στο 18% του ΑΕΠ και όχι στο 175%. Επίσης, το καθαρό επιτοκιακό έξοδο της Ελλάδας στα δάνεια είναι στο 30% περίπου από αυτό των χωρών με ομοειδή οικονομικά χαρακτηριστικά (Πορτογαλία, Ισπανία). Αυτό σημαίνει ότι η Ελλάδα πληρώνει για τα δάνειά της χαμηλότερο επιτόκιο σε σύγκριση με επιτόκια με τα οποία βαρύνονται οι λοιπές χώρες. Το ελληνικό χρέος λοιπόν με την βοήθεια των Διεθνών Λογιστικών Προτύπων Δημοσίου τομέα φθάνει σε ένα δείκτη (Καθαρό χρέος προς ΑΕΠ) σημαντικά χαμηλότερο του 60%. Συγκεκριμένα, από τους ιδιώτες επενδυτές (ομολογιούχους) δόθηκαν 199 δισ. ευρώ και η σημερινή αξία τους μετά το «κούρεμα» είναι 50 δισ. ευρώ. Στον επίσημο τομέα (Τράπεζες) δόθηκαν μέσω διακρατικών δανείων 243 δισ. ευρώ και η αξία τους σήμερα είναι 52 δισ. ευρώ.

Συνολικά, οι ζημιές των πιστωτών διαμορφώνονται σε 340 δισ. σε ένα συνολικό ποσό 443 δισ. ευρώ. Οι πιστωτές έχουν υποστεί ζημία 340 δισ. ευρώ. Μετά δε, τη μεταφορά μέρους του χρέους από τον ιδιωτικό στον δημόσιο τομέα, η μέση λήξη των ελληνικών ομολόγων διαμορφώνεται στα 17 έτη σήμερα.

Ο πρόεδρος της Japonica σημειώνει ότι το ελληνικό χρέος είναι συγκριτικό πλεονέκτημα και όχι βαρίδι για τη χώρα. Ειδικότερα, ο Kazarian επισήμανε ότι η τρέχουσα αξία του ελληνικού καθαρού χρέους σε σχέση με αυτό των ομότιμων χωρών ανέρχεται στο 22% ενώ τόνισε ότι οι διεθνείς κανόνες τόσο για την μέτρηση του ελληνικού χρέους όσο και για την ανακούφισή του είναι εναρμονισμένοι. Τέλος, ο Kazarian έκανε λόγο για 5 ευκαιρίες, που θα μπορούσαν να δημιουργήσουν αξίες 50 δισ. ευρώ την περίοδο 2015-2017. Αυτές είναι (Kazarian, 2015):

- Η μείωση του υψηλού κόστους δανεισμού για όλους.
- Αναβάθμιση της αξίας των κρατικών περιουσιακών στοιχείων τα οποία έχουν βαθύτατα υποτιμηθεί στην Ελλάδα.
- Σημαντική αύξηση των άμεσων ξένων επενδύσεων.
- Αναζωπύρωση της αισιοδοξίας για τις χρηματιστηριακές αξίες της Ελλάδας.
- Αύξηση των αξιών των ακινήτων προκειμένου να μειωθούν τα NPLs.

ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ

Έχει περάσει περισσότερο από μια δεκαετία από το ξέσπασμα της κρίσης χρέους και από την υπογραφή του πρώτου μνημονίου με την υιοθέτηση ιδιαίτερος σκληρών μέτρων λιτότητας από την πλευρά του ελληνικού λαού και η Ελληνική οικονομία δεν έχει ακόμη κατορθώσει να αγγίξει τα επιθυμητά οικονομικά αποτελέσματα. Εκ του αποτελέσματος φάνηκε ότι τα μέτρα τα οποία ελήφθησαν και ο τρόπος εφαρμογής των μνημονίων από τις Ελληνικές κυβερνήσεις δεν έδωσαν την λύση στα χρόνια προβλήματα της Ελληνικής οικονομίας. Η εφαρμογή ωστόσο των μνημονίων επί μια δεκαετία περίπου ευθύνεται για μια σειρά από μεταρρυθμίσεις οι οποίες λειτούργησαν προς όφελος τις χώρας και δεν θα υιοθετούνταν από Ελληνικές κυβερνήσεις λόγω του πολιτικού κόστους το οποίο ενσωμάτωναν. Από την άποψη αυτή τα μνημόνια λειτούργησαν θετικά για την Ελλάδα.

Το μεγάλο ωστόσο μειονέκτημα είναι ο τρόπος με τον οποία επιτεύχθηκαν τα όποια θετικά αποτελέσματα όπως π.χ η μείωση των πρωτογενών ελλειμμάτων. Είναι πλέον βέβαιο ότι οι δέσμες μέτρων και το μείγμα πολιτικής που χρησιμοποιήθηκε κρίνεται αναποτελεσματικό καθώς κοινωνικοοικονομικό αποτύπωμα τους ήταν εξαιρετικά δυσμενές φέρνοντας δυσμενής συνέπειες για την κοινωνική συνοχή και τον κοινωνικό ιστό. Εντός της περιόδου εφαρμογής των μνημονίων το διαθέσιμο κατά κεφαλή εισόδημα μειώθηκε κατά 27,5%, η ανεργία άγγιξε σε ορισμένες περιόδους το 30% με την ανεργία των νέων να αγγίζει το 48% το 2015. Η θεωρία και πολιτική της εσωτερικής υποτίμησης η οποία κατά κύριο λόγο εφαρμόστηκε κατά την περίοδο εκείνη προκάλεσε μεγάλες εισοδηματικές απώλειες για τα νοικοκυριά και δεν κατάφερε να αντιμετωπίσει το χρόνιο πρόβλημα της οικονομικής ανισότητας.

Ως αποτέλεσμα των ανωτέρω διάφοροι κοινωνικοί δείκτες σημείωσαν σημαντική επιδείνωση, ιδίως όταν αυτοί ήταν «σχετικοί»: για παράδειγμα το ποσοστό

του πληθυσμού της χώρας που βρίσκεται είτε σε κατάσταση φτώχειας είτε σε κατάσταση κοινωνικού αποκλεισμού ζώντας με υλικές στερήσεις ή διαβιώντας σε νοικοκυριά χαμηλής έντασης εργασίας αυξήθηκε το 2013 σε 36%(Παναγιωταρέα 2017), Ως αποτέλεσμα του παραπάνω γεγονότος, ο δείκτης κινδύνου σχετικής φτώχειας ανήλθε το 2013 σε 22,1%. Είναι χαρακτηριστικό ότι δεν έχει σημειωθεί τόσο δραματική επιδείνωση των βιοτικών συνθηκών του πληθυσμού σε καμία από τις ανεπτυγμένες χώρες του ΟΟΣΑ κατά την μεταπολεμική περίοδο.

Παρά τα σκληρά μέτρα τα οποία τα οποία έχουν εφαρμοστεί και τις θυσίες του Ελληνικού λαού ακόμη και σήμερα η βιωσιμότητα του Ελληνικού Δημοσίου χρέους αμφισβητείται έντονα. Το ΔΝΤ παραμένει σταθερό και συνεπές στην άποψη του αναφορικά με το δημόσιο χρέος σύμφωνα με την οποία αυτό βρίσκεται σε επίπεδα τέτοια ώστε να θεωρείται μη βιώσιμο. Η άποψη του ΔΝΤ όπως έχει εκφραστεί από τους εκπροσώπους του είναι ότι τα μέτρα τα οποία έχουν ληφθεί έχουν βελτιώσει τα επίπεδα βιωσιμότητας του δημοσίου χρέους βραχυπρόθεσμα. Ωστόσο σε μακροπρόθεσμα επίπεδα οι παραδοχές που έχουν γίνει προκειμένου να πραγματοποιηθούν εκτιμήσεις είναι φιλόδοξες αναφορικά με την πορεία του ΑΕΠ και για την ικανότητα της χώρας να επιτύχει υψηλά πρωτογενή πλεονάσματα με αποτέλεσμα να τίθεται εν αμφιβόλω η μακροπρόθεσμη δυνατότητα της χώρας για πρόσβαση στις διεθνείς χρηματοοικονομικές αγορές.

Η χώρα μας έχει δεσμευτεί για υψηλά πρωτογενή πλεονάσματα τα οποία θα επιτύχει κατά τα επόμενα χρόνια ωστόσο το οι διεθνείς οίκοι αξιολόγησης όσο και το ΔΝΤ διατηρούν ισχυρές αμφιβολίες τόσο για την δυνατότητα όσο και για το είδος της επίδρασης που θα έχουν τα πλεονάσματα της Ελληνικής οικονομίας. Είναι βέβαιο ότι τα πρωτογενή πλεονάσματα είναι απαραίτητα είναι απαραίτητα για την λειτουργία της οικονομίας και για την διαμόρφωση συνθηκών μείωσης του χρέους ωστόσο έχει σημασία ο τρόπος με τον οποίο επιτυγχάνονται και ο τελικός αντίκτυπος τους στην κοινωνία και την οικονομία. Έχει παρατηρηθεί ότι υψηλή φορολογία και υψηλές ασφαλιστικές κρατήσεις απομειώνουν την τυχόν πλεονάζουσα ρευστότητα της αγοράς μειώνοντας την αγοραστική ικανότητα των νοικοκυριών και οδηγώντας τελικά σε ένα «κάθετο υφεσιακό σπινάλι», με χαμηλούς ρυθμούς ανάπτυξης και κοινωνική εξάντληση.

Έχει παρατηρηθεί ότι σε οικονομίες με εξωστρέφεια καθώς και σε οικονομίες με ισχυρά δομημένο θεσμικό πλαίσιο τα μέτρα επίτευξης υψηλών πρωτογενών πλεονασμάτων μέσω της εφαρμογής σκληρής δημοσιονομικής πολιτικής είναι δυνατό να έχουν αποτελέσματα. Οι ανοιχτές και ευέλικτες οικονομίες μέσα από την εφαρμογή προγραμμάτων λιτότητας και της συνεπαγόμενης εσωτερικής υποτίμησης πιέζοντας καθοδικά τα εργατικά κόστη είναι δυνατό να καταστούν περισσότερο ανταγωνιστικές σε σχέση με τα προϊόντα τους στις διεθνείς αγορές, αυξάνοντας τις εξαγωγές τους και επιτυγχάνοντας πλεονάσματα. Σε περιπτώσεις χωρών με αδύναμη παραγωγική βάση, αδύναμο και ελλιπές θεσμικό πλαίσιο οι οποίες βρίσκονται ήδη σε συνθήκες ύφεσης η επιβολή επιπλέον μέτρων λιτότητας έχει ως αποτέλεσμα την δημιουργία επιπλέον υφεσιακών συνθηκών. Αυτός είναι ένας από τους λόγους για τους οποίους το παραπάνω μείγμα δημοσιονομικής πολιτικής είχε αποτέλεσμα σε χώρες όπως η Ιρλανδία, η Πορτογαλία και η Κύπρος αλλά είχε πολύ φτωχά αποτελέσματα στην αγοράς της χώρας μας.

Τα αίτια της Ελληνικής κρίσης βρίσκονται σε πολιτικές και στρατηγικές της Χώρας κατά τις προηγούμενες και σίγουρα πριν το 2010 δεκαετίες. Οι ως άνω πολιτικές δεν κατόρθωσαν να καταπολεμήσουν τους μηχανισμούς δημιουργίας ελλειμάτων και να στρέψουν την χώρα σε παραγωγική τροχιά με συνεχόμενους σταθερούς ρυθμούς ανάπτυξης έτσι ώστε να καταστεί μια ανταγωνιστική οικονομία στο πλαίσιο της νέα ενιαίας Ευρωπαϊκής αγοράς, μετά την νομισματική ενοποίηση. Σίγουρα τα μνημόνια δεν αποτέλεσαν την αιτία της Ελληνικής κρίσης ωστόσο εκ' του αποτελέσματος έγινε εμφανές ότι ήταν ανεπαρκή αλλά και η ίδια η Χώρα δεν κατάφερε ένα διαφορετικό Ελληνικό μοντέλο από αυτό το οποίο την οδήγησε στην κρίση(Παναγιωταρέα 2017),

Είναι πολύ σημαντικό τα μεταρρυθμιστικά μέτρα να λαμβάνονται σε περιόδους κατά τις οποίες υπάρχει οικονομική άνθηση και μεγέθυνση προκειμένου οι τυχόν αντιδράσεις να μετριάζονται από την εφορία η οποία επικρατεί κατά της περιόδους αυτές. Η Ελληνική οικονομία διαχρονικά χαρακτηρίζεται από ανώριμος θεσμούς και έλλειψη πρωτοβουλίας μεταρρυθμίσεων και για τον λόγο αυτό δεν κατόρθωσε υιοθετήσει να εφαρμόσει τις αναγκαίες για την λειτουργία τους διαρθρωτικές αλλαγές με αποτέλεσμα αυτές να αποτελέσουν βασικούς πυλώνες των μνημονίων.

Δυστυχώς ακόμη και σήμερα το Ελληνικό φορολογικό σύστημα χαρακτηρίζεται από στρεβλώσεις όπως οι εξαιρετικά υψηλοί φορολογικοί συντελεστές οι οποίοι εν τέλη αποτελούν τροχοπέδη της επενδυτικής δραστηριότητας ενώ οι εκάστοτε κυβερνήσεις δεν είχαν έως και σήμερα το σθένος να πραγματοποιήσουν τις απαιτούμενες αλλαγές. Παρόμοιες στρεβλώσεις υπάρχουν στον τομέα των ασφαλιστικών εισφορών οι οποίες κυμαίνονται σε επίπεδα δυσβάστακτα για τις επιχειρήσεις, αποθαρρύνοντας νέες επενδυτές και δημιουργώντας προβλήματα στην καταπολέμηση της ανεργίας και της μαύρης εργασίας. Το ίδιο μπορεί ισχύει και για το δαιδαλώδες νομικό σύστημα της χώρας και την εξαιρετικά αργή σε χρόνο απονομή δικαιοσύνης η οποία αποτελεί ένα ακόμη παράγοντα αποθάρρυνσης επίδοξων επενδυτών. Αυτοί οι οποίο είναι υπεύθυνοι για την χάραξη πολιτικής στην Ελλάδα θα πρέπει λάβουν άμεσα μέτρα τοποθέτησης της οικονομίας σε βιώσιμη τροχιά σε μακροπρόθεσμο επίπεδο κάτι το οποίο δεν έχουμε δει να συμβαίνει έως σήμερα και η βιώσιμη πορεία της Ελληνικής οικονομίας και του Ελληνικού δημοσίου χρέους δεν είναι ακόμη είναι ακόμη ορατή.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

Ελληνική

Αγαπητός Γ., (2012). Και όμως υπάρχει λύση για έξοδο από την κρίση, Άμεση ανάγκη τερματισμού της σκληρής λιτότητας, Foreign Affairs.

Αλογοσκούφης Γ., (2013). Διεθνείς οικονομική και παγκόσμια οικονομία, Εκδόσεις Gutenberg.

Αλογοσκούφης Γ., Λαζαρέτου Σ., (2002). Η δραχμή από το Φοίνικα στο Ευρώ, Εκδόσεις Λιβάνη.

Αναστασάτου, Μ (2017)), « Είναι αλήθεια ότι η διατήρηση υψηλών

πρωτογενών πλεονασμάτων για σειρά ετών είναι εφικτή?», στον τόμο

Κατσίκας, Δ., Φιλίνης,Κ. και Μ. Αναστασάτου(επιμέλεια) ,Κατανοώντας την

Ελληνική Κρίση. Απαντώντας σε Καίρια Ερωτήματα για το Κράτος, την

Οικονομία, την Ευρώπη, Αθήνα, Εκδόσεις Παπαζήση

Ανδρεάδης Α., (1904). Ιστορία των εθνικών δανείων, Εκδόσεις Εστία.

Αργεΐτης Α., Δαφέρμος Γ., Νικολαΐδης Μ., (2011), , ‘Κρίση δημοσίου χρέους στην Ελλάδα: Αιτίες και Προοπτικές’, Επιστημονικές Εκθέσεις (reports), INE

Βαβούρας Ι. Σ., (1993), ‘Δημόσιο χρέος: Θεωρία και Ελληνική εμπειρία’, Εκδόσεις Παπαζήση, Αθήνα

Βαβούρας Ι. Σ., (2005), ‘Οικονομική πολιτική’, Εκδόσεις Παπαζήση, Αθήνα Βαβούρας Ι. Σ., (2013), ‘Οικονομική πολιτική’, Εκδόσεις Παπαζήση, Αθήνα Βαβούρας Ι. Σ., (2019), ‘Οικονομική πολιτική’, Εκδόσεις Παπαζήση, Αθήνα

Βάμβουκας Γ., (1991), ‘Κρατικά ελλείμματα: Αίτια, Παρενέργειες, Προτάσεις Οικονομικής Πολιτικής’, Από ‘Τα Δημόσια Οικονομικά στην Ελλάδα’, Επιμέλεια Τάτσος Ν., Εκδόσεις Σμπίλιας ‘Το οικονομικό’, Αθήνα

Γεωργακόπουλος Θ., (2005), ‘ Εισαγωγή στην Δημόσια Οικονομική’, Εκδόσεις Μπένου, Αθήνα

Δαλαμάγκας Β., (2010). Εισαγωγή στην Δημόσια Οικονομική, Εκδόσεις Κριτική.

Εθνική Επιτροπή για τα δικαιώματα του ανθρώπου 2012. Ετήσια έκθεση 2011, Αθήνα Εθνικό Τυπογραφείο

Ζουμπουλάκης Μ., (2014). Τι έμαθε η Ελλάδα από την κρίση, Και πως πρέπει να προχωρήσει, Foreign Affairs.

Ζουμπουλάκης Μ., (2015). Η ιστορία του Ελληνικού χρέους, Κληρονομικά βάρη και νοοτροπίες, Foreign Affairs.

Ζωγραφάκης, Σ. και Καστέλλη, Ι.(2017), « Είναι αλήθεια ότι η μείωση του

μισθολογικού κόστους αρκεί για τη βελτίωση της ανταγωνιστικότητας της ελληνικής οικονομίας?», στον τόμο Κατσίκας, Δ., Φιλίνης, Κ. και Μ. Αναστασάτου(επιμέλεια), Κατανοώντας την Ελληνική Κρίση. Απαντώντας σε Καίρια Ερωτήματα για το Κράτος, την Οικονομία, την Ευρώπη, Αθήνα, Εκδόσεις Παπαζήση

Ηλιαδάκης Α., (2003). Εξωτερικός Δανεισμός και δανειακή κοινωνικοποίηση στην Ελλάδα, Διδακτορική διατριβή, Αθήνα.

Λιανός Θ. (2015) Οικονομική Ανάλυση και Πολιτική-Μακροοικονομική Εκδόσεις Καλλιπος

Λιαργκόβας, Π. (2014). Ένα βιώσιμο ελληνικό χρέος. Οικονομικά Χρονικά

Καραβίτης Ν., (2008), «Δημόσιο Χρέος και Έλλειμμα», Εκδόσεις Διόνικος.

Λιάρκοβας, Π (2018), «Πλεονάσματα ή ανάπτυξη;», 30/04/2018

Μονόκρουσος, Π (2017), «Είναι αλήθεια ότι το ελληνικό χρέος είναι βιώσιμο? Πως μπορεί να επιτευχθεί η βιωσιμότητα του ελληνικού δημόσιου χρέους?» Αθήνα, Εκδόσεις Παπαζήση

Ξαφά, Μ. (2017) «Δημόσιο Χρέος», Αθήνα, Εκδόσεις Παπαδόπουλος.

Παναγιωταρέα, Ε (2017), *Κατανοώντας την Ελληνική Κρίση. Απαντώντας σε Καίρια Ερωτήματα για το Κράτος, την Οικονομία, την Ευρώπη, «Είναι αλήθεια πως η στάση της Ευρωζώνης έναντι της Ελλάδας δεν ήταν αλληλέγγυα»* Αθήνα, Εκδόσεις Παπαζήση

Σαχινίδης, Φ. (2014). Προτάσεις για τη μείωση του δημοσίου χρέους. Οικονομικά Χρονικά,

Φίλιππας, Ν. (2014α). Διαχείριση δημοσίου χρέους σε ένα πολύπλοκο περιβάλλον. Οικονομικά Χρονικά

Χριστοδούλου Τ., (2012). Τι πρέπει να κάνει η Ελλάδα, Όχι νέες διαπραγματεύσεις αμέσως. «Ναι» σε μέτρα άμεσης αναπτυξιακής απόδοσης, Foreign Affairs.

Ξένη

Alesina, A and Perotti, R(1996),”Fiscal Adjustment in OECD countries: Composition and Macroeconomics Effect”, IMF working paper 96/70

Alogoskoufis, G. (2012). Greece’s sovereign debt crisis: retrospect and prospect (No. 54).The London school of Economics and political science.

Blanchard O., Chouraqui J-C, Hagarmann R., Sartor N. (1990), «The sustainability of fiscal policy : new answers to an old question», OECD Economic Studies

Campbell J. Y. and Shiller R. J. (1996), «A scorecard for Indexed Government Debt», NBER Macroeconomics Annual

Carlin, W and Soskice, D (2005)”Macroeconomics imperfection, institutions and policies”, Oxford University Press: Oxford ,UK.

D'Angelo, E. (2012). Greece & the Odious Debt Doctrine. Brook. L. Rev., 78, 1619.

Darvas, Z. (2012). The Greek debt trap: an escape plan. Bruegel Policy Contribution, 19.

Dellas, H., & Tavlas, G. S. (2012). The road to Ithaca: the gold standard, the euro and the origins of the Greek sovereign debt crisis. Bank of Greece.

Dritsaki, C. (2013). Causal nexus between economic growth, exports and government debt: the case of Greece. Procedia Economics and Finance, 5, 251-259.

Eichengreen,B and U.Panizza (2014)
, “ A Surplus of Ambition: Can Europe Rely

on

Large Primary Surpluses to Solve Its Debt Problem?” CERP Discussion Paper 10069.

Flevotomou Matsaganis (2010) Distributional Implications of Tax Invasion in Greece

Fotopoulos, T. (1992). Economic restructuring and the debt problem: the Greek case. *International Review of Applied Economics*, 6(1), 38-64.

Frangos, C., Sotiropoulos, I., Orfanos, V., Toudas, K., & Gkika, E. (2012). The effects of the Greek economic crisis on eating habits and psychological attitudes of young people: A sample survey among Greek university students. In *Proceedings of the World Congress of Engineering (Vol. 1)*.

IMF (2013), “Sovereign debt restructuring- Recent developments and implications for the Fund’s legal and policy framework”, IMF Policy Paper, April 26, International Monetary Fund, Washington D.C

Hyppolite, P. A.(2016). Towards a theory on the causes of the Greek depression: An investigation of national balance sheet data (1997-2014).

Katsios, S. (2006). The shadow economy and corruption in Greece. *South-Eastern Europe Journal of Economics*, 1, 61-80.

Kyriazis, N. & Economou E.M.L. (2015). Some estimations concerning Greece’s Public Debt for the forthcoming 2015-2020 period, *BERICHTE 208: 2-7*.

Kyriazis, N. & Economou, E.M.L. (2016). “The memoranda trap and the near fall of Greece”, in D. Caldwell, *Greece: Economic Crises and Management* (pp. 75-93). New York: Nova Publishers.

Kouretas, G. P., & Vlamis, P. (2010). The Greek crisis: causes and implications. *Panoeconomicus*, 57(4), 391-404

Markou, A., & Karamitrou, M. (2014, May). Public Debt and Growth in Greece. An Empirical Approach. In *Proceedings of International Academic*

Conferences (No. 0100960). International Institute of Social and Economic Sciences.

McCallum, B (1984) "Are Bond-Financed Deficits Inflationary? A Ricardian Analysis", *Journal of Political Economy*, University of Chicago Press.

Mink, M., & De Haan, J. (2013). Contagion during the Greek sovereign debt crisis. *Journal of International Money and Finance*, 34, 102-113.

Nelson, R. M., Belkin, P., & Mix, D. E. (2011). Greece's debt crisis: overview, policy responses and implications. *Journal of Current Issues in Finance, Business and Economics*, 4(4), 371.

Nikiforos, M., Papadimitriou, D. B., & Zezza, G. (2015). The Greek Public Debt Problem. Levy Economics Institute at Bard College. http://www.levyinstitute.org/pubs/pn_15_2.pdf [accessed 24 March 2016].

Provopoulos, G. A. (2014). The Greek economy and banking system: recent developments and the way forward. *Journal of Macroeconomics*, 39, 240-249.

Rady, D. A. M. (2012). Greece Debt Crisis: Causes, Implications and Policy Options. *Academy of Accounting and Financial Studies Journal*, 16, 87.

Rocholl*, J., and A. Stahmer (2016). Where did the Greek bailout money go? ESMT White Paper No. WP-16-02.

Scarpetta, S., & Tressel, T. (2002). Productivity and convergence in a panel of OECD industries: Do regulations and institutions matter?. *OECD Economics Working Paper*

Tsakalotos, E. (1998). The political economy of social democratic economic policies: the PASOK experiment in Greece. *Oxford Review of Economic Policy*, 14(1), 114-138

Vlami, P. (2014). Greek fiscal crisis and repercussions for the property market. *Journal of Property Investment & Finance*, 32(1), 21-34.

Zettelmeyer, J., Trebesch, C., & Gulati, M. (2013). The Greek debt restructuring: an autopsy. *Economic Policy*, 28(75), 513-563.

Διαδίκτυο

διαNEOσις (2016), «Η Φοροδιαφυγή στην Ελλάδα Αιτίες, Έκταση και Προτάσεις Καταπολέμησής της», Ernest & Yung, Αθήνα, διαθέσιμο στην διεύθυνση: [https://www.dianeosis.org/wp-](https://www.dianeosis.org/wp-content/uploads/2017/03/Tax_Evasion_diaNEOsis_Upd_17_03_2017.pdf)

[content/uploads/2017/03/Tax_Evasion_diaNEOsis_Upd_17_03_2017.pdf](https://www.dianeosis.org/wp-content/uploads/2017/03/Tax_Evasion_diaNEOsis_Upd_17_03_2017.pdf)

διαNEOσις (2018), «Επανεκκίνηση της Ελληνικής Οικονομίας Πώς η Μείωση Φόρων, Εισφορών και Πλεονάσματος Οδηγεί σε Ανάπτυξη, Απασχόληση και Βιώσιμο [\[content/uploads/2018/09/Epanekinis_Ellinikis_Oikonomias_VERSION31051.pdf\]\(https://www.dianeosis.org/wp-content/uploads/2018/09/Epanekinis_Ellinikis_Oikonomias_VERSION31051.pdf\)](https://www.dianeosis.org/wp-</p></div><div data-bbox=)

διαNEOσις και IOBE (2018), « Η φορολογία Εισοδήματος στην Ελλάδα. Συγκριτική Ανάλυση και Προτάσεις Αναμόρφωσης», Απρίλιος 2018, διαθέσιμο στη διεύθυνση :[\[content/uploads/2018/05/Forologia_Eisodimatos_Stin_Ellada_Upd_090518.p\]\(https://www.dianeosis.org/wp-content/uploads/2018/05/Forologia_Eisodimatos_Stin_Ellada_Upd_090518.pdf\)](https://www.dianeosis.org/wp-</p></div><div data-bbox=)

[df](https://www.dianeosis.org/wp-content/uploads/2018/05/Forologia_Eisodimatos_Stin_Ellada_Upd_090518.pdf)

Καλφαογλου, Φ. και Μανετσιώτης, Β (2014) «*Η κρίση στην Ευρωζώνη και η Τραπεζική ενοποίηση*»

[https://eclass.aueb.gr/modules/document/file.php/DEOS211/%CE%A4%CF%](https://eclass.aueb.gr/modules/document/file.php/DEOS211/%CE%A4%CF%801%CE%B1%CF%80%CE%B5%CE%B6%CE%B9%CE%BA%CE%AE%2)

[801%CE%B1%CF%80%CE%B5%CE%B6%CE%B9%CE%BA%CE%AE%2](https://eclass.aueb.gr/modules/document/file.php/DEOS211/%CE%A4%CF%801%CE%B1%CF%80%CE%B5%CE%B6%CE%B9%CE%BA%CE%AE%2)

[%CE%95%CE%BD%CE%BF%CF%80%CE%BF%CE%AF%CE%B7%CF](https://eclass.aueb.gr/modules/document/file.php/DEOS211/%CE%A4%CF%801%CE%B1%CF%80%CE%B5%CE%B6%CE%B9%CE%BA%CE%AE%2)

[%83%CE%B7%20%281%29%20%28%CE%92.%20%CE%9C%CE%B1%C](https://eclass.aueb.gr/modules/document/file.php/DEOS211/%CE%A4%CF%801%CE%B1%CF%80%CE%B5%CE%B6%CE%B9%CE%BA%CE%AE%2)

E%BD%CE%B5%CF%83%CE%B9%CF%8E%CF%84%CE%B7%CF%82

29.doc

Κουκάκης, Θ. (2016), «*Τι προβλέπει η συμφωνία του Eurogroup για τη δόση και το χρέος*», 25/05/2016, <https://www.cnn.gr/oikonomia/story/33409/ti-provlepei-i-symfonia-toy-eurogroup-gia-ti-dosi-kai-to-xreos>

Κούρτης Α. Προτάσεις εξόδου της χώρας μας από την κρίση http://www.idis.gr/wp-content/uploads/Koutris_Protaseis1.pdf, 28/12/2016.

Καζαριαν Π.(2014) Japonica Το καθαρό χρέος της Ελλάδος είναι 18% και όχι 175%. Ημερησία

Συνήγορος του Πολίτη, (2011). Ετήσια Έκθεση. Σύνοψη, Διαθέσιμο στο: <http://goo.gl/ZpKZdS>

Χατζηγεωργανουηλ, Χ. (2012) «*Οι τράπεζες και η κρίση του ευρώ: Πώς μια Τραπεζική Ένωσή μπορεί να δώσει λύση στα προβλήματα της ευρωζώνης*»,

Foreign Affairs , The Hellenic Edition, 12/10/2012

[https://www.des.unipi.gr/wp-content/uploads/2016/02/%CE%A4%CF%81%CE%B1%CF%80%CE%B5%](https://www.des.unipi.gr/wp-content/uploads/2016/02/%CE%A4%CF%81%CE%B1%CF%80%CE%B5%CE%B6%CE%B9%CE%BA%CE%AE-%CE%AD%CE%BD%CF%89%CF%83%CE%B7-Foreign-Affairs-Hell-ed-)

[CE%B6%CE%B9%CE%BA%CE%AE-%](https://www.des.unipi.gr/wp-content/uploads/2016/02/%CE%A4%CF%81%CE%B1%CF%80%CE%B5%CE%B6%CE%B9%CE%BA%CE%AE-%CE%AD%CE%BD%CF%89%CF%83%CE%B7-Foreign-Affairs-Hell-ed-)

[CE%AD%CE%BD%CF%89%CF%83%CE%B7-Foreign-Affairs-Hell-ed-](https://www.des.unipi.gr/wp-content/uploads/2016/02/%CE%A4%CF%81%CE%B1%CF%80%CE%B5%CE%B6%CE%B9%CE%BA%CE%AE-%CE%AD%CE%BD%CF%89%CF%83%CE%B7-Foreign-Affairs-Hell-ed-)

"IMF External Debt Statistics. Guide for Compilers and Users" pp. i-xvi & 1-3, 2003.

www.oecd.org, accessed 20/08/2016.

Yanis Varoufakis, (2015), Greece's Proposals to End the Crisis: My intervention at today's Eurogroup, 18 June, <https://yanisvaroufakis.eu/2015/06/18/greeces-proposals-to-end-the-crisis-my-intervention-at-todays-eurogroup/>, accessed 03/09/2016.

The Guardian, (2016), Time for debt reduction in Greece, 22 April, [https://www.theguardian.com/business/2016/apr/22/time-debt-reduction-greece mohamed-el-erian](https://www.theguardian.com/business/2016/apr/22/time-debt-reduction-greece-mohamed-el-erian), accessed 03/09/2016.

The Economist, (2012), What to do about Greece, 28 January, <http://www.economist.com/node/21543536>, accessed 03/09/2016.

Καρανάτση Κ. (2012). “Περίπλους” στο δανεισμό & τις Χρεοκοπίες του Ελληνικού Κράτους, Γραπτή εκδοχή σε εκδήλωση του Τμήματος Οικονομικών Επιστημών του Πανεπιστημίου Ιωαννίνων, accessed 19/09/2016.

Εθνικό Πρόγραμμα Μεταρρυθμίσεων 2011-2014 Ελλάδα, Ελληνική Δημοκρατία Υπουργείο Οικονομικών (2011), .

<http://www.kathimerini.gr/886571/article/epikairothta/politikh/eurogroup-symfwnia-gia-vraxyprosesma-metra-elafrynshs-toy-xreoyis> 22/01/2017.

<http://www.protothema.gr/economy/article/578264/to-neo-uper-tameio-apokratikopoiiseon-kai-oi-tesseris-thugatrikes-tou/> 21/01/2017.

<http://www.euro2day.gr/news/market/article/1500767/morgan-stanley-h-ellada-vlepei-fos-sto-toynel-to-2.html> 23/01/2017.

<http://www.voria.gr/article/papadimitriou-den-tha-odigitoume-se-ekloges-efikto-to-pleonasma-35> 23/01/2017.

<http://www.capital.gr/story/3167125> 23/01/2017.

<http://www.enikonomia.gr/economy/119712,dnt-sto-1847-tha-afxitheito-2017-to-elliniko-dimosio-chreos.html> 23/01/2017.

<https://data.worldbank.org/region/european-union>